

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ДЕМОГРАФІЇ ТА СОЦІАЛЬНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ІМ. М.В. ПТУХИ**

“Затверджую”

Директор ІДСД ім. М.В. Птухи НАН України

_____ Лібанова Е.М.
“ ” _____ 2017 р.

Д Е Р Ж А В Н А Д О П О В І Д Ь
про стан реалізації Національного плану дій з виконання
резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на
період до 2020 року за підсумками 2016-2017 років

**Керівник: член-кор. НАНУ,
д.е.н. О.В. Макарова**

Київ – 2017

СПИСОК ВИКОНАВЦІВ

Керівник, головний науковий співробітник; д.е.н.	О.В. Макарова
Провідний науковий співробітник; к.е.н., с.н.с.	Г.В. Герасименко
Провідний науковий співробітник; к.е.н., с.н.с.	О.М. Хмелевська
Науковий співробітник; к.е.н.	С.В. Ничипоренко
Головний економіст	І.В. Герасименко

АКРОНІМИ ТА АБРЕВІАТУРИ

АР Крим	Автономна Республіка Крим
АРТ	Антиретровірусна терапія
АТО	Антитерористична операція
БФ	Благодійний фонд
ВБО	Всеукраїнська благодійна організація
ВВНЗ	Вищий військовий навчальний заклад
ВГО	Всеукраїнська громадська організація
ВІЛ	Вірус імунodefіциту людини
ВНП ВНЗ	Військовий навчальний підрозділ вищих навчальних закладів
ВПО	Внутрішньо переміщені особи
ВРУ	Верховна Рада України
ВЦА	Військово-цивільна адміністрація
ГЗН	Гендерно-зумовлене насильство
ГО	Громадська організація
ГПУ	Генеральна прокуратура України
ГШ ЗСУ	Генеральний Штаб Збройних Сил України
ДМС	Державна міграційна служба України
ДСЗ	Державна служба зайнятості України
ДПС	Державна прикордонна служба України
ДСА	Державна судова адміністрація
ДСНС	Державна служба України з надзвичайних ситуацій
ЄС	Європейський Союз
ЗМІ	Засоби масової інформації
ЗСУ	Збройні сили України
ІКЖЦ	ГО «Інформаційно-консультативний жіночий центр»
ІПСШ	Інфекції, що передаються статевим шляхом
ККУ	Кримінальний кодекс України
КЛДЖ	Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок
КМДА	Київська міська державна адміністрація
КМУ	Кабінет Міністрів України
КУпАП	Кодекс України про адміністративні правопорушення
МБО	Міжнародна благодійна організація
МВС	Міністерство внутрішніх справ України
МЗС	Міністерство закордонних справ України
Мін'юст	Міністерство юстиції України
Мінмолодьспорт	Міністерство молоді та спорту України
Мінрегіон	Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України

Мінсоцполітики	Міністерство соціальної політики України
МінТОТ	Міністерство з питань тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб України
МІП	Міністерство інформаційної політики України
МО	Міністерство оборони України
МОЗ	Міністерство охорони здоров'я України
МОН	Міністерство освіти і науки України
МФО	Міжфракційне депутатське об'єднання
НАН України	Національна академія наук України
НАТО	Організація Північноатлантичного договору
Нацгвардія	Національна гвардія України
Нацполіція	Національна поліція України
НДІ	Національний демократичний інститут
НПД	Національний план дій з виконання Резолюції Ради Безпеки ООН № 1325 та інших резолюцій Порядку денного «Жінки, мир, безпека»
НУО	Неурядова організація
ОБСЕ	Організація з безпеки і співробітництва в Європі
ОДА	Обласна державна адміністрація
ООН	Організація Об'єднаних Націй
ООН Жінки	Структура ООН з питань гендерної рівності та розширення прав і можливостей жінок
ОТГ	Об'єднана територіальна громада
ПОЛІНА	Поліцейська мережа з протидії гендерно-зумовленому насильству
ПРООН	Програма розвитку ООН
РБ ООН	Рада Безпеки ООН
РДА	Районна державна адміністрація
Резолюція 1325	Резолюція Ради Безпеки ООН № 1325 «Жінки, мир, безпека» (2000 рік)
РПЛ	Ради ООН щодо прав людини
СБУ	Служба безпеки України
СЖО	Складні життєві обставини
СММ	Спеціальна моніторингова місія
СОП	Стандартні операційні процедури
ТОТ	Тимчасово окуповані території України
УВКПЛ	Управління Верховного Комісара ООН з питань прав людини
УЖФ	МБФ «Український жіночий фонд»
УПО	Універсальний Періодичний Огляд
УФСІ	Український фонд соціальних інвестицій
ЦОВВ	Центральні органи виконавчої влади
ЦСР	Цілі Сталого Розвитку – 2030
ЦСССДМ	Центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді
ЮНІСЕФ	Дитячий фонд ООН
ЮНФПА	Фонд народонаселення ООН в Україні

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. МИРОТВОРЧА ТА МИРОЗАХИСНА ДІЯЛЬНІСТЬ.....	8
1.1. Оцінка впливу конфліктів на національну систему забезпечення прав людини, зокрема щодо захисту, надання допомоги та реабілітації постраждалим від гендерно-зумовленого насильства, участі жінок у встановленні миру та запобігання конфліктам.....	11
1.2. Оцінка впливу кризи на інфраструктуру, організацію та функціонування системи надання послуг.....	16
1.3. Координація діяльності суб'єктів взаємодії, які працюють над впровадженням Резолюції 1325.....	22
РОЗДІЛ 2. УЧАСТЬ ЖІНОК У ВСТАНОВЛЕННІ МИРУ.....	33
РОЗДІЛ 3. ЗАПОБІГАННЯ КОНФЛІКТАМ ТА НАСИЛЬСТВУ.....	47
3.1. Запобігання та протидія насильству щодо жінок	47
3.2. Удосконалення системи захисту жінок і дівчат, які постраждали від конфліктів (ідентифікація, створення системи допомоги, інформування про допомогу)	60
РОЗДІЛ 4. ДОПОМОГА ТА РЕАБІЛІТАЦІЯ ПОСТРАЖДАЛИХ ВІД НАСИЛЬСТВА.....	69
4.1. Створення системи всебічної допомоги постраждалим від конфліктів.....	69
4.2. Підвищення обізнаності населення з питань безпечної поведінки під час перебування в районі проведення АТО, в населеному пункті, розташованому на лінії зіткнення, та на тимчасово окупованих територіях.....	78
ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ.....	80
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	83
ДОДАТКИ	
Додаток 1. Інформація про здійснення заходів щодо попередження насильства в сім'ї у регіонах України за 2016 рік.....	87
Додаток 2. Інформація про здійснення заходів щодо попередження насильства в сім'ї у регіонах України за 9 місяців 2017 року.....	88
Додаток 3. Чисельність жінок у Збройних Силах України станом на 1 липня 2017 року.....	89
Додаток 4. Відомості про розгляд заяв, повідомлень про вчинені правопорушення та інші події, пов'язані з насильством в сім'ї, у регіонах України за 9 місяців 2017 року.....	90

ВСТУП

Резолюція Ради Безпеки ООН №1325 підкреслює важливість забезпечення рівноправної, всебічної та активної участі жінок у запобіганні та врегулюванні конфліктів, підтримці та зміцненні миру та безпеки. Цивільне населення, особливо жінки та діти, становлять переважну більшість серед тих, на кому негативно позначаються збройні конфлікти, включаючи біженців та вимушених переселенців.

Розуміння впливу збройних конфліктів на жінок та дівчат та наявність ефективних організаційних механізмів, що гарантують їхній захист та повну участь у мирному процесі, можуть у значній мірі сприяти підтриманню та сприянню укріплення міжнародного миру та безпеки.

Резолюція закликає держави-учасниці забезпечити активну участь жінок на всіх рівнях прийняття рішень в рамках національних, регіональних та міжнародних інститутів та механізмів запобігання, регулювання та розв'язання конфліктів.

Документ також закликає всі сторони у збройних конфліктах вживати спеціальні заходи для захисту жінок та дівчат від гендерно-зумовленого насильства, особливо від зґвалтування та інших форм сексуального насильства під час збройного конфлікту.

Україна підписала Резолюцію Ради Безпеки ООН у 2001 році. Реагуючи на нові виклики, пов'язані із збройним конфліктом, Мінсоцполітики спільно з інституціями громадянського суспільства стали ініціаторами розробки Національного плану дій з виконання Резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» (НПД). Він був затверджений на період до 2020 року розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24 лютого 2016 року № 113. Документ консолідує дії державних інституцій і суспільства щодо активізації участі жінок у встановленні миру, наданні допомоги, захисті та реабілітації постраждалих від насильства. Відповідно до завдань та заходів НПД, у 2017 році передбачена підготовка та оприлюднення Державної доповіді про впровадження Національного плану дій, що має бути оприлюднена наприкінці 2017 року.

Метою Доповіді є визначення змін, які відбулися в Україні відповідно до показників, передбачених НПД за підсумками 2016 – 2017 років, аналіз виконання завдань та заходів зазначеного плану дій, надання пропозицій для центральних органів виконавчої влади та місцевих державних адміністрацій щодо пріоритетів діяльності на 2018-2020 роки в умовах децентралізації із зазначенням довгострокових та середньострокових результатів такої діяльності. Підготовка Доповіді здійснюється на виконання пп. 3 пункту 10 розділу VI Національного плану дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпеки» на період до 2020 року, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24.02.2016 № 113-р.

Пріоритетними завданнями підготовки Державної доповіді виступають:

- оцінка сучасних тенденцій у сфері розширення участі жінок у розбудові та встановленні миру, формування культури миру в Україні;
- аналіз заходів щодо запобігання та протидії насильству щодо жінок в Україні, підвищення обізнаності населення з питань особистої та колективної безпеки на територіях, де відбуваються чи відбувалися військові дії;
- аналіз заходів із координації діяльності суб'єктів взаємодії, які працюють над впровадженням резолюції Ради Безпеки ООН 1325;

- аналіз заходів щодо надання допомоги та реабілітації постраждалих від конфліктів;
- аналіз стану реалізації НПД із виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2020 року за підсумками 2016 – 2017 рр. та вироблення рекомендацій щодо пріоритетів діяльності на наступні роки в умовах децентралізації.

Відповідно до поставлених завдань, у **першому розділі** доповіді здійснено оцінку впливу конфліктів на національну систему забезпечення прав людини, зокрема щодо захисту, надання допомоги та реабілітації постраждалим від гендерно-зумовленого насильства, участі жінок у встановленні миру та запобігання конфліктам, а також оцінку впливу кризи на інфраструктуру, організацію та функціонування системи надання послуг. У цьому ж розділі розглянуто координацію суб'єктів взаємодії, які працюють над впровадженням Резолюції 1325.

У **другому розділі** аналізується стан виконання завдань із розширення участі жінок у процесах встановлення миру, зокрема розглянуто тенденції щодо реалізації принципів гендерної рівності в секторі безпеки та оборони України, суспільного визнання ролі жінок у миротворчих процесах, забезпечення рівних прав, можливостей та рівного ставлення до жінок і чоловіків при проходженні військової служби тощо.

У **третьому розділі** представлено огляд сучасного інституційного забезпечення державної політики запобігання та протидії гендерно зумовленому насильству в Україні, а також проаналізовано заходи з удосконалення системи захисту жінок і дівчат, які постраждали від збройного конфлікту, в контексті ідентифікації постраждалих, створення комплексної системи допомоги та підвищення поінформованості населення з цих питань.

У **четвертому розділі** розглядаються питання створення всебічної системи допомоги та реабілітації постраждалих від конфліктів, у тому числі підвищення обізнаності населення з питань безпечної поведінки під час перебування в районі проведення АТО, в населених пунктах, що розташовані на лінії зіткнення, та на тимчасово окупованих територіях.

У **висновках** наведено загальні рекомендації щодо зміцнення інституційної спроможності виконавців НПД, посилення механізмів координації діяльності та звітності щодо виконання конкретних заходів плану, активного залучення представників громадянського суспільства до обговорення процесу реалізації НПД на загальнодержавному, регіональному та місцевому рівні та результатів проведеної роботи.

При підготовці доповіді використані інформаційно-аналітичні матеріали, надані міністерствами та відомствами, які залучені до реалізації НПД з виконання Резолюції 1325, матеріали обласних та Київської міської державних адміністрацій щодо виконання заходів НПД на регіональному рівні, дані державної та відомчої статистики, результати тематичних досліджень та оцінок, що здійснюються науковими установами, аналітичними центрами, міжнародними структурами, громадськими та правозахисними організаціями України.

Результати роботи можуть бути використані в практичній діяльності Міністерства соціальної політики України, інших центральних органів виконавчої влади, місцевих державних адміністрацій та інших зацікавлених сторін у процесі планування та імплементації подальших заходів НПД із виконання Резолюції 1325 «Жінки, мир, безпека» до 2020 року.

РОЗДІЛ 1. МИРОТВОРЧА ТА МИРОЗАХИСНА ДІЯЛЬНІСТЬ

Згідно з уставом ООН, Рада Безпеки є одним з шести головних органів ООН та за мандатом несе основну відповідальність перед світовою спільнотою за збереження миру та безпеки [1]. Упродовж 1946-2017 років РБ ООН прийняла 2 287 резолюцій [2], однак найбільш відома – за назвою, номером та змістом – Резолюція №1325 «Жінки, мир, безпека» (2000 рік). Резолюція 1325 – результат глобальної взаємодії жіночих організацій та правозахисників жінок¹, її ухвалення прирівнюють до події історичного масштабу, її основна ідея визнана глобальним стандартом діяльності, а формат – одним із найбільш потужних організаційних механізмів [3, С. 28–30].

Наразі Порядок денний «Жінки, мир, безпека» ґрунтується вже на дев'яти Резолюціях РБ ООН² і віддзеркалює позитивні зміни щодо визнання світовою спільнотою ролі жінок у внутрішньо- та зовнішньополітичній діяльності, важливості їхньої участі та врахування їхнього досвіду у миротворчих і мирозахисних процесах, необхідності досягнення реальної рівності між жінками та чоловіками у конфліктних, постконфліктних та позаконфліктних суспільствах [4]. Крім того, Порядок денний «Жінки, мир, безпека» імплементовано у Порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року, а ЦСР 5 покликана забезпечити гендерну рівність, розширити права і можливостей усіх жінок та дівчат [5].

Найбільш ефективним інструментом виконання Порядку денного «Жінки, мир, безпека» визнано Національний план дій (НПД)³. Його розглядають у якості каталізатору процесів і дій, що сприяють здійсненню погоджених, цілеспрямованих та результативних заходів у цій сфері [3, 6]. Активізація діяльності щодо розробки або перегляду НПД у різних країнах розпочалася після ухвалення РБ ООН Резолюції №2122 (2013 рік)⁴. І хоча формат НПД кожна країна визначає самостійно, певні підходи та елементи рекомендують та заохочують. Серед них: встановлення чітких цілей; прив'язка усіх заходів до конкретних завдань та індикаторів; застосування всеохоплюючих процесів калькуляції витрат та бюджетних асигнувань; реальне бюджетне забезпечення заходів; попередній інституціональний аудит стейкхолдерів; закріплення сфер компетенцій, відповідальності та підзвітності; врахування гендерних аспектів у внутрішніх структурах та механізмах оборони і безпеки; побудова єдиних рамок діяльності; визнання незалежних від змін політичного курсу зобов'язань; гнучкість щодо адаптації до нових ситуацій; можливість узгодження із новими рамковими програмами та стратегіями ООН [3, 4, 6].

¹ Єдина резолюція РБ ООН, у рамках якої підготовчу роботу, дипломатичні та переговорні зусилля, доопрацювання проєктів практично у повному обсязі взяли на себе організації громадянського суспільства.

² Після 2000 року РБ ООН ухвалила вісім резолюцій щодо посилення ролі жінок у забезпеченні миру та безпеки: № 1820 (2008 рік), № 1888 (2009 рік), № 1889 (2009 рік), № 1960 (2010 рік), № 2106 (2013 рік), № 2122 (2013 рік), № 2242 (2015 рік), № 2250 (2015 рік).

³ У деяких країнах, замість створення НПД, елементи Резолюції 1325 впроваджують у інші види національних стратегій або інші національні плани щодо забезпечення гендерної рівності (із врахуванням аспектів безпеки). На національному рівні реалізація Резолюції 1325 може забезпечуватися через зміни до законів або прийняття нових законів, врахування у планах дій уряду при здійсненні гендерної політики.

⁴ Станом на грудень 2017 року 74 держави – члени ООН мають НПД. Германия, Сербія, Нігерія та Канада розпочали реалізацію другого / третього/ четвертого НПД. В Ісландії та Македонії відбувається процес перегляду та оновлення своїх НПД.

Серед переваг застосування НПД: нагляд і комплексність, координація і усунення дублювання дій, інформування громадськості, співпричетність, підзвітність, моніторинг і оцінка [4, С. 30–31].

Чотири опорні принципи Резолюції 1325 – участь, попередження, захист, допомога і відбудова – взаємопов'язані, оскільки є самоцілями та одночасно засобами, що допомагають реалізувати визначені завдання⁵ [4]. Залежно від місцевих умов, інтеграція принципів та розподілу завдань у НПД може здійснюватися за традиційним підходом або через призму конфлікту (рис. 1). Зміст і пріоритети НПД визначаються не лише національним контекстом, а й міжнародними зобов'язаннями, тому Порядок денний «Жінки, мир, безпека» еволюціонує й невпинно розширюється. Тому затверджений НПД не варто розглядати як остаточний документ, його слід регулярно переглядати та актуалізувати [4, С. 83].

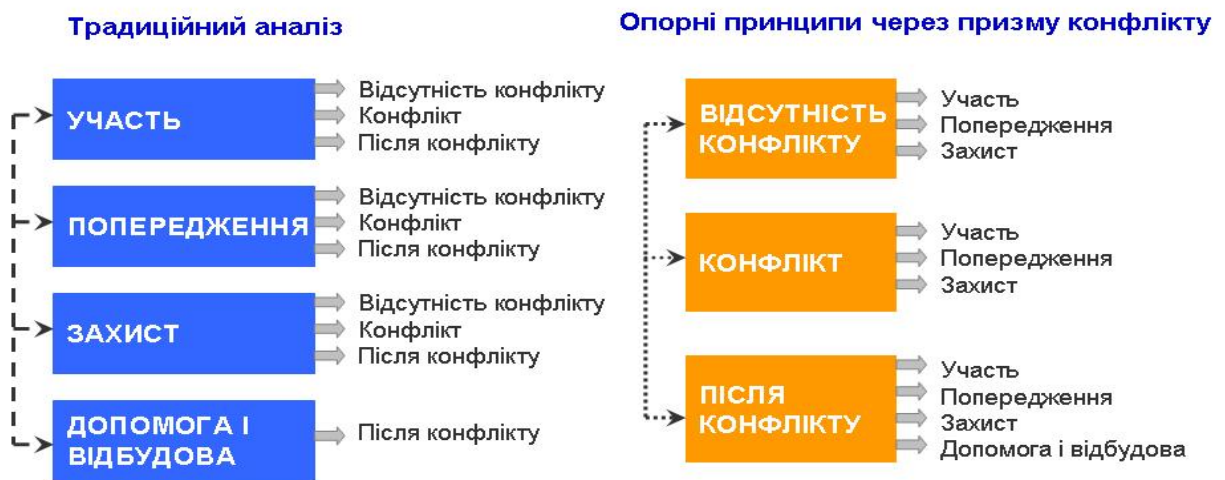

Рис. 1. Схема розподілу завдань та заходів НПД з урахуванням принципів Резолюції 1325

Джерело: [4, С. 51].

Україна як держава-член ООН зобов'язана виконувати Резолюцію 1325 та інші резолюції РБ ООН, що входять до Порядку денного «Жінки, мир, безпека». З урахуванням міжнародного досвіду та рекомендацій міжнародних організацій, у якості основного інструменту виконання резолюцій Україна обрала НПД. До його розробки в 2015 році активно залучилися ЦОВВ (ініціатор та координатор процесу – Мінсоцполітики), місцеві органи влади, міжнародні та громадські організації. Представники цих структур увійшли до складу Міжвідомчої робочої групи⁶ з питань виконання Україною Резолюції 1325 та підготовки проекту НДП [7].

У процесі підготовки проекту НПД Україна посилила гендерну спрямованість політики в сфері дотримання прав людини та у секторі безпеки й оборони. На виконання завдань, передбачених Планом дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 року [8], Указом Президента України «Про затвердження Річної національної програми співробітництва Україна–НАТО на

⁵ Резолюція 1325 закликає до дії за 13 різноманітними напрямками, у тому числі щодо інтеграції гендерних аспектів у миротворчі операції, проблематику ВПО, попередження сексуального насильства тощо [4, С. 49].

⁶ Детальніше про склад Міжвідомчої робочої групи див. у п. 1.3.

2016 рік» [9] імплементацію Резолюції 1325 визначено середньостроковим пріоритетом політики у сфері прав людини. Виконавцями цього заходу призначено Мінсоцполітики, Міноборони (МО), МЗС, СБУ, Мін'юст.

У лютому 2016 року КМУ затвердив НПД на період до 2020 року [10; 11], визначивши серед пріоритетних завдань наступні: забезпечення стабільного миру та розв'язання конфліктів з урахуванням гендерного аспекту; сприяння активізації участі жінок у миротворчих процесах; запобігання і протидія ГЗН; реабілітація постраждалих від конфлікту, у тому числі ВПО. НПД підтримано ЦОВВ, народними депутатами, представниками громадянського суспільства, міжнародними структурами та організаціями в Україні. Прийняття НПД стало знаковою подією в Україні і для України, адже це перший випадок, коли НПД розробляють та впроваджують у країні, де триває збройний конфлікт.

Формат НПД уявляє собою складну ієрархічну систему. Вертикальна ієрархія має чотири рівні: усі цілі / розділи НПД містять власні завдання, для кожного з яких встановлено показники, заходи, відповідальні виконавці та джерела фінансування. НПД складається з шести цілей, 10 завдань, 69 показників та 48 заходів (табл. 1.1).

Таблиця 1.1. Загальна характеристика структури НПД в Україні

Номер цілі	Назва цілі	Кількість завдань для цілі	Кількість показників для завдань та заходів	Кількість заходів для завдань
I	Миротворча та мирозахисна діяльність: аналіз, координація та підготовка кадрів	4	27	18
II	Участь жінок у встановленні миру	1	8	7
III	Запобігання конфліктам та насильству	2	13	7
IV	Захист жінок і дівчат, які постраждали від конфлікту	1	7	5
V	Допомога та реабілітація постраждалих від конфлікту	1	7	5
VI	Моніторинг впровадження НПД	1	7	6
Усього для НПД		10	69	48

Джерело: складено за даними [10].

Загальний обсяг фінансування НПД на 2016–2020 роки передбачений у розмірі понад 15 млн. грн. Для реалізації НПД планується залучати в основному кошти з інших⁷ джерел (67,0%), а також місцевих (29,8%) та державного (3,2%) бюджетів [10]. Це свідчить не лише про значну технічну підтримку з боку країн- і організацій-донорів, а й важливості врахування Україною найефективніших міжнародних практик Порядку денного «Жінки, мир, безпека», активізації цілеспрямованої діяльності на національному та місцевому рівнях.

1.1. Оцінка впливу конфліктів на національну систему забезпечення прав людини, зокрема щодо захисту, надання допомоги та реабілітації постраждалим від ГЗН, участі жінок у встановленні миру та запобігання конфліктам

⁷ Вагому фінансову, технічну та експертну допомогу Україні надають міжнародні організації та агентства з міжнародного розвитку різних країн. Наприклад, у 2016 році Уряд Швеції визначив Україну однією із ключових країн для надання підтримки в реалізації НПД. У червні 2017 року заступник Генерального Секретаря ООН, виконавчий директор ООН Жінки та Посол Швеції в Україні підписали угоду про фінансування проекту «Гендерна рівність у національних реформах і встановленні миру і безпеки в Україні», який передбачає фінансову підтримку реалізації НПД [13].

Оцінка впливу конфліктів на національну систему забезпечення прав людини має враховувати, що концепти миру і безпеки еволюціонують з часом. Так, упродовж кількох десятиліть поняття «мир» розглядалось, перш за все, як незастосування озброєння та відновлення формальних політичних інститутів як засобу державного управління, а у центрі мирних процесів знаходилися завдання щодо зупинення вогню і демобілізація. Проте сьогодні поняття «мир» трактують набагато ширше, ніж лише «відсутність насилля», додавши сфери інклюзивного політичного процесу, дотримання прав людини у постконфліктний період, справедливості та примирення. До поняття «безпека», окрім відсутності фізичного насильства, наразі включають політичні, економічні й соціальні аспекти. Розрізняють безпеку суспільну та особисту, що означає не лише відсутність страху, а й нужденності. Якщо в попередній парадигмі поняття «безпека» пов'язували з забезпеченням виживання населення, наразі його трактують як забезпечення благополуччя індивідів та громад. Якщо раніше дефініція безпеки не враховувала гендерні аспекти, то сьогодні безпека розглядається на рівні родини й громади, а жінки стають центральними акторами і стейкхолдерами [3, С. 24–25].

Розбудова миру та примирення також визнано невід'ємними складовими підтримки захищеного середовища і заохочення довготривалих рішень. Розбудова миру включає види діяльності, розраховані на зменшення ризику насильницького конфлікту⁸, а примирення – перебудову / побудову відносин між людьми і групами у суспільстві, а також між державою та її громадянами⁹. Загальними механізмами розбудови миру та примирення визнано: розвиток і зміцнення потенціалу, діалог, обмін інформацією, доступ до правосуддя та правової допомоги, реінтеграцію, відшкодування збитків, Комісії зі встановлення правди і примирення [14].

ООН рекомендує втілювати заходи реагування стосовно усього спектру порушень прав жінок: відповідно до міжнародного гуманітарного права¹⁰, міжнародного права біженців, міжнародних прав людини; міжнародного кримінального права, зокрема порушень, пов'язаних із сексуальним насильством; порушень прав на охорону здоров'я, освіту, харчування, воду, землю, отримання коштів для існування, громадянство, доступ до правосуддя та засобів правового захисту. ООН підтримує також заснований на правах підхід щодо подолання дискримінації за ознакою статі. У національному секторі безпеки і оборони важливим питанням імплементації Резолюції 1325 є активізація та реалізація трьох принципів – рівність прав, рекрутинг і утримання кадрів, оперативна спроможність [17].

Реалізація низки завдань і заходів НПД зумовлює подальше удосконалення державно-правової системи захисту прав і свобод людини¹¹, розширення

⁸ До таких видів діяльності відносять роззброєння, демобілізацію, розмінування, у окремих випадках – адміністративні реформи, будівництво доріг, доступ до освіти [14].

⁹ Основні напрями діяльності: встановлення істини щодо вчинених порушень та їхнє визнання, сприяння відповідальності, реагування на наслідки насильства незалежно від строку давності, надання жертвам насильства гарантій неповторення та доступу до психологічної допомоги [14].

¹⁰ Наприклад, у відповідності до міжнародного гуманітарного права жінки в умовах конфлікту мають право на загальний захист (застосовують як для жінок, так і чоловіків), а також на специфічні види захисту: захист від зґвалтування, захист від примушення до проституції та інших форм посягань на статеву свободу, пріоритет при розподілі гуманітарної допомоги для вагітних жінок, породіль [15].

¹¹ Основні права і свободи людини і громадянина закріплені в Конституції України. Юридичні гарантії прав і свобод визначено Конституцією та Законами України. Гарантом додержання прав і свобод людини і громадянина є Президент України, парламентський контроль за додержанням конституційних прав і свобод

функціоналу інституцій, що дотичні до реалізації політики у відповідних сферах, розробку і погодження нових орієнтирів політики.

В умовах конфлікту в Україні створено такі нові інституції:

- Уповноважений Президента України з мирного врегулювання ситуації у Донецькій та Луганській областях (червень 2014 року);
- МінТОТ (квітень 2016 року);
- Донецька обласна ВЦА, Луганська обласна ВЦА (квітень 2016 року);
- Віце-прем'єр-міністр з питань європейської та євроатлантичної інтеграції України¹² (березень 2017 року);
- Урядовий уповноважений з питань гендерної політики (червень 2017 року).

З огляду на реалізацію принципу взаємодоповнюваності державних та недержавних суб'єктів щодо виконання НПД, важливого значення набуває також: 1) доопрацювання відповідної нормативно-правової бази; 2) приєднання МінТОТ до виконання НПД; 3) використання потенціалу громадянського суспільства та НУО, у тому числі незалежних аналітичних центрів, жіночих та правозахисних організацій, волонтерських рухів тощо.

Задля подолання наслідків збройного конфлікту та пошуку мирного врегулювання на Донбасі, Уповноважений ВРУ з прав людини запропонував розглядати у якості засад державної політики захисту прав людини [18]:

- питання звільнення від відповідальності, а також питання політичної відповідальності, кримінальної відповідальності, індивідуальної амністії тих, хто сьогодні проживає на тимчасово окупованій території України;
- визначення статусу жертви конфлікту¹³ і питання відшкодування шкоди таким жертвам;
- питання відновлення правосуддя на тимчасово окупованих територіях, в тому числі в постконфліктний період, і завдання держави в зв'язку із цим;
- питання відновлення правових зв'язків із громадянами України, які проживають на тимчасово окупованих територіях України.

У рамках реалізації цілі І НПД «Миротворча та мирозахисна діяльність: аналіз, координація та підготовка кадрів» виконується завдання 1 «**Оцінка впливу конфліктів на національну систему забезпечення прав людини, зокрема щодо захисту, надання допомоги та реабілітації постраждалим від ГЗН, участі жінок у встановленні миру та запобігання конфліктам**». Завданням передбачено виконання чотирьох заходів та п'яти показників (табл. 1.2).

Таблиця 1.2. Заходи і показники, передбачені завданням 1 «Оцінка впливу конфліктів на національну систему забезпечення прав людини»

№	Найменування заходу	Найменування показника	Значення показника:	
			2016	2017

людини і громадянина здійснюється через Уповноваженого ВРУ з прав людини. Реалізацію політики щодо захисту прав і свобод людини здійснюють КМУ, міністерства та інші ЦОВВ, місцеві державні адміністрації.

¹² До його компетенції віднесено, окрім інших, питання гендерної рівності та координації взаємодії ЦОВВ з цих питань. Також компетенції Віце-прем'єр-міністра Уряду охоплюють: захист прав та інтересів дітей, сімей, жінок; забезпечення соціального захисту, соціальної та професійної адаптації осіб, які переміщуються з районів проведення АТО або проживають на території Донецької та Луганської областей.

¹³ Статус жертви конфлікту пропонують визначати з огляду на порушення прав на життя, на здоров'я, свободу та особисту недоторканість, мирне володіння своїм майном, на приватне та сімейне життя, а також порушення свободи мирних зібрань, думки, совісті та релігії. Статус жертв конфлікту автоматично мають отримати ті, хто знаходився в місцях несвободи на тимчасово окупованій території України, а також ті, хто зазнав незаконного переміщення з окупованої території [18].

1	Проведення досліджень корінних причин виникнення конфліктів та їх впливу на жінок і дівчат, у тому числі стосовно ризиків ГЗН, доступу до правосуддя	Кількість розроблених рекомендацій з урахуванням потреб жінок у запобіганні конфліктам	1	–
		Кількість впроваджених рекомендацій	20	20
2	Розроблення регіональної моніторингової картки стану справ щодо захисту, надання допомоги та реабілітації постраждалих від ГЗН, а також участі жінок у встановленні миру та запобіганні конфліктам	Кількість розроблених моніторингових карток областей	3	5
3	Аналіз практик та умов забезпечення участі жінок у міжнародних миротворчих процесах, переговорних групах, багатосторонніх заходах щодо протидії зовнішнім та внутрішнім безпековим викликам та загрозам	Кількість підготовлених пропозицій щодо включення жінок до складу учасників миротворчих процесів	1	–
4	Проведення аналізу застосування міжнародного досвіду, наявних навчальних програм з питань конфліктів, вимушеного переселення, роззброєння, демобілізації, реінтеграції, доступу до правосуддя	Кількість розроблених пропозицій	1	–

Джерело: складено за даними [10].

1) Проведення досліджень корінних причин виникнення конфліктів та їх впливу на жінок і дівчат, у тому числі стосовно ризиків ГЗН, доступу до правосуддя. Розгортання АТО та погіршення гуманітарної ситуації на сході України зумовило потребу в реалізації наукових досліджень, ситуаційних аналізів та прикладних оцінок потреб населення, яке постраждало внаслідок конфлікту. Цільові групи аналізу представлені населенням регіонів, які постраждали від конфлікту на сході країни, а також ВПО; в якості найбільш вразливих категорій населення розглядаються діти, жінки, літні люди та особи з інвалідністю.

До проведення досліджень залучилися академічні наукові установи [21], незалежні аналітичні центри, міжнародні інституції та експерти. З метою підтримки Уряду України у збиранні та аналізі інформації щодо становища ВПО, Міжнародною організацією з міграції (МОМ) було запроваджено Національну моніторингову систему [23]. Дані щодо соціально-економічних характеристик ВПО та викликів, із якими вони стикаються у приймаючих громадах, збираються раз на квартал, а стандартизована форма збору інформації дозволяє моніторинг основних індикаторів та відстеження змін у становищі цієї групи населення.

Окрема увага дослідників приділяється потребам жінок, у тому числі запобіганню ГЗН. За сприяння Мінсоцполітики, ВБО «Конвіктус Україна» у партнерстві з Центром «Соціоконсалтинг» проведено ситуаційний аналіз «Мобілізація внутрішньо переміщених жінок проти домашнього та гендерного-орієнтованого насильства» в рамках проекту, що передбачає також інформаційну та адвокаційну складову, а також ресурсну підтримку ініціативних жіночих груп.

Кількісне дослідження потреб жінок-ВПО та визначення бар'єрів, які не дають жінкам скористатися наявними можливостями та використати ресурси, було підтримано ООН Жінки. За підсумками обговорень з учасниками були сформульовані рекомендації для МінТОТ, що включені до Державної цільової програми відновлення та розбудови миру в східних регіонах України. Окрім цього, було оцінено гендерний вплив конфлікту на різні вразливі групи жінок, чоловіків, хлопчиків та дівчат, результати якого враховані в процесі підготовки плану щодо реагування на гуманітарні потреби населення Луганської та Донецької областей.

Вагому аналітично-інформаційну підтримку було надано й ГО, зокрема НУО «Ла Страда-Україна» підготовлено та розповсюджено аналітичні матеріали щодо

антигендерних рухів як фактору, що сприяв виникненню конфлікту, а ІКЖЦ розроблено формат аналізу гендерного розподілу конфлікту. Серед інноваційних інструментів оцінки слід навести приклад методології форуму-театру, що була використана ГО «Театр для діалогу» за підтримки ООН Жінки та в співпраці з «Восток-SOS» для проведення кількісного дослідження потреб жінок-ВПО в регіонах України та визначення бар'єрів, які не дають жінкам скористатися наявними можливостями й ресурсами¹⁴.

За підсумками досліджень розробляються рекомендації центральним та місцевим органам влади щодо зміцнення зусиль із реалізації заходів НПД, посилення безпеки населення та інтеграції ВПО в місцеві громади. Рекомендації враховуються в роботі органів управління, зокрема Луганська область звітує про розробку 14 рекомендацій з урахуванням потреб жінок у запобіганні конфліктів.

2) Розроблення регіональної моніторингової картки стану справ щодо захисту, надання допомоги та реабілітації постраждалих від ГЗН, а також участі жінок у встановленні миру та запобіганні конфліктам. Мінсоцполітики, за підтримки Координатора проектів ОБСЄ в Україні, у 2016 році розроблено уніфіковану моніторингову картку, яка містить наступні розділи:

- 1) Населення (за статтю, місцем проживання, працездатністю, зайнятістю, окремими групами (пенсіонери, ВПО, люди з інвалідністю, учасники АТО));
- 2) Випадки насильства за ознакою статі, постраждалі особи та місце вчинення, повторне вчинення насильства (з розподілом за видами насильства);
- 3) Особи, які вчинили насильство;
- 4) Служби підтримки постраждалих осіб;
- 5) Запобігання насильству за ознакою статі (інформаційно-просвітницькі заходи, навчання);
- 6) Виявлення (спосіб виявлення, суб'єкт виявлення);
- 7) Захист та допомога;
- 8) Програми (корекційні програми для осіб, які вчинили насильство; програми для постраждалих від насильства);
- 9) Обмежувальні приписи та профілактичний облік кривдників;
- 10) Постраждалі діти;
- 11) Летальність;
- 12) Недержавні суб'єкти, залучені до здійснення заходів у сфері запобігання та протидії насильству за ознакою статі;
- 13) Взаємодія;
- 14) Фінансування заходів у сфері запобігання та протидії ГЗН.

Протягом 2017 року моніторингова картка була опрацьована в областях України, й наприкінці року розпочнеться її застосування. Такий підхід дозволив запровадити проведення уніфікованого моніторингу відразу у 24-х областях України та місті Києві.

3) Аналіз практик та умов забезпечення участі жінок у міжнародних миротворчих процесах, переговорних групах, багатосторонніх заходах щодо протидії зовнішнім та внутрішнім безпековим викликам та загрозам. На виконання національних та міжнародних зобов'язань щодо гендерної рівності, ООН Жінки підтримали Уряд України у здійсненні гендерної оцінки сектору безпеки й оборони, в рамках якої було оцінено ситуацію в п'яти відомствах сектору (МО та Генеральний штаб Збройних Сил України (ГШ ЗСУ),

¹⁴ Було проведено 4 вокршопи, 4 форуми-театри, 3 круглі столи, які залучили 200 жінок із Львівської, Івано-Франківської, Чернівецької, Київської, Дніпровської, Запорізької, Луганської та Донецької областей.

Міністерство внутрішніх справ (МВС), Національна поліція, Державна прикордонна служба (ДПС) та Національна гвардія). Результатом роботи стала підготовка аналітичної доповіді [17] та розробка рекомендацій щодо включення гендерної проблематики на стратегічному, оперативному та тактичному рівнях.

4) Проведення аналізу застосування міжнародного досвіду, наявних навчальних програм з питань конфліктів, вимушеного переселення, роззброєння, демобілізації, реінтеграції, доступу до правосуддя. Постійно ведеться ознайомлення представників ЦОВВ та громадянського суспільства з прогресивним міжнародним досвідом щодо інтеграції гендерних питань до сектору безпеки та оборони. За технічної підтримки міжнародних організацій, проводяться зустрічі та обговорення актуальних питань миробудівництва з міжнародними експертами.

Зокрема, у червні 2016 року МО спільно з представництвом НАТО в Україні в Національному університеті оборони відбулась конференція «Впровадження Національного плану дій України щодо імплементації Резолюції РБ ООН № 1325 у секторі безпеки і оборони» за участю Віце-прем'єр-міністра з питань європейської та євроатлантичної інтеграції І. Климпуш-Цинцадзе, посла, спецпредставника Генерального секретаря НАТО з питань жінок, миру та безпеки М. Шуурман. На заході були обговорені гендерні аспекти стратегічних комунікацій в секторі безпеки; питання професійного розвитку з гендерних питань у Збройних силах України, роль парламенту та громадянського суспільства в демократичному нагляді за імплементацією Резолюції РБ ООН 1325 у секторі безпеки та оборони.

З метою обміну досвідом та кращими практиками розв'язання конфлікту в Грузії, за сприяння ООН Жінки була організована зустріч представників МО та ГШ ЗСУ з гендерним радником та керівником відділу міжнародного права МО Грузії. Досвід Грузії у впровадженні свого першого НПД, оцінка та аналіз його результатів, плани на розробку наступного НПД були оприлюднені під час круглого столу «Міжнародний досвід впровадження гендерної політики в секторах безпеки та оборони», що був організований УЖФ в 2016 році та зібрав ряд представників уряду, членів парламенту, ГО та партнерів із питань розвитку.

У рамках проекту «Відповідь на загрози соціальній безпеці внаслідок конфлікту», Мінсоцполітики спільно з Координатором проектів ОБСЄ в Україні розроблено навчальну програму та курс із гендерних аспектів конфлікту для соціальних працівників, правоохоронців та військовослужбовців. У 2017 році проект навчально-методичного посібника для фахівців сектору безпеки опрацьовано МО, МВС, МінТОТ. Планується проведення апробації посібників у формі тренінгів, зокрема до кінця 2017 року буде проведено шість тренінгів – для МВС, МО, Мінсоцполітики.

МО проведено аналіз особливостей здійснення професійно-психологічного відбору та психологічної підготовки військовослужбовців-жінок, за результатами якого організовано роботу з корегування тематики занять з психологічної підготовки у військових частинах та підрозділах ЗСУ в пунктах постійної дислокації. ООН Жінки підтримали розвиток потенціалу в МО, проаналізувавши навчальний план Військового інституту КНУ імені Тараса Шевченка та розробивши курс з гендерної рівності та запобігання ГЗН у ЗСУ.

1.2. Оцінка впливу кризи на інфраструктуру, організацію та функціонування системи надання послуг

Прямим наслідком збройного конфлікту є руйнація та пошкодження систем забезпечення життєдіяльності та соціальної інфраструктури, що призводить до браку життєво необхідних послуг, занепаду закладів обслуговування населення. Соціальні наслідки конфлікту визначаються обмеженнями в доступі до базових соціальних, освітніх та медичних послуг, які підсилюється обмеженнями мобільності та свободи пересування населення. Вразливими сферами залишається продовольче та медикаментозне забезпечення, безпечні житлові умови, доступ до засобів існування [15].

Розгортання збройного конфлікту на сході України призвело до катастрофічного пошкодження та руйнування соціальної інфраструктури. За інформацією МінТОТ [20], загальний обсяг фінансування пошкоджених об'єктів, що потребують першочергового відновлення, складає майже 12 млрд. грн. (у тому числі в Донецькій області – 3 млрд. грн., у Луганській – 9 млрд.). У Донецькій області потребують першочергово відновлення 141 об'єкт житлового фонду, 25 об'єктів електропостачання, 14 об'єктів водопостачання та водовідведення, 15 закладів охорони здоров'я, 46 навчальних закладів, 12 об'єктів культури та спорту, 10 об'єктів дорожньо-транспортної інфраструктури. У Луганській області потребують першочергово відновлення більше 7 тис. об'єктів житлового фонду, 67 об'єктів водопостачання та водовідведення, один об'єкт газопостачання, п'ять об'єктів теплопостачання, вісім об'єктів електропостачання, дев'ять закладів охорони здоров'я, 24 навчальні заклади, 11 об'єктів культури та спорту, 13 об'єктів промисловості, 344 об'єкта дорожньо-транспортної інфраструктури [20].

Більшість населення Донбасу – як ті, хто залишився на територіях Донецької та Луганської областей, де велися активні бойові дії, так і ті, хто виїхав до інших регіонів України – раптово втратили роботу, доходи, житло, майно, соціальні зв'язки та джерела існування. Внаслідок руйнування медичної інфраструктури в період активної фази бойових дій на Донбасі 60% населення не мало доступу до послуг первинної медико-санітарної допомоги, а 85% – до високоспеціалізованої медичної допомоги. У зв'язку зі зростанням частки ВПО в складі постійного населення помітно зросло навантаження на соціальну інфраструктуру. Насамперед це стосується семи регіонів України (Донецька, Луганська, Харківська, Дніпропетровська, Запорізька, Київська області, м. Київ), що прийняли найбільшу чисельність ВПО [21, С. 97, 101].

Станом на 04.12.17 року, за даними структурних підрозділів соціального захисту населення обласних та Київської міської державних адміністрацій, взято на облік 1 488 тис. переселенців або 1 210,5 тис. сімей із Донбасу та Криму [22]. За даними національної системи моніторингу ситуації з ВПО [23], жінки становлять 58% членів домогосподарств ВПО. Віковий розподіл жінок з числа ВПО характеризується такими даними: 0–4 роки – 6%; 5–17 років – 14%; 18–34 роки – 22%; 35–39 років – 38%; 60 років і старше – 20%. Середній розмір домогосподарств ВПО складає 2,41 особи. Домогосподарства ВПО з дітьми становлять 39%; домогосподарства ВПО з однією дитиною становлять дві третини загальної кількості домогосподарств ВПО з дітьми. Дев'ять відсотків домогосподарств ВПО повідомляють, що до їх складу входять особи з інвалідністю. Майже всі ВПО (94,5%) зазначають, що вони зареєстровані у системі соціального захисту Мінсоцполітики. Станом на 4 грудня 2017 року отримувачам допомоги з числа ВПО профінансовано 2 579 941 тис. грн. [22].

В Україні з грудня 2015 року реалізується «Комплексна державна програма щодо підтримки, соціальної адаптації та реінтеграції громадян України, які переселилися з тимчасово окупованої території України та районів проведення АТО в інші регіони України, на період до 2017 року». Проте вирішення соціальних проблем ВПО не втрачає своєї гостроти. Серед актуальних питань: паспортизації та документування ВПО, врегулювання ситуації з їх поселенням у місцях компактного проживання, працевлаштування, оплата оренди житла та покращення побутових умов, доступність медичної допомоги у сільській місцевості, покращення інтегрованості ВПО у місцеві громади.

Забезпеченню належної відповіді на ці проблеми присвячено Завдання 2 «Оцінка впливу кризи на інфраструктуру, організацію та функціонування системи надання послуг», що виконується в рамках реалізації цілі І НПД «Миротворча та мирозахисна діяльність: аналіз, координація та підготовка кадрів». Завданням передбачено виконання чотирьох заходів та п'яти показників (табл. 1.3).

Таблиця 1.3. Заходи і показники, передбачені завданням 2 «Оцінка впливу кризи на інфраструктуру, організацію та функціонування системи надання послуг»

№	Найменування заходу	Найменування показника	Значення показника:	
			2016	2017
1	Проведення оцінки потреб населення в умовах конфлікту в медичній, гуманітарній допомозі, освітніх, адміністративних послугах та послугах працевлаштування, наданні права на безоплатну первинну та вторинну правову допомогу з урахуванням віку, статі, стану здоров'я та місця проживання	Кількість проведених оцінок потреб населення в умовах конфлікту, %	100	100
2	Проведення оцінки потреб населення у соціальних послугах	Кількість проведених оцінок потреб населення у соціальних послугах, %	100	100
3	Проведення оцінки доступу до медичних послуг жінок та чоловіків, зокрема, осіб з інвалідністю, громадян похилого віку, ВІЛ-позитивних осіб, вагітних жінок, малолітніх дітей під час конфліктів та у постконфліктний період	Кількість розроблених рекомендацій	5	5
		Кількість впроваджених рекомендацій, %	20	20
4	Проведення аналізу та розроблення рекомендацій щодо створення необхідної інфраструктури з урахуванням потреб дівчат та хлопців, жінок та чоловіків, зокрема осіб з інвалідністю	Кількість підготовлених висновків з рекомендаціями	3	—

Джерело: складено за даними [10].

1) *Проведення оцінки потреб населення в умовах конфлікту в медичній, гуманітарній допомозі, освітніх, адміністративних послугах та послугах працевлаштування, наданні права на безоплатну первинну та вторинну правову допомогу з урахуванням віку, статі, стану здоров'я та місця проживання.* Проведення оцінок потреб населення в умовах конфлікту, зокрема становища ВПО, передбачено Комплексною державною програмою щодо підтримки, соціальної адаптації та реінтеграції громадян України, які переселилися з тимчасово окупованої території України та районів проведення антитерористичної операції в інші регіони України, на період до 2017 року, що затверджена КМУ 16.12.15 р. Основним джерелом інформації, що використовується для подібних оцінок, є дані обліку ВПО у системі соціального захисту Мінсоцполітики, що здійснюють структурні підрозділи соціального захисту населення ОДА та КМДА. Ця інформація постійно оновлюється і оприлюднюється Мінсоцполітики.

Постійні оцінки потреб у працевлаштуванні серед ВПО здійснює Державна служба зайнятості України (ДСЗ)¹⁵. За інформацією ДЗС, саме переміщені жінки залишаються більш вразливими щодо доступу до зайнятості - вони становлять дві третини всіх ВПО, які мають статус безробітного (відповідно 66% з 4,1 тис. осіб станом на 01.01.17 р.). Серед цільових заходів – інформаційні семінари для ознайомлення громадян зі станом регіональних ринків праці, наявними вакансіями та умовами прийому на роботу, соціальними гарантіями, можливістю проходження професійного навчання, участі в громадських і тимчасових роботах. В співпраці з ПРООН реалізується тренінгова програма «Розвиток навичок підприємницької діяльності для ВПО та місцевого населення Донецької та Луганської областей».

Не менш важливою цільовою групою, яка потребує особливої уваги та всебічної підтримки, є демобілізовані учасники АТО, які повертаються до мирного життя та потребують послуг із працевлаштування. Цими питаннями опікується Державна служба зайнятості (ДСЗ), у підрозділах якої розпочали роботу фахівці з психологічної підготовки, які допомагають адаптуватися демобілізованим військовослужбовцям¹⁶.

У рамках проекту «Відповідь на загрози соціальній безпеці внаслідок конфлікту» Мінсоцполітики спільно з Координатором проектів ОБСЄ в Україні проведено дослідження щодо оцінки потреб для довготривалої інтеграції ВПО у приймаючі громади з фокусом на жінок (2016 р.). У рамках діяльності цього проекту в 2017 році розроблено нормативно-правові акти щодо: механізму перенаправлення особи, яка постраждала від ГЗН з фокусом на випадки, що спричинені збройним конфліктом; соціального захисту та психологічної реабілітації демобілізованих, комплексної реінтеграції демобілізованих у місцеві громади, із залученням представників соціальних, правоохоронних та військових структур; стандартизації соціальних послуг постраждалим від ГЗН.

Активна робота з проведення оцінок потреб населення в умовах конфлікту ведеться на регіональному рівні. Зокрема, за даними Донецької ОДА, протягом дев'яти місяців 2017 року Донеччину відвідали 22 делегації міжнародних структур, іноземних держав та НУО, яких безпосередньо цікавили проблеми ВПО [21]. На рівні громад проводяться заходи, спрямовані на вивчення правових потреб мешканців, у тому числі на безоплатну правову допомогу¹⁷. Серед корисних регіональних практик – забезпечення ВПО вільного доступу до юридичної

¹⁵ Протягом 2016 р. надано послуги 24,4 тис. особам із числа ВПО, з них 21,6 тис. мали статус безробітного, 15,9 тис. отримували допомогу по безробіттю. Працевлаштовано 6,8 тис. осіб із числа ВПО, 2,3 тис. осіб пройшли професійне навчання, 2,7 тис. осіб брали участь у громадських та інших роботах тимчасового характеру. Станом на 01.01.2017 4,8 тис. осіб із числа ВПО продовжують отримувати послуги ДСЗ.

¹⁶ За час проведення АТО до центрів зайнятості звернулися 71,9 тис. демобілізованих військовослужбовців. Станом на 01.12.17 р. кількість безробітних із числа учасників АТО склала 9,6 тис. осіб (на 13% менше, ніж на 01.12.16 р.).

¹⁷ На виконання Меморандуму про співпрацю між ДСЗ та Координаційним центром з надання правової допомоги, передбачено створення в регіональних центрах зайнятості пунктів дистанційного доступу до безоплатної правової допомоги. З 01.09.16 р. Мін'юстом організовано роботу 427 бюро правової допомоги, які створені як підрозділи місцевих центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги. У 2016 році до центрів звернулось 275 тис. 39 осіб. Правові консультації працівників центрів були надані 239 тис. 164 особам, 6 тис. 699 осіб отримали допомогу від партнерських установ та організацій. При цьому 57,5% від загальної кількості клієнтів місцевих центрів становили жінки.

консультації та підтримки з можливим безкоштовним супроводом справ з відновлення порушених прав у відповідних державних органах і судах¹⁸.

Оцінка потреб у психологічних та соціально-педагогічних послугах для дітей з числа ВПО та дітей із сімей учасників АТО проводиться в системі МОН, зокрема у формі індивідуальних консультацій та тривалого супроводу ведеться робота з запобігання виникненню стресових, кризових та тривожних станів, психологічного діагностування, проводяться психокорекційні заняття.

До здійснення оцінок потреб населення все більше залучаються ГО. Зокрема, УЖФ провів у 2016 році фокус-групи з представниками місцевого населення приймаючих громад щодо інтеграції ВПО, аналізу потреб та інтересів ВПО на місцях (у Києві, Сєвєродонецьку, Вінниці, Харкові, Дніпрі та Херсоні). В рамках дослідження «Оцінка готовності сектору кримінального правосуддя України забезпечити виконання зобов'язань і законодавчих змін, пов'язаних з ратифікацією Ради Європи із запобігання насильства щодо жінок та домашнього насильства та боротьбу із цими явищами» (НУО «Ла Страда – Україна») проведена оцінка проблем доступу постраждалих від насильства до вторинної безоплатної допомоги (надано 250 очних консультацій для 203 осіб).

2) *Проведення оцінки потреб населення у соціальних послугах.* За цим напрямом у регіонах активно працюють ЦСССДМ. Для вивчення потреб використовуються дані щодо отримувачів соціальних послуг, видів соціальних послуг, у тому числі щодо сімей, які опинилися у СЖО, які охоплені соціальним супроводом тощо. Результати оцінки потреб використовуються в процесі призначення та надання комплексної адресної допомоги [19].

Всебічну оцінку соціальних, психологічних та економічних потреб жінок-ВПО, що виникають в процесі їх адаптації до нових умов життя проведено в рамках дослідження «Оцінка проблем психологічної, соціально-економічної адаптації та інтеграції жінок з числа ВПО у нові громади» (Вінницька, Львівська та Київська області) [12]. Результати дослідження показали, що важливою проблемою для ВПО залишається відсутність системної психологічної допомоги, оскільки програми підтримки надаються переважно громадськими організаціями. Потребують психологічної підтримки й державні службовці та працівники інших установ, які з працюють із ВПО, оскільки зростання чисельності користувачів соціальних послуг призвело до зростання навантаження на цих працівників, що часто призводить до їхнього професійного вигорання. Важливо, що державні службовці Донецької та Луганської ОДА самі залишаються вимушеними переселенцями та стикаються з низкою тих самих проблем, що й решта ВПО.

Переміщенням жінкам значно складніше адаптуватися до нових умов життя, оскільки в умовах розпаду сімей та відсутності зовнішньої підтримки, саме на них покладається відповідальність за добробут дітей. Разом із тим, саме жінкам з дітьми найважче працевлаштуватися через упереджене ставлення з боку роботодавців. В рамках дослідження було визначено, що одним з пріоритетів процесу адаптації ВПО є реалізація спільних проектів за участю ВПО та місцевої громади, завдяки чому можна налагодити діалог і комунікацію між ВПО і громадами, а також реалізувати потрібні для громади локальні ініціативи.

В листопаді 2017 року Мінсоцполітики повідомило про початок підготовки нової концепції інтегрованої системи соціального захисту населення на рівні ОТГ в

¹⁸ Зокрема, в Хмельницькій області реалізуються «Юридична підтримка ВПО та постраждалого від конфлікту населення в Україні» та «Соціально-правовий захист, життєзабезпечення та екстрена підтримка постраждалих від конфлікту груп населення південного сходу України».

контексті реформ децентралізації та деінституалізації. Перші експертні обговорення відбулися в рамках проекту «Розробка концепції та функціонально-структурної моделі інтегрованої системи соціального захисту в Україні в контексті реформи децентралізації влади та надання технічної допомоги ОТГ щодо інтегрованого соціального захисту», що реалізується Мінсоцполітики у співпраці з МБО «Партнерство «Кожній дитині»» за підтримки ЮНІСЕФ.

3) *Проведення оцінки доступу до медичних послуг жінок та чоловіків, зокрема, осіб з інвалідністю, громадян похилого віку, ВІЛ-позитивних осіб, вагітних жінок, малолітніх дітей під час конфліктів та у постконфліктний період.* За даними МОЗ, жінки-ВПО отримують у повному обсязі послуги системи охорони здоров'я на загальних засадах і в межах бюджетного фінансування, в тому числі мають доступ до послуг репродуктивного здоров'я, послуг, передбачених їх ВІЛ-статусом тощо (за умови їх звернення до закладів охорони здоров'я територій, куди вони переїхали)¹⁹. Результати оцінок потреб ВПО у медичних послугах показують, що представники цієї групи населення здебільшого не стикаються з особливими проблемами в цій сфері [12], однак наголошують, що відсутність державної підтримки в фінансуванні платних медичних послуг та високовартісних медичних препаратів обумовлюють додаткове навантаження для бюджетів ВПО. Одним з проблемних питань залишається оформлення чи переоформлення інвалідності, оскільки ця процедура передбачає стаціонарне лікування в лікарні та отримання висновку лікаря для розгляду медико-соціальною експертною комісією (МСЕК). За оцінками ВПО, досить часто вони не мають можливості лягти в лікарню через скрутне матеріальне становище [12].

Окреме проблемне питання пов'язано зі становищем ВПО з ВІЛ-позитивним статусом, які через нестачу коштів у місцевих бюджетів можуть не отримувати належного медичного лікування²⁰ та стикаються з упередженим ставленням у приймаючих громадах. Лише за березень-квітень 2017 року на Загальнонаціональну гарячу лінію з питань ВІЛ/СНІДу та туберкульозу²¹ надійшло 43 звернення від ВПО, які живуть із ВІЛ, що скаржилися на випадки порушення власних прав у сферах охорони здоров'я, особистої недоторканості та поваги, а ГО повідомляють про 89 типових особистих звернень до юристів із цього приводу. З метою подолання стигматизації та дискримінації ВІЛ-інфікованих осіб та представників груп підвищеного ризику Мінсоцполітики та обласними ЦСССДМ у співпраці з ГО проведено 790 заходів протягом 2016 року.

Успішні ініціативи щодо оцінки медичних потреб населення в умовах конфлікту реалізуються на рівні регіонів. Зокрема, в Дніпропетровській області розробили методику проведення оцінки доступу до медичних послуг жінок і чоловіків, зокрема, осіб з інвалідністю, громадян похилого віку, ВІЛ-позитивних осіб, вагітних жінок, малолітніх дітей під час конфліктів та у постконфліктний період. Середній медичний персонал пройшов додаткову підготовку щодо роботи з випадками ІЗН та перенаправлення постраждалих осіб.

¹⁹ Станом на 01.09.16 р. за медичною допомогою з числа ВПО звернулися 250,1 тис. дорослих та 127,6 тис. дітей, із яких взято на медичний облік 149,7 тис. дорослих і 69,8 тис. дітей, госпіталізовано 60,5 тис. дорослих та 33,2 тис. дітей. У жінок з числа ВПО народилося понад 7 тис. немовлят.

²⁰ За даними Українського центру контролю за соціально небезпечними захворюваннями МОЗ, за період з березня 2015 року по грудень 2016 року за медичною допомогою звернулися 1 017 ВІЛ-позитивних переселенців по всій Україні, з них лише 679 осіб отримують АРТ.

²¹ <http://helpme.com.ua/ua/main/>.

4) *Проведення аналізу та розроблення рекомендацій щодо створення необхідної інфраструктури з урахуванням потреб дівчат та хлопців, жінок та чоловіків, зокрема осіб з інвалідністю.* Як показують результати опитування ВПО, найбільшою проблемою для більшості з них залишається відсутність власного житла та державної стратегії, спрямованої на вирішення житлового питання. У більшості випадків, переміщені особи вимушені орендувати житло за ринковими цінами, які значно перевищують розмір соціальних виплат від держави²². Внаслідок цього, основну частину власних доходів ВПО вимушені витратити на винайм житла [12]. Особливо гостро це питання стоїть для переміщених жінок, які не часто мають можливості гідних заробітків та вимушені винаймати помешкання без побутових зручностей або в поганому стані, що негативно впливає на здоров'я дітей. При цьому їм доводиться стикатися з складнощами в пошуку тимчасового житла внаслідок упередженого ставлення з боку орендодавців через побоювання, що сім'ї з дітьми буде складно виселити в разі виникнення проблем. Має місце також проблеми з виділенням земельних ділянок для ВПО в приймаючих громадах, що зумовлені небажанням як місцевих жителів, так і місцевих органів влади.

З іншого боку, тимчасове помешкання, яке пропонується для ВПО в сільській місцевості, часто виявляється непридатним для життя в зимовий період, що суттєво погіршує соціальну адаптацію переміщених осіб. У місцях компактного проживання ВПО стикаються з загрозами виселення через накопичення боргів за спожиту електроенергію або водопостачання. Внаслідок цього, частина з ВПО повертається до своїх попередніх місць проживання (навіть у зруйноване житло) саме у зв'язку з відсутністю житла та перспектив його отримання в майбутньому.

Тому створення інфраструктури для населення, яке постраждало внаслідок впливу військового конфлікту, залишається першочерговим завданням державної політики. На виконання цього завдання, Український фонд соціальних інвестицій (УФСІ) впроваджуватиме Проект «Сприяння розвитку соціальної інфраструктури» протягом 2015-2018 років²³. **Метою проекту** є відновлення житлових будівель для внутрішньо переміщених осіб та об'єктів соціальної інфраструктури (школи та садки) у населених пунктах, де поселились ВПО, а також, соціальних закладів для вразливих груп населення, переміщених із окупованих та небезпечних районів. В рамках реалізації першої фази проекту Уряду Німеччини виділив грант 9 млн. євро, який реалізується у Дніпропетровській, Запорізькій та Харківській областях.

У регіонах, які постраждали від конфлікту, реалізуються численні ініціативи з відновлення інфраструктури, що підтримуються місцевими органами влади та міжнародними партнерами України за сприяння МінТОТ, Мінрегіон та інших органів державного управління. Інтеграція гендерних питань та забезпечення інклюзивного характеру цих процесів забезпечить урахування потреб та інтересів усіх груп населення, включаючи жінок і чоловіків, в також осіб з інвалідністю.

1.3. Координація діяльності суб'єктів взаємодії, які працюють над впровадженням Резолюції 1325

Порядок денний «Жінки, мир, безпека» заохочує інклюзивність процесів його реалізації. Відносно процесу координації це означає: чітке визначення сфер

²² Держбюджетом України на 2016 рік було передбачено виділення 2,9 млрд. грн. на надання щомісячної адресної допомоги ВПО для покриття витрат на проживання та оплату житлово-комунальних послуг.

²³ <http://usif.org.ua/uk/proekti/2011-12-02-10-43-39.html>.

діяльності та відповідальності всередині національних урядів; усунення дублювання функцій; ефективну координацію дій усіх залучених суб'єктів; створення міцного підґрунтя для моніторингу, звітності та оцінки [3].

В міжнародній практиці проблематика жінок, миру та безпеки включається до сфери діяльності низки міністерств і відомств, які в межах своєї компетенції залучені до виконання НПД. Разом із тим, передбачається налагодження співпраці зі структурами громадянського суспільства, що мають активну позицію, володіють унікальними знаннями та досвідом в умовах конфлікту, насамперед, жіночими та правозахисними організаціями. З цією метою створюються керуючі комітети або робочі групи, які відповідають за координацію заходів НПД. Як нову, але належну національну практику сьогодні розглядають надання парламенту річної доповіді про результати виконання НПД, запрошення представників громадянського суспільства до обговорення доповіді, її публікацію для широкого загалу [3, 4].

Інституційну практику реалізації НПД в Україні (у тому числі щодо врахування законодавства і стандартів, програмних платформ, суб'єктів і управлінських рівнів виконання, координації та комунікацій, моніторингу і контролю) наведено на рис. 1.2.

Рис. 1.2. Інституційна практика реалізації НПД в Україні

Джерело: авторська розробка.

Координатором НПД у лютому 2016 році призначено Мінсоцполітики [10], а проведення моніторингу та здійснення контролю за виконанням НПД з червня 2017 року покладено на Урядового уповноваженого з питань гендерної політики

[24]. НПД ґрунтується на національному, регіональному²⁴, міжнародному законодавстві та враховує відповідні стандарти. Завдання НПД можна розглядати як змістовні кластери, що стосуються до реалізації політик (безпекової, гендерної, сімейної тощо), стратегій (наприклад, Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 року, Стратегії національної безпеки на 2015–2020 роки) програм та дорожніх карт (Комплексної державної програми щодо підтримки, соціальної адаптації та реінтеграції громадян України, які переселилися з тимчасово окупованої території України та районів проведення АТО в інші регіони України, на період до 2017 року, співробітництва Україна–НАТО, ЦСР-2030 та ін.).

До виконання НПД у якості основних виконавців та/або виконавців за згодою залучено: дев'ять міністерств²⁵ (Мінсоцполітики, МО, МВС, Мін'юст, МОЗ, МОН, МЗС, Мінмолодьспорт, МПП), п'ять інших ЦОВВ (СБУ, ДСА, ДСНС, Адміністрацію Держприкордонслужби, ГПУ); місцеві органи влади (обласні, Київську міську державні адміністрації); НАН України; ГО; міжнародні організації. Наведений перелік виконавців НПД у цілому віддзеркалює розвиненість та складно структурованість системи суспільних інститутів, що на центральному, місцевому та локальному рівнях опікуються проблематикою жінок, миру та безпеки²⁶.

Окрім врахування державно-владної, галузевої, регіональної, недержавної та міжнародної приналежності суб'єктів взаємодії НПД, при процесі координації треба враховувати аспекти фінансового характеру, адже заходи НПД фінансуються з декількох джерел (державного і місцевих бюджетів, інших джерел).

На виконання НПД на регіональному рівні розробляють регіональні плани дій (далі – Регіональні плани), а на рівні ЦОВВ – відомчі плани дій. У 2017 році завершується розробка Регіональних планів. Наразі обласні плани затверджені у м. Київ та 13 областях (Вінницькій, Волинській, Запорізькій, Івано-Франківській, Луганській, Львівській, Полтавській, Рівненській, Тернопільській, Харківській, Хмельницькій, Чернівецькій, Чернігівській). Обласні плани стали частиною комплексних обласних програм у 8-ми областях. Вони мають різні назви, затверджені у різні роки та розраховані на різні терміни дії²⁷. У більшості ОДА заходи із виконання НПД входять до комплексних обласних програм сімейної, гендерної політики та протидії торгівлі людьми на 2017–2021 роки. Процедурний механізм реалізації Регіонального плану передбачає такі основні елементи:

²⁴ На регіональному рівні Україна керується своїми відносинами та угодами з НАТО, ЄС, Радою Європи та ОБСЄ. Наприклад, у рамках підтримки НАТО в питаннях всебічного реформування сектора безпеки та оборони та зобов'язання Уряду України щодо реалізації євроатлантичних стандартів, процес планування та оцінки сил за програмою «Партнерство заради миру» включає ціль партнерства щодо гендерної концепції; підписана у 2014 році Угода про асоціацію між Україною та ЄС містить положення щодо гендерної рівності та рівних можливостей [17].

²⁵ Поки що до виконання НПД не залучено нещодавно новоутворене МінТОТ, яке було створене для оперативного реагування на існуючі проблеми та загрози, що зумовлені проведенням АТО на територіях Донецької та Луганської областей, а також тимчасовою окупацією територій України.

²⁶ Наприклад, тільки у вирішенні питань щодо протидії та попередження насильства в сім'ї беруть участь близько 15 різних структур (органи соціального захисту населення, правоохоронні структури, медичні установи тощо). При Мінсоцполітики діє Громадська рада, а один з її комітетів – Комітет з питань громадського контролю за формуванням і реалізацією державної політики у сферах поліпшення здоров'я населення, захисту прав дітей, сімейної та гендерної політики. Також при Мінсоцполітики створено Експертну раду з питань запобігання та протидії дискримінації за ознакою статі.

²⁷ Наприклад, «Регіональна програма сімейної, демографічної, гендерної політики, попередження насильства в сім'ї та протидії торгівлі людьми»; «Регіональна програма розвитку сімейної та гендерної політики»; «Регіональна програма соціального захисту населення, забезпечення гендерної рівності, протидії ГЗН»; «Обласна комплексна програма «Молодь і родина». Аналіз показав, що регіональні програми затверджені у різні роки (2012 рік або наступні, до теперішнього часу). Термін їх дії також розрізняється – 4, 5 або 10 років.

визначення відповідальної особи за координацію діяльності суб'єктів на регіональному рівні, затвердження, презентацію, оприлюднення, моніторинг та/або оцінку. Як правило, координатором виконання Регіонального плану є заступник голови ОДА, затвердження плану відбувається на сесії обласної ради або розпорядженням голови ОДА план розміщують на офіційному сайті ОДА. Відповідно до наказу Мінсоцполітики від 20.03.2017 № 440 «Про затвердження рішення колегії Мінсоцполітики від 02 березня 2017 року «Про реформування соціальної сфери у 2016 році та основні завдання Мінсоцполітики на 2017 рік», ОДА зобов'язані завершити розробку та затвердити Регіональні плани.

На районному рівні (рівні РДА) вже існує практика розробки плану заходів щодо реалізації Обласного плану.

У секторі безпеки і оборони, паралельно із процесом його реформування, впроваджуються відомчі плани дій. Так, МО у 2016 році ухвалило перший щорічний План дій на виконання Україною Резолюції 1325, а у 2017 році впроваджує вже другий щорічний План дій. Нацполіція та ДПС ухвалили власні Плани дій, а МВС має проєкт Плану дій [17].

Багатовекторність завдань НПД, Регіональних планів, відомчих планів дій, заходів місцевого та локального рівня, а отже – багатосуб'єктність їх виконавців, зумовлює складність процесів координації і комунікації як на початковому (розробка), так і завершальному (моніторинг і оцінка) етапах реалізації НПД.

У 2015 році наказом Мінсоцполітики [7] затверджено склад Міжвідомчої робочої групи з питань виконання Україною Резолюції 1325, до складу якої, на чолі із заступником Міністра соціальної політики України з питань європейської та євроатлантичної інтеграції, увійшли 38 представників ЦОВВ, міжнародних та громадських організацій²⁸. Проте до складу Міжвідомчої робочої групи не приєдналися представники МОН (хоча НПД містить заходи щодо інформування дітей та молоді з питань безпеки в умовах конфлікту); приєднався лише один представник МОЗ (однак саме від МОЗ залежить затвердження клінічних протоколів, у тому числі щодо постраждалих від сексуального насилля); ще й досі не включено представників новоствореного МінТОТ.

У МО, МВС та Нацгвардії були створені власні робочі групи на виконання відомчих планів дій [17]. Так, до складу робочої групи МО увійшли представники підрозділів МО, ГШ ЗСУ, Комітету реформ, волонтерів, ГО; міжвідомчої робочої групи МВС – представники ЦООВ, діяльність яких координує Міністр внутрішніх справ України, представники інших ЦОВВ, ГО, Офісу зв'язку НАТО, ОБСЄ, Консультативної місії ЄС в Україні та ін. (у рамках діяльності міжвідомчої робочої групи МВС діють і підгрупи).

Мінсоцполітики, МінТОТ, МО, МВС беруть участь у робочій групі «Жінки, мир, безпека», утвореній у складі Громадської ради з гендерних питань при МФО «Рівні можливості» [19].

З вересня 2017 року працює робоча група з питань імплементації резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» в секторі безпеки та оборони, діяльність якої скеровується Офісом Віце-прем'єр-Міністра України І. Климпуш-Цинцадзе та підтримана ООН Жінки. До складу групи, яку очолює заступник

²⁸ У тому числі представники: ЮНФПА, ООН Жінки, Моніторингової місії ООН з прав людини, проєктів ОБСЄ в Україні, Національної Асамблеї інвалідів України, ІКЖЦ, Всеукраїнської асоціації сільських і селищних рад, МБФ «Українська фундація громадського здоров'я», ВГО «Розрада» та «Центр «Розвиток Демократії», «Ліга соціальних працівників», а також громадської ініціативи «Восток SOS» [7].

Директора, начальник Управління з питань співробітництва з НАТО Урядового офісу з питань європейської та євроатлантичної інтеграції, входять представники Мінсоцполітики, РНБО України, МО, СБУ, МВС, ДПС, Нацполіції, ДМС та ДСНС.

Стан виконання НПД розглядають на засіданнях колегії Мінсоцполітики.

За даними Мінсоцполітики, в усіх областях утворені та діють обласні міжвідомчі Координаційні ради з питань впровадження Резолюції 1325. Координаційні ради при ОДА у різних регіонах мають різні назви²⁹. Моніторинг ефективності виконання НПД в областях здійснюють шляхом розгляду проблемних питань його реалізації під час: засідань обласних, міських та районних Міжвідомчих рад з питань сім'ї, запобігання насильству в сім'ї та протидії торгівлі людьми; засідань постійних депутатських комісій; проведення соціологічних досліджень та обговорення їх результатів під час засідань Координаційних рад; засідань круглого столу. В областях працює 11 радників з гендерних питань³⁰ (Вінницька, Дніпропетровська, Донецька, Житомирська, Запорізька, Луганська, Полтавська, Тернопільська, Харківська, Хмельницька, Чернігівська).

НПД передбачає щорічну звітність про його виконання у такому порядку: до 10 лютого усі виконавці подають інформацію до Мінсоцполітики, яке узагальнює отримані дані та до 1 березня інформує КМУ (як зазначалося вище, наразі проведення моніторингу та здійснення контролю за виконанням НПД покладено на Урядового уповноваженого з питань гендерної політики).

Відповідно до розпорядження КМУ [10] підготовлено звіт про виконання НПД за 2016 рік [19], який розміщено на офіційному сайті Мінсоцполітики. Також Мінсоцполітики у 2017 році планується проведення першого вибіркового моніторингу впровадження НПД у двох областях (спільно з Координатором проектів ОБСЄ в Україні). У 2017 році Мінсоцполітики узагальнило інформацію щодо проблемних питань, які виникли в ході провадження НПД (лист від 17.11.2017 № 22398/0/2-17/38).

У якості зовнішнього моніторингу НПД застосовують різні форми парламентського контролю, що накладає додаткові обов'язки на координатора та виконавців НПД. Так, моніторинг стану реалізації НПД за підсумками 2016 року здійснив Уповноважений ВРУ з прав людини [25]. Парламентський контроль за ходом виконання НПД взяло на себе МФО «Рівні можливості» [13]. Зовнішній моніторинг відомчих планів дій здійснювався незалежними експертами [17]. У перспективі до зовнішнього моніторингу можуть приєднатися громадські ради.

Завдання 3 **«Координація діяльності суб'єктів взаємодії, які працюють над впровадженням Резолюції 1325»** виконується у рамках реалізації цілі І **«Миротворча та мирозахисна діяльність: аналіз, координація та підготовка кадрів»**. Завданням передбачено виконання чотирьох заходів, для оцінки прогресу пропонується сім показників (табл. 1.4).

²⁹ Наприклад: Координаційна рада з питань сімейної та гендерної політики, попередження насильства в сім'ї, протидії торгівлі людьми; Координаційна рада з питань сім'ї, гендерної рівності, демографічного розвитку, запобігання насильству в сім'ї та протидії торгівлі людьми; Координаційна рада з питань сім'ї та жінок.

³⁰ У Сумській області гендерні питання погоджуються з керівником Гендерного ресурсного центру Сумського державного університету та Центром гендерної освіти Сумського державного педагогічного університету ім. А.С.Макаренка. У Херсонській області до такої роботи залучаються експерти з гендерних питань, які очолюють ГО, що працюють у сфері забезпечення прав людини.

Таблиця 1.4. Заходи і показники, передбачені завданням 3 «Координація діяльності суб'єктів взаємодії, які працюють над впровадженням Резолюції 1325»

№	Найменування заходу	Найменування показника	Значення показника:	
			2016	2017
1	Активізація діяльності регіональних міжвідомчих координаційних рад з питань запобігання насильству в сім'ї, гендерної рівності та протидії торгівлі людьми з метою розгляду на них питань виконання Резолюції 1325	Кількість проведених засідань регіональних міжвідомчих координаційних рад	104	104
		Кількість залучених до засідань рад суб'єктів взаємодії, які працюють над впровадженням Резолюції 1325	30	30
		Впровадження рішень за рекомендаціями міжвідомчих координаційних рад, %	100	100
2	Забезпечення діяльності Міжвідомчої робочої групи з питань виконання Резолюції 1325 та координації між суб'єктами взаємодії, які працюють над впровадженням резолюції	Кількість проведених засідань	2	2
3	Забезпечення належного реагування на випадки правопорушень, пов'язаних з ГЗН на території проведення АТО та у регіонах з найбільшою кількістю ВПО	Кількість розглянутих випадків порушень, %	100	100
4	Здійснення соціального замовлення для реалізації програм та проектів у сфері протидії ГЗН, надання допомоги постраждалим від конфліктів, забезпечення гендерної рівності під час ліквідації наслідків конфлікту	Кількість реалізованих соціальних проектів	25	25
		Кількість наданих соціальних послуг у рамках проектів	2500	2500

Джерело: складено за даними [10].

1) *Активізація діяльності регіональних міжвідомчих координаційних рад з питань запобігання насильству в сім'ї, гендерної рівності та протидії торгівлі людьми з метою розгляду на них питань виконання Резолюції 1325* спостерігається в усіх регіонах³¹. У п'яти східних областях ще у 2016 році при координаційних радах утворено міжвідомчі робочі групи, які працюють над створенням регіональних механізмів реагування на ГЗН з урахуванням специфіки регіону (методичну допомогу надають експерти ЮНФПА). Міжвідомчі робочі групи дозволили об'єднати фахівців, які раніше не були долучені до процесів реагування на ГЗН (наприклад, юристів Центрів безоплатної вторинної правової допомоги). Так, у Запорізькій області завдяки роботі групи було оперативно вирішено питання щодо необхідності створення притулку, у Дніпропетровській – відкрито притулок для жінок та дітей, які постраждали від домашнього насильства, розрахований на цілодобове перебування 14 осіб. позитивно, що до діяльності міжвідомчих координаційних рад за власною ініціативою залучаються структури громадянського суспільства, зокрема ГО «Ла Страда-Україна», Національна Рада жінок України, Гендерна стратегічна платформа.

2) *забезпечення діяльності Міжвідомчої робочої групи з питань виконання Резолюції 1325 та координації між суб'єктами взаємодії, які працюють над впровадженням резолюції*. Основним виконавцем цього заходу є Мінсоцполітики,

³¹ З позиції належного оформлення звітності щодо виконання цього заходу НПД, найкраще подано інформацію з Луганської області.

на додаток до цього представники Мінсоцполітики, а також МінТОТ, МО й МВС беруть участь у робочій групі «Жінки, мир, безпека», утвореній у складі Громадської ради з гендерних питань при МФО «Рівні можливості».

Мінсоцполітики спільно з ООН Жінки до Міжнародного дня миру «Шлях до миру через досягнення ЦСР: гендерні аспекти розбудови миру» проведено міжвідомчі консультації за участю структурних підрозділів Донецької ОДА та Луганської ВЦА, ГО, представників територіальних громад Донецької та Луганської областей (м. Святогірськ), в яких взяло участь понад 60 осіб.

Важливою платформою для покращення скоординованості діяльності суб'єктів взаємодії, які працюють над впровадженням Резолюції 1325 в Україні, є публічні заходи високого рівня за міжнародної участі:

- Форум «Партнерство між Парламентом, Урядом та громадянським суспільством у виконанні НПД «Жінки, мир, безпека» (вересень 2016 року), який зібрав 104 учасників для обговорення стратегій зміцнення партнерства та посилення контролю та законодавчої ролі Парламенту щодо виконання Україною взятих на себе зобов'язань по імплементації Резолюції 1325;

- Міжнародний круглий стіл «Жінки в секторі оборони і безпеки: відкритий діалог» (жовтень 2016 року), організований УЖФ у партнерстві з ООН Жінки та МФО «Рівні можливості» задля обміну досвідом реалізації гендерних перетворень у секторі безпеки та оборони та аналізу прогресу в виконанні Резолюції 1325.

- Міжнародна конференція «Гендер у революції, війні та миробудуванні», яка забезпечила платформу для нетворкінгу жіночих груп і організацій та обговорення ролі жінок у ситуаціях конфлікту та миробудування в Україні. На конференції були підняті питання підтримки щойно створених жіночих організацій, підвищення потенціалу жінок та необхідності проведення тренінгів щодо реалізації стратегії гендерної рівності, фемінізму та лідерства, заохочення жінок до участі в громадських радах та в розробці політичних документів. Учасники конференції також обговорювали життєвий досвід жінок (військових та цивільних) під час збройного конфлікту та в часи миротворення, їх стратегії виживання та практики щодо протидії насильству.

Наймасштабнішою подією року став Перший український жіночий конгрес, що був організований МФО «Рівні можливості» за підтримки міжнародних донорів та партнерів восени 2017 року³². Дискусійні платформи Конгресу стосувалися питань посилення політичної та громадської участі жінок на різних рівнях та розширення їх економічних можливостей, залучення жінок до процесу миротворчості та сектору безпеки, боротьби із ГЗН, а також подолання гендерних стереотипів та посилення гендерної освіти. Завдяки підтримці ООН Жінки, до роботи Конгресу долучилися міжнародні спікери високого рівня зі збройних сил США, Норвегії, Грузії та Косово, які поділилися своїм досвідом у забезпеченні гендерної рівності у секторі безпеки. Впродовж усієї роботи Конгресу забезпечувалася постійна он-лайн трансляція виступів учасників та їх обговорень на декількох інтернет-платформах.

Існує практика покращення діяльності суб'єктів взаємодії на локальному рівні. Наприклад, УЖФ організував конкурс для жіночих ГО з локалізації НПД³³. У

³² <http://womenua.today/#mission>

³³ В рамках проектів будуть проведені круглі столи, громадські слухання, медійні заходи та тренінги для органів влади, депутатів, жіночих організацій, ГО соціального спрямування. В областях проекти місцевих

м. Одеса 25.10.2017 проведено прес-конференцію «Локалізація НПД на виконання Резолюції 1325».

3) *Забезпечення належного реагування на випадки правопорушень, пов'язаних з ГЗН на території проведення АТО та у регіонах з найбільшою кількістю ВПО.* МО організовано проведення роботи з групами цивільно-військового співробітництва ЗСУ, які виконують завдання в районі проведення АТО, роз'яснювальної роботи щодо застосування механізму попередження втрат серед цивільного населення. Для забезпечення належного реагування на випадки правопорушень, пов'язаних з ГЗН, у МО запроваджена та ефективно діє система телефонів «гарячої лінії», контакти якої розміщені на офіційному веб-сайті. З метою забезпечення належного реагування на випадки правопорушень, пов'язаних з ГЗН на території проведення АТО, опрацьовується питання щодо залучення до цієї системи психолога для прийому анонімної інформації про такі випадки.

В областях, що постраждали від конфлікту, забезпечено взаємодію з правоохоронними органами з метою оперативного реагування на факти ГЗН, у тому числі насильства в сім'ї. За даними з регіонів України протягом 2016 р. зафіксовано 96,1 тис. звернень з приводу насильства в сім'ї (на 6,4 тис. звернень менше, ніж у 2015 р.); 88% звернень – від жінок. Винесено 64,4 тис. офіційних попереджень. На обліку в органах внутрішніх справ перебуває 63,7 тис. осіб. Найбільше звернень зафіксовано у м. Києві (9,9 тис.), Вінницькій (7,1 тис.), Харківській (5,7 тис.), Дніпропетровській (5,3 тис.), Запорізькій (4,9 тис.) областях. У Київській області зафіксовано 3,5 тис. звернень, Донецькій – 2,9 тис. звернень, Луганській – 930. На проходження корекційних програм скеровано 3,8 тис. осіб, які вчинили насильство в сім'ї; корекційні програми пройшли 1,4 тис. осіб (додаток 1).

За 9 місяців 2017 року зафіксовано 71,7 тис. звернень із приводу насильства в сім'ї, з них 88% – від жінок. Винесено 51 тис. 150 офіційних попереджень. На обліку в органах внутрішніх справ перебуває майже 60 тис. осіб. Найбільше звернень зафіксовано у м. Києві (7,5 тис.), Дніпропетровській (6,7 тис.) та Вінницькій (6,4 тис.) областях. У Харківській та Запорізькій областях зафіксовано по 3,7 тис. звернень, у Київській – 3,6 тис., Донецькій – 2,5 тис., Луганській – 1 тис. На проходження корекційних програм скеровано 3 тис. осіб, які вчинили насильство в сім'ї; пройшли корекційні програми 815 осіб (додаток 2).

3) *Здійснення соціального замовлення для реалізації програм та проектів у сфері протидії ГЗН, надання допомоги постраждалим від конфліктів, забезпечення гендерної рівності під час ліквідації наслідків конфлікту.* Метою соціального замовлення є ефективна взаємодія між державним і недержавним суспільними секторами з питань надання соціальних послуг, раціонального використання бюджетних ресурсів та вирішення важливих соціальних проблем, які віднесено органами управління до пріоритетів соціальної політики на загальнодержавному або місцевому рівні. Відповідно до Порядку здійснення соціального замовлення за рахунок бюджетних коштів, виконавцями соціального замовлення виступають недержавні суб'єкти (організації), які надають соціальні послуги за рахунок бюджетних коштів особам у СЖО. Запровадження соціального замовлення визнається дієвим інструментом реалізації соціальної політики, що сприяє підвищенню якості, адресності та доступності соціальних послуг, розширення їх

планів дій представлятимуться на засіданнях та слуханнях депутатів обласного та місцевого рівнів з метою схвалення і виділення під них коштів.

переліку на місцях та врахування інтересів усіх представників суспільства. Існують свідчення, що залучення ГО до надання соціальних послуг вразливим групам населення може виявлятися більш ефективним, ніж діяльність державних установ, за рахунок економії ресурсів та вищого рівня довіри громадян.

Тому практика запровадження соціального замовлення на надання послуг громадянам, які постраждали внаслідок конфлікту на сході України, широко використовується місцевими органами управління. За рахунок ресурсів місцевих бюджетів НУО в різних регіонах країни реалізують соціальні програми та проекти, присвячених правовій, соціальній, психологічній підтримці учасників АТО та членів їхніх сімей^{34, 35, 36, 37} та наданню допомоги ВПО в подоланні психологічних наслідків переміщення та сприяння їх інтеграції до нових громад.

Окремою групою таких соціальних проектів виступають жінки, які стикаються з особливими викликами в процесі переміщення та зазнають підвищених ризиків насильства, однак не завжди схильні звертатися по допомогу до державних надавачів послуг. Серед позитивних прикладів подібних ініціатив, що були реалізовані за рахунок державного замовлення - соціальний проект **«Жіночий центр «Майстерня можливостей»** у Черкаській області, в рамках якого надається комплексна соціальна, медична, юридична та психологічна допомога жінкам, які опинились у СЖО, зазнали насильства, залишилися без роботи, без житла, наодинці з хворобою тощо³⁸.

У Запорізькій області реалізується проект «Створення системи комплексної соціально-психологічної підтримки сім'ям та особам, які постраждали від домашнього та ІЗН через створення спеціалізованої кризової установи (притулку с тимчасовим перебуванням) та розвитку сталої моделі міжсекторальної взаємодії на основі міжнародних стандартів»³⁹.

У рамках реалізації цілі І «Миротворча та мирозахисна діяльність: аналіз, координація та підготовка кадрів» виконувалося завдання 4 **«Організація фахової підготовки кадрів»**. Завданням передбачено виконання шістьох заходів та десяти показників (табл. 1.5).

**Таблиця 1.5. Заходи і показники, передбачені завданням 4
«Організація фахової підготовки кадрів»**

№	Найменування заходу	Найменування показника	Значення показника:	
			2016	2017

³⁴ В Черкаській області за кошти обласного бюджету реалізовано проект «Юридична та психологічна підтримка учасників АТО та їх сімей», в рамках якого надано юридичну, консультативну, психологічну допомогу військовослужбовцям та їхнім родинам у рамках роботи мобільної групи.

³⁵ У Харківській області, в межах комплексної Програми соціальної підтримки учасників АТО на 2015–2016 роки, укладено 177 договорів про надання послуг за напрямом «Соціальна та професійна адаптація учасників АТО» на суму близько 1,0 млн. грн. Навчання пройшли 273 учасника АТО.

³⁶ У Миколаївській області на реалізацію соціального замовлення для надання послуг з соціально-психологічної підтримки демобілізованих учасників АТО та членів їх сімей з обласного бюджету виділено 99 тис. грн., допомогу отримали 376 осіб з числа демобілізованих учасників АТО та членів їх сімей.

³⁷ У Хмельницькій області на кінець 2016 року психологічну реабілітацію пройшли 300 учасників АТО. За рахунок бюджетних коштів укладено 87 договорів на надання послуг з професійного навчання учасників АТО на загальну вартість суму – 1,7 млн. грн., 347 учасників АТО пройшли професійне навчання.

³⁸ В рамках проекту забезпечено житлом та харчуванням 24 жінки з дітьми, 25 – навчалися на курсах, 20 – працевлаштувалися чи заснували власну справу, проведено 48 групових занять, 10 арт-терапевтичних занять, 48 занять для дітей та підлітків.

³⁹ В умовах денного стаціонару отримали допомогу 179 осіб, з них із причини насильства в сім'ї 25 осіб. В умовах цілодобового стаціонару отримали допомогу 60 осіб, з них із причини насильства в сім'ї 23 особи.

1	Розроблення навчальних програм із впровадження Резолюції 1325, гендерних аспектів вимушеного переселення, роззброєння, медіації, демобілізації, реінтеграції, доступу до правосуддя з метою їх подальшого включення до навчальних планів ВНЗ системи безпеки та оборони, а також до програм курсів підвищення кваліфікації	Кількість розроблених навчальних програм	1	2
2	Проведення навчань військовослужбовців, працівників правоохоронних органів, у тому числі керівного складу, щодо застосування позитивних дій у діяльності правоохоронних органів, ЗСУ, а також з протидії сексуальному насильству в умовах конфліктів, порядку здійснення захисних та реабілітаційних заходів для жінок, постраждалих від конфліктних ситуацій, протидії поширенню ВІЛ/СНІДу	Кількість проведених навчань	13	13
		Кількість осіб, які пройшли навчання і будуть направлені в райони проведення АТО, %	10	10
3	Проведення навчань для посадових осіб місцевого самоврядування та державних службовців з питань реалізації Резолюції 1325, зокрема щодо запобігання та врегулювання конфліктів, порядку взаємодії з надання допомоги постраждалим	Кількість проведених навчань	32	32
		Кількість осіб, які пройшли навчання	900	900
4	Проведення навчань для соціальних працівників, психологів, юристів, медичних працівників, представників ГО, волонтерів з питань надання гендерно-чутливих соціальних послуг, запобігання та протидії всім формам насильства, надання допомоги постраждалим від конфліктів, сексуального насильства з урахуванням потреб постраждалих від конфліктів, у т.ч. потреб людей з інвалідністю, осіб похилого віку	Кількість проведених навчань	33	31
5	Проведення для педагогічних працівників та батьків навчань з питань особливостей безпеки життєдіяльності дівчат та хлопців, зокрема щодо поводження з вибухонебезпечними предметами, здійснення психологічної підтримки з питань подолання психологічних травм у дівчат та хлопців, які постраждали від конфліктів	Кількість проведених навчань	25	25
		Кількість осіб, які пройшли навчання	750	750
6	Проведення тренінгів з теорії і практики встановлення миру, примирення та участі у миротворчих процесах для жінок, які залучаються до проведення безпосередніх заходів врегулювання конфліктних ситуацій, участі у складі миротворчого персоналу та контингенту, переговорних процесів тощо	Кількість жінок, які пройшли навчання та взяли участь у миротворчих заходах	30	30
		Кількість проведених тренінгів	3	3

Джерело: складено за даними [10].

До виконання завдання 4 залучилися МО, Мінсоцполітики, МВС, СБУ, а також ЮНФПА, ООН Жінки, Координатор проектів ОБСЄ в Україні, Офіс зв'язку НАТО в Україні, Національна Рада жінок України, Центр «Розвиток демократії», ГО «Ла Страда-Україна», ІКЖЦ, УЖФ, ВГО «Розрада» та інші. Комплексну проблематику жінок, миру і безпеки наразі активно імплементують у навчальні дисципліни, програми, модулі, плани, з використанням різних видів навчальних занять (переважно тренінгів і семінарів), при проведенні інформаційно-просвітницьких заходів. Впроваджується інноваційна практика оприлюднення відеолекцій⁴⁰.

Раз на рік Мінсоцполітики проводяться навчання для державних службовців обласних державних адміністрацій, відповідальних за впровадження НПД.

Для посилення спроможності представників державних органів та громадянського суспільства у їхніх зусиллях з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 та впровадження Національного плану дій шляхом реалізації місцевих планів дій у листопаді 2017 року Мінсоцполітики, Гендерним Відділом ОБСЄ, партнерською організацією Інклюзивна Безпека, Координатором проектів ОБСЄ в

⁴⁰ ГО «Ла Страда-Україна», за фінансової підтримки посольства Великої Британії, на каналі Youtube завантажено відеолекцію з питань реалізації резолюцій Порядку денного «Жінки, мир, безпека» в Україні.

Україні проведено тренінг для державних службовців, працівників Нацполіції, ГО Волинської, Донецької, Дніпропетровської, Луганської, Одеської областей.

Мінсоцполітики спільно з ПРООН в Україні у листопаді 2017 року організовано навчання з організації виконання Заключних зауважень Комітету з ліквідації дискримінації щодо жінок за підсумками розгляду 8-ї періодичної доповіді України щодо виконання КЛДЖ, які включають розділ «Жінки, мир, безпека». У навчанні взяли участь керівники структурних підрозділів ОДА, відповідальних за реалізацію державної гендерної політики та розробку програм соціального та економічного розвитку областей, юристи центрів безоплатної правової допомоги, керівники представництв міжнародних організацій в Україні, керівники національних та обласних ГО, науковці.

Завдання 10 «Оцінка впливу та ефективності впровадження НПД» виконується у рамках реалізації цілі VI «Моніторинг впровадження НПД на період до 2020 року». Завданням передбачено виконання шести заходів та семи показників (табл. 1.6).

**Таблиця 1.6. Заходи і показники, передбачені завданням 10
«Оцінка впливу та ефективності впровадження НПД»**

№	Найменування заходу	Найменування показника	Значення показника:	
			2016	2017
1	Утворення та забезпечення роботи міжвідомчої робочої групи з питань визначення переліку показників для оцінки ефективності НПД	Кількість розроблених переліків індикаторів для оцінки ефективності НПД	1	1
2	Розроблення уніфікованих форматів та методологічних матеріалів для підготовки аналітичних звітів для ЦОВВ та МОВВ	Кількість розроблених уніфікованих форматів аналітичних звітів	1	–
3	Підготовка та оприлюднення державної доповіді про впровадження НПД	Кількість підготовлених державних доповідей та рекомендацій	–	1
		Кількість підготовлених регіональних доповідей	3	3
4	Проведення опитування жінок, постраждалих від конфліктів, представників ГО, які надають допомогу, волонтерів	Кількість розроблених рекомендацій	1000	1300
5	Проведення вибіркового моніторингу впровадження в регіонах НПД	Кількість розроблених рекомендацій з удосконалення НПД	–	1000
6	Проведення досліджень, спрямованих на відслідковування змін, тенденцій та впливу на ситуацію у суспільстві	Кількість проведених досліджень	–	1

Джерело: складено за даними [10].

Відповідно до поставленого завдання, було розроблено моніторингову картку з переліком індикаторів для оцінки ефективності НПД. На додаток до цього, ООН Жінки підтримали розробку системи моніторингу та оцінки для плану дій МВС, яка ґрунтується на найкращій практиці ООН з моніторингу та оцінки планів дій щодо імплементації Резолюції 1325, організували низку тренінгів щодо системи управління, орієнтованої на результат, та з питань моніторингу та оцінки.

Протягом 2017 року Мінсоцполітики ведеться розробка уніфікованих форматів та методологічних матеріалів для підготовки аналітичних звітів для центральних та місцевих органів виконавчої влади.

На виконання розпорядження КМУ «Про затвердження Національного плану дій з виконання резолюції Ради безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2020 року» [10], Мінсоцполітики підготовлено звіт про виконання НПД у 2016 р.,

який розміщено на офіційному веб-сайті міністерства [19]. Оприлюднення доповіді заплановано на кінець 2017 року.

Важливим інструментом збору даних для оцінки результатів реалізації НПД, є проведення опитування цільових груп населення, в тому числі громадян, які постраждали від конфліктів та представників ГО, які надають їм допомогу. З цією метою системно проводяться вибіркові соціологічні дослідження, обговорення у форматі фокус-групових дискусій, глибинні інтерв'ю з ключовими інформантами та експертами. Результати досліджень оприлюднюються в тематичних аналітичних звітах та доповідях [12; 17; 21; 23; 26; 30; 38; 40; 54], а розроблені рекомендації спрямовуються до ЦОВВ, законодавців, органів місцевого самоврядування та інших зацікавлених сторін.

Моніторинг ефективності виконання НПД в областях⁴¹ здійснюється шляхом розгляду проблемних питань його реалізації під час:

- засідань обласних, міських та районних Міжвідомчих рад з питань сім'ї, запобігання насильству в сім'ї та протидії торгівлі людьми;
- засідань постійних депутатських комісій;
- проведення соціологічних досліджень та обговорення їх результатів;
- засідань круглого столу.

Разом із тим, вже сьогодні вибірковий аналіз стану реалізації НПД у 2016-2017 роках виявляє певні проблемні питання, з якими стикаються відповідальні виконавці заходів у регіонах. Зокрема, профільні департаменти ОДА повідомляють про недостатню кількість фахівців для охоплення всіх напрямів роботи за НПД, у тому числі скорочення посад фахівців із соціальної роботи, та недостатній рівень їх методичної підготовки з питань протидії ГЗН або проведення роз'яснювальної роботи щодо застосування позитивних дій у просуванні гендерної рівності в правоохоронних органах. Представники ОДА наголошують на необхідності навчання соціальних працівників, психологів, юристів та медичних працівників із надання гендерно-чутливих соціальних послуг, запобігання та протидії всім формам ГЗН, що має супроводжуватися отримання відповідних сертифікатів. У всіх регіонах відчувається брак гендерно-дезагрегованих даних щодо становища ВПО, учасників АТО та членів їх сімей.

Актуальними залишаються й проблеми ресурсного забезпечення реалізації заходів НПД, зокрема з регіонів надходять нарікання на відсутність джерел фінансування на місцевому рівні для реалізації заходів щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, активізації участі жінок у розв'язанні конфлікту та встановленні миру. Брак фінансових ресурсів у деяких випадках визначає незабезпеченість транспортом для відвідування та соціального супроводу осіб, які постраждали внаслідок конфлікту, та здійснення екстреного втручання.

РОЗДІЛ 2. УЧАСТЬ ЖІНОК У ВСТАНОВЛЕННІ МИРУ

Розширення участі жінок у миротворчих процесах залишається наріжним каменем Резолюції 1325, що підкреслює значення рівноправної та повноцінної участі жінок у всіх зусиллях із підтримки миру та врегулювання конфліктів. У багатьох випадках саме жінки здатні найбільш ефективно виконувати важливі миротворчі завдання, що пов'язані з налагодженням мирних переговорних процесів,

⁴¹ Зокрема, в Хмельницькій області з листопада 2016 року по квітень 2017 року реалізовано проект «Сприяння ефективній імплементації НПД з виконання Резолюції 1325» (виконавець – ГО «Подільський центр «Гендерна рада»), в рамках якого проведено моніторинг виконання НПД у 10 районах області.

збором даних щодо ГЗН в умовах конфлікту та наданням допомоги постраждалим, підготовкою жінок-військовослужбовців до бойових дій та підтримкою їх наступної реінтеграції до цивільного життя. Міжнародні дослідження доводять, що розширення участі жінок у військових та миротворчих структурах і операціях сприяє зміцненню керівництва, посиленню дисципліни й підвищенню ефективності військових операцій [27; 28].

Принцип рівної участі в процесах миру та безпеки виступає наскрізною темою Резолюції 1325, оскільки стосується більшого залучення жінок до проходження служби в збройних силах, правоохоронних органах та інших силових структурах. В Резолюції наголошується, що розширення представництва жінок у всіх інститутах має запроваджуватися на системних засадах, а не обмежуватися заходами реагування на конфліктні ситуації. Іншими словами, жінки мають більше залучатися до суспільно-політичного життя, військових структур та операцій, що призведе до зростання їх впливу та врахування інтересів жіночої частини населення в миротворчих процесах. Тому Резолюція 1325 *«переконливо закликає держави-члени забезпечити більш активну участь жінок на всіх рівнях прийняття рішень у рамках національних, регіональних та міжнародних інститутів і механізмів попередження, регулювання та вирішення конфліктів»*.

Міжнародні дані показують, що жінки досі недостатньо представлені в секторі безпеки. Хоча жінками представлені близько 30% усіх цивільних працівників ООН, вони становлять лише 8,7% із майже 14 тис. поліцейських, 4,1% із 2,3 тис. військових експертів (спостерігачів, радників тощо) та 2,4% із 83,6 тис. військовослужбовців, які задіяні до миротворчих операцій ООН по всьому світу⁴². На низькому рівні залишається й рівень участі жінок у міжнародних миротворчих процесах. За даними дослідження ООН Жінки, жінки брали участь у роботі лише 17-ти з 31-єї групи переговорників у миротворчих процесах, що відбувалися протягом 1992-2011 роках [29]. Більш того, жінками були представлені лише 9% переговорників, 4% представників сторін, які підписували угоди, та 2,4% головних посередників у цих мирних процесах.

Актуальність недостатнього представництва жінок визнається й НПД «Жінки, мир, безпека» в Україні. Саме вирішенню цієї проблеми присвячено завдання 5 **«Розширення участі жінок у розбудові та встановленні миру, формуванні культури миру»**, що виконується в рамках реалізації цілі II **«Участь жінок у встановленні миру»**. Досягнення поставленого завдання передбачає виконання семи заходів, моніторинг та оцінка яких здійснюється за восьми показниками (табл. 2.1). Серед відповідальних виконавців заходів – МО, МВС, МЗС, ДСНС, ДПС, Мінсоцполітики, ОДА та громадські об'єднання й міжнародні організації (за згодою).

Таблиця 2.1. Заходи та показники, передбачені завданням 5 «Розширення участі жінок у розбудові та встановленні миру»

№	Найменування заходу	Найменування показника	Значення показника:	
			2016	2017
1.	Забезпечення участі жінок у міжнародних операціях з підтримання миру та безпеки	Кількість жінок, які беруть участь у міжнародних миротворчих операціях, %	5	10

⁴² United Nations Peacekeeping: https://peacekeeping.un.org/sites/default/files/gender_sgres1325_chart.pdf.

2.	Забезпечення участі жінок у міжнародних миротворчих процесах, переговорних групах, багатосторонніх заходах щодо протидії зовнішнім та внутрішнім безпековим викликам та загрозам	Кількість жінок у переговорних групах, %	10	15
3.	Забезпечення участі жінок у роботі військово-цивільних адміністрацій, утворених на території Донецької та Луганської областей	Кількість жінок на керівних посадах у військово-цивільних адміністраціях, %	50	50
4.	Забезпечення участі жінок у моніторингових місіях та міжнародних безпекових організаціях	Кількість жінок у моніторингових місіях, %	10	15
5.	Розширення представництва жінок у секторі безпеки та оборони, силових структурах шляхом впровадження позитивних дій з використанням міжнародного досвіду	Кількість жінок, представлених у секторі безпеки, оборони та силових структурах, %	2	2
		Кількість розроблених та впроваджених планів позитивних дій	1	1
6.	Поширення тематичних програм та соціальної реклами у ЗМІ щодо гендерних аспектів запобігання та врегулювання конфліктів	Кількість розробленої продукції		1
7.	Поширення тематичних програм та соціальної реклами у ЗМІ щодо гендерних аспектів запобігання та врегулювання конфліктів	Кількість проведених заходів	330	329

Джерело: складено за даними [10].

1) *Забезпечення участі жінок у міжнародних операціях з підтримання миру та безпеки.* Рівень представництва жінок у міжнародних миротворчих операціях ЗСУ залишається досить низьким. Починаючи з 1992 року, в операціях із підтримання миру та безпеки взяли участь понад 42 тис. українських військовослужбовців, з них лише 49 жінок⁴³. Протягом 2016 року в складі національного персоналу виконували завдання лише два військовослужбовця-жінки (менше 1% усіх військовослужбовців), в т.ч. на посадах офіцера штабу в складі Місії ООН зі стабілізації в ДР Конго та військового спостерігача Місії ООН у Ліберії.

В 2017 році гендерна статистика суттєво не змінилася, оскільки службу за кордоном у складі національного персоналу також проходили два військовослужбовця-жінки (ДР Конго та Республіка Косово). За даними МО, до кінця 2017 року планується залучення ще однієї жінки для проходження служби у Військовому представництві Місії України при НАТО.

Експерти наголошують, що характер, а також форми підготовки й участі підрозділів і персоналу ЗСУ в міжнародних миротворчих операціях відповідають законодавству України, міжнародним зобов'язанням держави, рішенням РБ ООН, керівним документам ОБСЄ та загальноприйнятим нормам міжнародного права. Доступ військовослужбовців-жінок до міжнародних миротворчих операцій – як у складі національного персоналу, так і у складі національного контингенту – не обмежується законодавством, а визначається рівнем мовної, фізичної та фахової підготовки, в т.ч. наявністю навичок водіння повнопривідним автомобілем, а також відповідністю освітньо-кваліфікаційним вимогам до кожної окремої посади у складі міжнародної місії.

2) *Забезпечення участі жінок у міжнародних миротворчих процесах, переговорних групах, багатосторонніх заходах щодо протидії зовнішнім та внутрішнім безпековим викликам та загрозам.* Моніторинг участі жінок у

⁴³ Зокрема, перша жінка-миротворець України підполковниця Валерія Парада проходила службу у штабі Тимчасових сил ООН у Південному Лівані, у складі 81-ї тактичної групи ЗСУ Багатонаціональних сил у Республіці Ірак та у штабі Міжнародних сил з підтримки миру в Косово.

міжнародних заходах, присвячених питанням безпекових викликів та загроз, засвідчує поступове зростання їх представництва. За даними МЗС, жінки складали 20% членів делегації України на сесії Генеральної асамблеї ООН в 2016 році та 27% у складі делегації України, що брала участь у Щорічній нараді ОБСЄ з огляду виконання зобов'язань держав-учасниць. В рамках роботи делегації у Раді Безпеки ООН, непостійним членом якої у 2016-2017 роках є Україна, участь жінок у засіданнях, переговорах, консультаціях забезпечується на рівні 18%.

Активна позиція жінок у складі міжнародних делегацій України підтверджується не лише успішними виступами на міжнародних безпекових заходах^{44, 45}, а й міжнародними відзнаками. Зокрема, у жовтні 2017 року народний депутат України Ірина Геращенко була нагороджена відзнакою «*Global Trailblazer Awards – 2017*», якою Джорджтаунський університет з питань жінок, миру та безпеки відзначає жінок із різних країн за миротворчі дипломатичні зусилля.

Не менш активною залишається участь жінок у внутрішніх миротворчих процесах країни. Зокрема, дві жінки беруть участь в діяльності робочих підгруп Тристоронньої контактної групи з мирного врегулювання ситуації на сході України (гуманітарна та політична робочі підгрупи)⁴⁶. Вагому діяльність щодо просування гендерної рівності в секторі безпеки та оборони здійснюють народні депутатки-члени Міжфракційного депутатського об'єднання (МФО) «Рівні можливості»⁴⁷, у складі якого працює робоча група «Безпека та миротворча діяльність».

Жінки обіймають посади Уповноваженого Президента України з мирного врегулювання ситуації в Донецькій та Луганській областях (Ірина Геращенко), Голови підкомітету з питань безпеки державних інформаційних систем Комітету ВРУ з питань національної безпеки та оборони (Ірина Фріз). Значну увагу питанням реформування сектору безпеки і оборони України, сприяння наближення ЗСУ до стандартів НАТО, поглиблення співробітництва з Альянсом задля досягнення критеріїв, що необхідні для набуття членства у цій організації, в тому числі й принципів гендерної рівності, приділяють члени МФО «Україні – євроатлантичний простір!», яке також очолює Ірина Фріз.

В умовах збройного конфлікту та активних бойових дій зростає значення переговорних процесів, спрямованих на обмін військовополоненими та звільнення заручників. Саме в цих процесах якнайкраще проявляється медіаторський потенціал жінок, їх комунікативні здібності, емпатія та настанови на пошук мирних шляхів врегулювання конфліктів. Жінки становили більшість волонтерів, які з перших днів бойових дій на сході України допомагали військовослужбовцям, ВПО та мешканцям регіонів, які постраждали від конфлікту.

⁴⁴ Уповноважений Президента України з мирного врегулювання ситуації в Донецькій і Луганській областях І. Геращенко 25.10.2016 р. виступила під час відкритих дебатів РБ ООН на тему «Жінки, мир, безпека», в яких взяли участь понад 70 делегацій держав-членів ООН.

⁴⁵ Віце-прем'єр-міністр з питань європейської та євроатлантичної інтеграції України І. Климпуш-Цинцадзе взяла участь у відкритих дебатах РБ ООН на тему «Жінки, мир та безпека» 27.10.17 р. У своєму виступі вона привернула увагу до порушень прав жінок та дітей на окупованих територіях України, а також ознайомила із заходами, що здійснюються Урядом України у рамках реалізації положень НПД з імплементації резолюції РБ 1325 «Жінки, мир та безпека».

⁴⁶ Виступ Віце-прем'єр-міністр з питань європейської та євроатлантичної інтеграції України І. Климпуш-Цинцадзе під час відкритих дебатів РБ ООН на тему «Жінки, мир та безпека» 27.10.17 р.

⁴⁷ МФО «Рівні можливості» створено з метою покращення становища жінок у суспільстві, активізації суспільного діалогу щодо забезпечення гендерної рівності в різних сферах суспільно-політичного життя.

На вищому політичному рівні існує розуміння необхідності залучення до миротворчих процесів волонтерів, громадських активістів, членів сімей заручників і військовополонених, дружини та матері загиблих військовослужбовців. Так, за даними Уповноваженого Президента України з мирного врегулювання ситуації в Донецькій та Луганській областях⁴⁸, в результаті АТО 1 374 жінки стали удовами, 2 190 жінок втратили своїх синів. Разом з тим, серед 158 заручників, які утримувалися на окупованих територіях Донецької та Луганської областей станом на листопад 2017 року, перебувало 10 жінок. За словами Уповноваженого, їх звільнення залишається пріоритетом переговорних зусиль гуманітарної підгрупи.

3) *Забезпечення участі жінок у роботі військово-цивільних адміністрацій, утворених на території Донецької та Луганської областей.* Відповідно до чинного законодавства, відповідальність за забезпечення безпеки громадян та підтримку життєдіяльності населення в районах, що зачеплені конфліктом, покладається на ВЦА⁴⁹. Тому забезпечення представництва жінок у цих органах управління визначатиме врахування потреб та інтересів жінок при ухваленні рішень із розбудови миру в територіальних громадах.

Протягом 2016 року в структурі Луганської ОВЦА забезпечувалася робота жінок на керівних посадах. Так, жінка обіймала посаду заступника голови ОВЦА з гуманітарних питань (тобто, 1 із 5 заступників) та керівника апарату облдержадміністрації. В ОВЦА функціонував 21 структурний підрозділ, з них дев'ять були очолені жінками (43%). Окрім цього, в області працювали три районні ВЦА, в одній із яких заступником голови була жінка (Новоайдарська РВЦА).

В 2017 році частка жінок серед керівників структурних підрозділів Луганської ОВЦА зменшилася до третини (сім жінок серед керівників 21 підрозділу), при цьому зберігається тенденція до гендерного поділу управлінських повноважень. Так, жінки переважно очолюють ті підрозділи, що традиційно пов'язуються з «жіночими» сферами діяльності (соціальний захист населення, питання культури, служба у справах сімей тощо)⁵⁰.

У шести ВЦА Донецької області працює 78,6% жінок, які мають високий професійний рівень. Разом з тим, лише одна жінка обіймає посаду заступника керівника апарату Донецької ОВЦА, жодної жінки не працює на посадах заступників голови. Це свідчить про недостатнє використання жіночого управлінського потенціалу та неповне врахування інтересів та проблем жінок у процесах розбудови миру на місцевому рівні.

За даними МО, на системних засадах здійснюється підготовка жінок до участі у заходах цивільно-військового співробітництва в районі проведення АТО, зокрема, з початку операції до складу робочих груп цивільно-військового співробітництва було залучено 101 військовослужбовця-жінку. Організовано та проводяться Курси цивільно-військового співробітництва за участю інструкторів НАТО, в яких взяли участь 103 жінки (у т.ч. 13 працівників ЗСУ, 90 військовослужбовців-жінок). Протягом 2017 року підготовлено 23 військовослужбовця-жінки, 22 із яких на цей час виконують визначені завдання.

⁴⁸ Виступ Уповноваженого Президента України з мирного врегулювання ситуації в Донецькій та Луганській областях на Першому українському жіночому конгресі у Києві, 23.11.2017 р.

⁴⁹ Відповідно до Закону України «Про військово-цивільні адміністрації», ці управлінські структури утворюються як тимчасовий вимушений захід з метою забезпечення безпеки та нормалізації життєдіяльності населення в районі проведення АТО.

⁵⁰ <http://www.loga.gov.ua/oda/about/depart>.

4) *Забезпечення участі жінок у моніторингових місіях та міжнародних безпекових організаціях.* За даними МО, протягом 2016 року до складу міжнародних місій було направлено двох жінок-військовослужбовців ЗСУ. За цей період службу за кордоном також проходили: в дипломатичних установах – одна жінка-військовослужбовець (Військове представництво Місії України при НАТО, Бельгія); в багатонаціональних органах військового управління – одна жінка-військовослужбовець (Коаліційний координаційний центр при Центральному командуванні збройних сил США); у складі національного персоналу: виконують завдання дві жінки-військовослужбовця (Місія ООН у Демократичній Республіці Конго та Місія ООН у Ліберії). За Україною було закріплено додаткову посаду військового спостерігача Місії ООН у Ліберії, а саме – військовослужбовця-жінки, на яку направлено військовослужбовця-жінку медичної служби.

Що стосується внутрішніх безпекових викликів України, слід звернути увагу на врахування інтересів і потреб жінок у діяльності тих місій, які працюють у регіонах, що постраждали від конфлікту, зокрема Спеціальної моніторингової місії ОБСЄ (СММ). Станом на листопад 2017 року до роботи в СММ були залучені 1 тис. 96 осіб, з них 619 міжнародних спостерігачів, 373 – місцевих працівників, 104 інших міжнародних працівники. У складі міжнародних спостерігачів, які представляли 44 держави-учасниці ОБСЄ, жінки становили лише 14% (відповідно 88 із 619 осіб)⁵¹. Жінка обіймала посаду одного з заступників голови СММ. Хоча загальна кількість міжнародних спостерігачів, які працюють в Україні, зросла порівняно з початком розгортання роботи СММ, частка жінок у їх складі зменшилась з 18% до 14% (рис. 2.1).

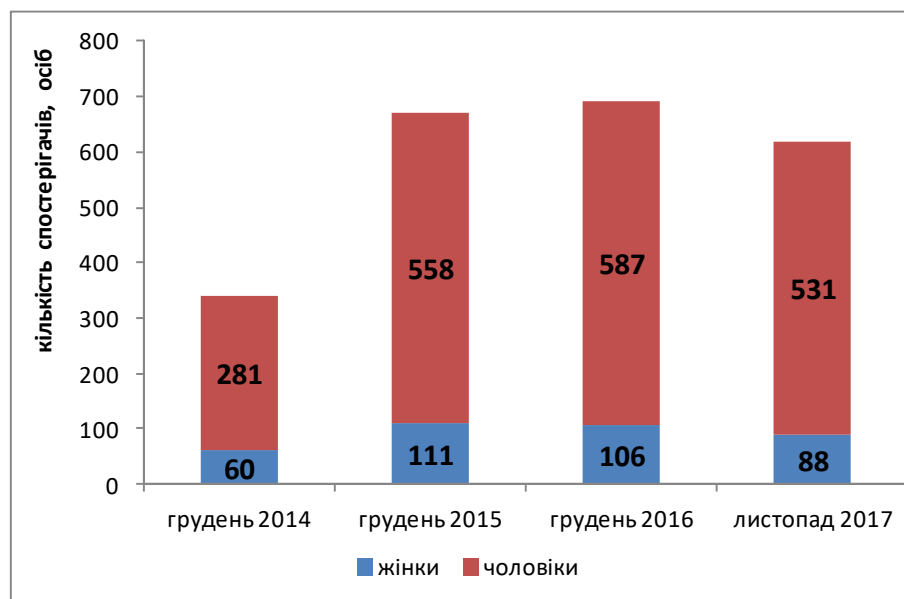

Рис. 2.1. Гендерна структура спостерігачів Спеціальної моніторингової місії ОБСЄ в Україні (СММ), грудень 2014-листопад 2017 рр.

Джерело: звіти про роботу СММ, <http://www.osce.org/uk/special-monitoring-mission-to-ukraine/166331>.

В 2015 році в складі СММ була створена мережа координаторів із гендерних питань, яка включає понад десять членів Місії по всій Україні, а також спеціального радника з гендерних питань, який перебуває в Києві. Координатори СММ з гендерних питань сприяють встановленню гендерної рівності серед членів своїх

⁵¹ Спеціальна моніторингова місія ОБСЄ в Україні (СММ): osce.org/uk/ukraine-smm.

команд і Місії загалом, а також в тих громадах, де вони здійснюють свою діяльність. Координатори, серед яких є представники обох статей, тісно співпрацюючи в рамках своєї мережі, консультують своїх колег із СММ і надають їм підтримку для того, щоб у звітах Місії та її діяльності були враховані та висвітлені інтереси та доробок як чоловіків, так і жінок.

5) *Розширення представництва жінок у секторі безпеки та оборони, силових структурах шляхом впровадження позитивних дій з використанням міжнародного досвіду.* З огляду на значний дисбаланс жінок і чоловіків, це завдання виступає центральним елементом усіх гендерних стратегій та планів дій у секторі безпеки. Країни з високим рівнем обороноздатності демонструють приклади позитивної практики щодо скасування будь-яких обмежень військової служби для жінок. Зокрема, МО США відкрило всі військові посади для жінок у 2015 році, Ізраїль дозволив жінкам служити на будь-якій військовій посаді в 2000 році, а в Норвегії аналогічний закон було ухвалено ще в 1985 році.

Разом з тим, експерти наголошують, що в ЗСУ військовослужбовці-жінки дотепер стикаються з бар'єрами на етапі вибору освіти зі спеціальною військовою підготовкою, обмеженою кількістю військових посад, що відкриті для жінок, нерівними умовами проходження військової служби та відмінностями статусних позицій військовослужбовців чоловіків і жінок під час просування по службі. У висновках дослідження «Невидимий батальйон» [30], що було опубліковано УЖФ за підтримки ООН Жінки в 2016 році, наголошується на випадках упередженого ставлення до військовослужбовців-жінок із боку керівників. Подібні відносини зумовлюються застарілими уявленнями про роль і місце жінки у суспільстві, недосконалістю нормативно-правової бази з питань захисту прав людини, відсутністю дієвих механізмів впровадження ідей гендерної рівності та невідповідністю гендерних стандартів ЗСУ. Результати опитування військовослужбовців-жінок, які брали участь в АТО⁵², виявили, що значна частина з них не мали офіційного оформлення або були оформлені на інших посадах через гендерні обмеження штатних розписів, а отже, не мали змоги отримати статус учасників бойових дій та належні державні пільги.

З метою вирішення цих проблем наказом міністра оборони від 03.06.2016 р. №292 «Про затвердження змін до тимчасових переліків військово-облікових спеціальностей і штатних посад рядового, сержантського і старшинського складу та військовослужбовців-жінок і тарифних переліків посад вищезазначених військовослужбовців» відповідний перелік збільшено на 63 посади, які можуть обіймати військовослужбовці-жінки, у тому числі за бойовими спеціальностями. В результаті, для жінок стали доступними майже 100 посад рядового, сержантського і старшинського складу, у тому числі й «бойові» (водій, гранатометник, командир бойової машини піхоти, кулеметник, мінометник, гранатометник, навідник, снайпер, стрілець тощо), а також посади осіб офіцерського складу. За інформацією МО, за неповні три місяці дії наказу №292 на військову службу за контрактом було прийнято 1 006 жінок (майже на 40% більше, ніж за попередні три місяці). Зокрема, з 1.03.2016 р. по 18.08.2016 р. військкоматами в Лисичанську, Новоайдарі, Маріуполі

⁵² Звіт підготовлено на основі інтерв'ю з 42 жінками-комбатантами, які відповідали на три блоки дослідницьких запитань: 1) юридичний аспект участі в АТО; 2) побутові умови служби; 3) поведінковий та психологічний аспекти їхнього перебування на фронті.

та Краматорську на службу за контрактом прийнято 56 жінок, 13 з них – на спеціальності, дозволені наказом №292.

Наразі військовослужбовці-жінки можуть призначатися на всі офіцерські посади, крім тих, які запроваджені чинним законодавством щодо особливих вимог охорони праці, пов'язаних з охороною репродуктивного здоров'я, зокрема:

- посад, роботи яких пов'язані із використанням вибухових, отруйних речовин, водолазними роботами, безпосереднім гасінням пожеж;
- посад на підводних човнах та надводних кораблях (крім посад медичного та морально-психологічного забезпечення);
- окремих посад у підрозділах спеціального призначення.

У результаті реалізованих заходів, представництво жінок у секторі безпеки та оборони характеризує чітка позитивна динаміка. Якщо в 2013 році в ЗСУ налічувалося лише 47 тис. жінок, то в 2016 році їх кількість зросла до 49,5 тис. осіб, із них 17,2 тис. військовослужбовців-жінок (8,5% від загальної чисельності військовослужбовців), у тому числі 2,5 тис. офіцерів (відповідно 5,3%), 14,6 тис. солдат і сержантів (9,4%) та 32,4 тис. цивільного персоналу.

Станом на 01.07.17 р. кількість жінок у ЗСУ та МО становила 53,5 тис. осіб (додаток 3) або близько 22% усіх військовослужбовців та працівників сектору. При цьому військовослужбовці-жінки становили 9,5% усіх військовослужбовців, у тому числі серед офіцерів - 1,3%, серед осіб сержантського і старшинського складу - 2%, серед солдатів - 6,1%, серед курсантів - 0,2% та серед цивільного персоналу - 12,5%. Разом з тим, в МО та ГШ ЗСУ працювало більше 31 тис. жінок, з них близько 25 тис. бюджетних працівників, майже 6 тис. госпрозрахункових працівників. Найбільша кількість військовослужбовців-жінок проходить службу в сухопутних військах (8,5 тис. осіб), дещо менше – при МО та ГШ ЗСУ (6,9 тис. осіб). У Повітряних Силах України проходять службу майже 5,9 тис. військовослужбовців-жінок, у Військово-Морських Силах – більше 1 тис. осіб.

Станом на листопад 2017 року в ЗСУ та МО несли службу вже 55,6 тис. жінок (близько 20% від усіх військовослужбовців), з них понад 3 тис. жінок-офіцерів. Порівняно з 2013 роком, на 73% збільшилася кількість сержантського складу (відповідно 3 244 проти 5 294 осіб).

За інформацією міністра оборони України, через бойові дії в АТО пройшли 6 тис. жінок, які *«прийшли по мобілізації, дехто став добровольцем, і разом з чоловіками вони виконували всі функціональні обов'язки, які тоді вимагав час. Навіть тоді, коли армія була не готова до того, щоб сприймати жінок снайперами, водіями, саперами, розвідниками»*⁵³. Близько 3 тис. жінок нагороджені відзнаками міністра оборони і начальника ГШ ЗСУ, 107 із них отримали державні нагороди. Три жінки загинули при виконанні військового обов'язку та нагороджені посмертно.

Після прийняття Україною НПД «Жінки, мир, безпека» МО ухвалило План дій з виконання Резолюції 1325 і створило робочу групу, що складалася з 19 керівників та заступників керівників департаментів та управлінь Міністерства та ГШ ЗСУ, Проектного офісу реформ Міністерства, Громадської ради та незалежного експерта. У рамках діяльності Робочої групи розроблено відомчий **План дій з гендерних питань в оборонній сфері**, метою якого є удосконалення нормативно-правової бази з гендерних питань, інтеграція гендерних питань в практику діяльності ЗСУ, підготовка персоналу, розроблення навчальних програм та модулів з інтегрування принципу рівних прав та можливостей жінок і чоловіків.

⁵³ Виступ міністра оборони С. Полторака на Першому українському жіночому конгресі у Києві, 23.11.2017 р.

Відомчими наказами до складу атестаційних комісій усіх рівнів введено військовослужбовців-жінок із урахуванням частки, яку вони складають у загальній чисельності особового складу відповідних військових частин, закладів, установ, органів військового управління, а також їх посадового становища, до складу атестаційної комісії ЗСУ включено представника Робочої групи з питань виконання Резолюції 1325.

Діяльність із розширення представництва жінок у секторі безпеки та оборони триває. Зокрема, Генштабом ЗСУ спільно з народними депутатами України розроблено **законопроект №6109** щодо внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків під час проходження військової служби у ЗСУ та інших військових формуваннях. Законопроект було розглянуто Комітетом з питань національної безпеки і оборони та після доопрацювання прийнято в першому читанні депутатами ВРУ 05.12.2017 р. Серед позитивних новацій, які пропонує законопроект:

- 1) збільшення граничного віку перебування військовослужбовців-жінок на військовій службі⁵⁴;
- 2) врегулювання питання проходження військової служби в запасі військовослужбовцями-жінками;
- 3) зрівняння прав військовослужбовців-жінок і чоловіків під час несення служби в добовому наряді, проходження військових зборів та направлення у службові відраджень.

Законопроект №6171 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у сфері воєнної безпеки і оборони)» забороняється будь-яку дискримінацію за ознакою статі при прийнятті на військову службу і під час її проходження, а також наголошується на необхідності забезпечення рівних умов прийняття на військову службу за контрактом для кандидатів кожної статі, рівних прав і можливостей у прийнятті та проходженні військової служби у ЗСУ та інших військових формуваннях, підготовці, перепідготовці та підвищенні кваліфікації, просування по службі та припиненні службових правовідносин, рівного грошового забезпечення для жінок і чоловіків при однакових умовах служби.

Не менш важливим положенням законопроекту є гарантування можливості суміщати військову службу з сімейними обов'язками для жінок і чоловіків, оскільки жодне з силових відомств досі не розробило ефективну систему поєднання професійних обов'язків і сімейного життя для співробітників, зокрема не забезпечило наявності дошкільних дитячих закладів. Про актуальність цієї проблеми для військовослужбовців-жінок свідчить списочна чисельність працівників ЗСУ, які перебувають у декретних відпустках по догляду за дитиною (табл. 2.2). Станом на липень 2017 року у декретних відпустках перебували майже 4 тис. працівників ЗСУ, з них 1,8 тис. військовослужбовців та 1,6 тис. працівників.

Таблиця 2.3. Списочна чисельність жінок-працівників ЗСУ, які перебувають у відпустках по догляду за дитиною станом на 01.07.2017 р.

Найменування	Військовослужбовці	Усього
--------------	--------------------	--------

⁵⁴ Чинне законодавство передбачає укладання контрактів з військовослужбовцями-жінками, якщо вони не старші 40 років, тоді як для чоловіків застосовуються вікові обмеження на рівні 45-60 років, залежно від військового звання. Щодо служби жінок у військовому резерві, вікові обмеження для жінок становить 50 років, а для чоловіків - 60-65 років, залежно від військового звання.

	офіцери	прапорщики	сержанти	солдати	всього		
Всього за МО та ГШ ЗСУ	175	8	163	245	587	940	1527
Види Збройних Сил України							
Сухопутні війська	67		103	369	539	509	1048
Повітряні Сили	67		80	414	561	127	688
Військово-Морські Сили	17		15	82	114	17	131
Всього за Збройні Сили України	326	8	361	1 110	1 805	1 593	3 398

Джерело: дані МО.

Привертає увагу й інший аспект можливостей поєднання професійних та сімейних обов'язків для військовослужбовців. Через вплив усталених гендерних стереотипів, у силових структурах не схвалюється можливість декретної відпустки для чоловіків. Зокрема, за даними Держприкордонслужби, декретними відпустками скористалися лише 3 працівники чоловічої статі. Експерти також наголошують на дискримінаційному характері деяких обмежень стосовно чоловіків, оскільки їм не дозволяється брати декретну відпустку під час АТО [17].

Законопроектом №6171 гарантується недопущення випадків сексуальних домагань при проходженні військової служби у ЗСУ та інших військових формуваннях. В умовах збільшення кількості військовослужбовців-жінок серед особового складу та з метою попередження й протидії всім формам насильства щодо жінок розроблено проект Кодексу честі військовослужбовця ЗСУ відповідно до принципу рівних прав і можливостей жінок і чоловіків та запобігання ІЗН. Разом з тим, надійні дані, які б дозволяли оцінити поширення подібних практик у силових структурах наразі відсутні.

У зв'язку із збільшенням кількості жінок у секторі оборони визначено потребу в обладнанні та матеріально-технічних ресурсах для військовослужбовців-жінок, зокрема, потребу у додаткових місцях проживання та організації належних санітарно-гігієнічних умов для несення служби військовослужбовцями-жінками. Запроваджено обов'язкове обстеження відповідними лікарями-фахівцями жінок-військовослужбовців перед відрядженням поза пункти постійної дислокації військових частин з метою проведення профілактики захворювань, пов'язаних з анатомо-фізіологічними особливостями жіночого організму.

З метою вдосконалення речового забезпечення військовослужбовців-жінок, проведено комплекс заходів на основі досвіду передових армій світу, зокрема:

- затверджено зразки військової форми одягу та загальних вимог до знаків розрізнення військовослужбовців та ліцеїстів військових ліцеїв, серед яких і предмети для жінок-військовослужбовців (кітель жіночий, штани жіночі, спідниця, тужурка жіноча, сорочка жіноча, краватка-стрічка, чобітки хромові утеплені, туфлі хромові тощо);

- закуплено польове обмундирування та взуття для військовослужбовців ЗСУ у розмірах, що задовольняють потребу жінок-військовослужбовців з урахуванням анатомічних особливостей;

- розроблено технічну документацію на наступні предмети повсякденної форми одягу: кітель жіночий, спідниця, сорочка жіноча та опрацьовується технічна документація на решту предметів;

- опрацьовується питання щодо внесення змін до норм забезпечення військовослужбовців-жінок речовим майном.

Триває зростання кількості жінок, які навчаються у вищих військових навчальних закладах та військових навчальних підрозділах вищих навчальних закладів (ВВНЗ та ВВП ВНЗ). Зокрема, під час проведення вступної кампанії до ВВНЗ та ВВП ВНЗ в 2017 році на навчання було зараховано 365 жінок або 7,9% від загальної чисельності особового складу, зарахованого на навчання (табл. 2.4).

Таблиця 2.4. Кількість вступників жіночої статі, зарахованих на навчання до ВВНЗ та ВВП ВНЗ у 2017 р.

№	Назва ВВНЗ та ВВП ВНЗ	Чисельність осіб, які вступили до ВВНЗ та ВВП ВНЗ	Зараховано на навчання до ВВНЗ та ВВП ВНЗ жінок	% жінок від загальної чисельності вступників
1	Усього за ОСР, ОТР, ТР («магістр військового управління», слухачі)	903	95	10
2	Усього за тактичний рівень («бакалавр», «магістр»)	ЗСУ - 2 945 ІВФ - 317 Разом – 3 262	247	7,6
3	Усього за тактичний рівень («молодший бакалавр», коледжі)	440	23	5,2
	Загальна чисельність осіб які вступили до ВВНЗ та ВВП ВНЗ	4 605	365	7,9

Примітки: ЗСУ – Збройні Сили України; ІВФ – інші військові формування; ОСР – оперативно-стратегічний рівень; ОТР – оперативно-тактичний рівень; ТР – тактичний рівень.

Разом з тим, досі зберігаються обмеження на вступ дівчат до ліцеїв із посиленою військовою підготовкою, які визначаються спільним Наказом Міністерства, МО та Держкомітету з питань охорони державного кордону від 1999 року.⁵⁵ Позитивно, що на високих управлінських рівнях існує розуміння застарілого характеру подібних положень, зокрема міністром оборони України задекларовано ініціативу щодо скасування цього обмеження: *«Дівчата доводять своєю працею, бажанням вчитися та сміливістю те, що вони здатні виконувати на рівних з чоловіками національні обов'язки»*⁵⁶.

Запровадження принципу гендерної рівності визнано пріоритетом й інших силових структур, хоча рівень жіночого представництва в них відрізняється (рис. 2.2). Найбільший відсоток жінок представлений серед співробітників, які проходять військову службу та працюють у Службі безпеки України (СБУ), з них 555 жінок брали участь в АТО. У вищих учбових закладах СБУ військовослужбовці-жінки становлять 25% від загальної кількості курсантів. Керівні посади в структурних підрозділах СБУ обіймають 308 жінок. Разом з тим, жодної жінки не представлено у складі вищого керівництва служби, що свідчить про існування певних бар'єрів у просуванні жінок по кар'єрних сходах у силових структурах, які в міжнародних дослідженнях узагальнюються в рамках парасолькового поняття «скляна стеля» [31].

⁵⁵ Відповідно до Правил приймання до ліцеїв з посиленою військово-фізичною підготовкою, що затверджені Наказом Міністерства, МО, Держкомітету у справах охорони державного кордону від 26.07.99 р. N266/222/363, до ліцеїв приймаються юнаки - громадяни України віком 15 років, які здатні за станом здоров'я навчатися в ліцеї, виявили бажання стати офіцерами ЗС та інших військових формувань України.

⁵⁶ Виступ міністра оборони С. Полторака на Першому українському жіночому конгресі у Києві, 23.11.2017 р.

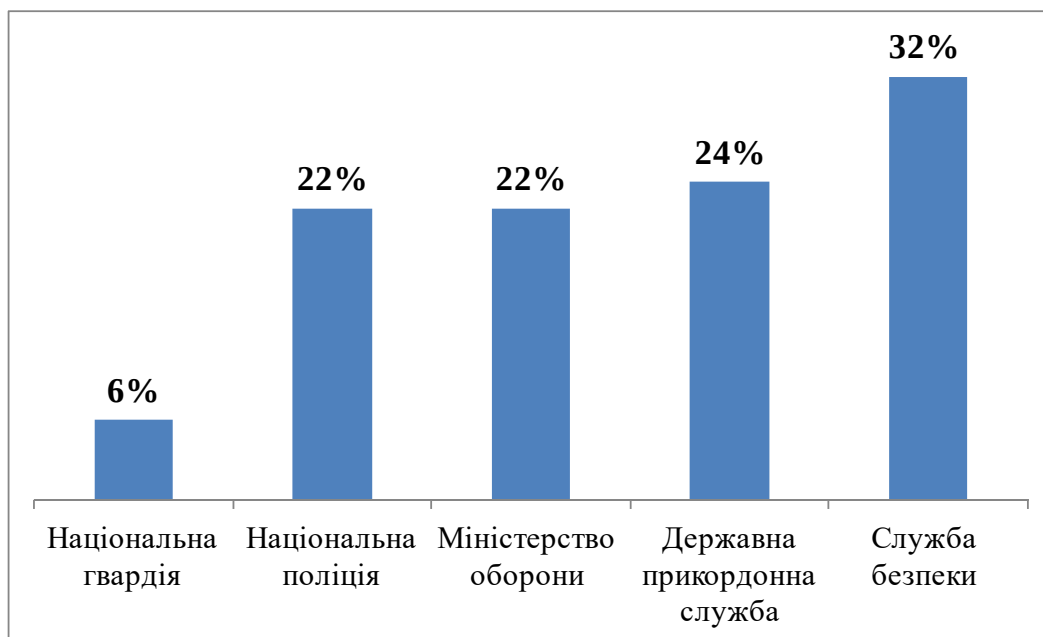

Рис. 2.2. Частка жінок серед працівників різних силових структур України, %.

Джерело: узагальнені дані МО, СБУ, Нацполіції та Нацгвардії, 2016-2017 рр.

Найвагоміший прогрес в розширенні представництва жінок було досягнуто в Держприкордонслужбі, де частка жінок серед службовців зростає з 10% до 24% з моменту ухвалення Плану дій Держприродонслужби щодо реалізації НПД «Жінки, мир, безпека» в 2016 році [17]. Однак серед вищого керівного складу служби жінки не представлені, так само, як і в керівництві Нацгвардії⁵⁷, ДСНС⁵⁸ та Нацполіції, незважаючи на те, що останню структуру в 2015-2016 роках очолювала жінка.

Більш відкритим для жінок наразі є МВС. Станом на кінець 2017 року це була єдина з силових структур, у якій забезпечено доступ жінок до керівних посад найвищого рівня. Зокрема, жінки обіймають посади двох із п'яти заступників міністра внутрішніх справ, у тому числі заступника з питань європейської інтеграції. В системі МВС представлена одна жінка-генерал.

б) Розроблення тематичних програм та соціальної реклами для розміщення у ЗМІ щодо гендерних аспектів запобігання та врегулювання конфліктів. Важливою складовою розширення участі жінок у миротворчій діяльності виступає популяризація позитивних практик, спрямованих на висвітлення ролі жінок у вирішенні та попередженні конфліктів. З цією метою використовуються засоби соціальної реклами, підготовка тематичних програм та матеріалів для ЗМІ, розповсюдження друкованої інформаційної продукції (буклети, листівки тощо). Разом з тим, чи не найбільший вплив на цільові аудиторії та широкі верстви населення має художня продукція, що має змогу використати творчу креативність митців у спрямуванні інформаційних повідомлень.

Одним з успішних прикладів таких проєктів виступає документальний фільм «Невидимий батальйон», що презентує шість історій жінок-комбатантів, які беруть участь в АТО на сході України та стикаються з негативними наслідками нерегульованості статусу жінок у військовій сфері (створено УЖФ за підтримки

⁵⁷ У Головному управлінні Нацгвардії є декілька жінок - керівників департаментів та принаймні 10 жінок-полковників.

⁵⁸ Серед керівників структурних підрозділів ДСНС єдина жінка очолює юридичне управління.

ООН Жінки)⁵⁹. Вперше цей відеоролик було презентовано під час круглого столу у вересні 2016 року; з нагоди Дня захисника України фільм було показано на загальнонаціональному каналі «1+1», а в листопаді 2017 року прем'єра фільму відбулася в одному зі столичних кінотеатрів.

Створення фільму стало продовженням адвокаційної кампанії, що включала соціологічне дослідження, ключові повідомлення якого призвели до розширення переліку посад, доступних для жінок в ЗСУ. Кампанія «Невидимого батальйону» була започаткована рухом жіночих груп у червні 2016 року та залучила до роботи 26 гендерних експертів, військовослужбовців, представників громадянського суспільства, міжнародних організацій та інших партнерів.

У співпраці з громадськими організаціями та за підтримки міжнародних структур, протягом 2016 року було також організовано ряд фотовиставок, що покликані привернути увагу урядовців та громадськості до проблем жінок у ЗСУ. Серед цих заходів слід відзначити виставку «Жінки у збройних силах», яка була організована в МО України до Міжнародного Жіночого дня в співпраці з УЖФ та ООН Жінки в 2016 році⁶⁰, виставку «Матері на фронті та в тилу», яка була приурочена у ВРУ до Дня матері для визнання внеску жінок, що служать у війську, або жінок-матерів військовослужбовців в АТО⁶¹.

Величезну увагу засобів масової інформації привернула фотовиставка «Жінки, мир та безпека», співорганізаторами якої є ЮНФПА, ООН Жінки, УЖФ у співпраці з Мінсоцполітики. Протягом 2016 року виставка була представлена в різних містах України (рис. 2.3), а основна експозиція передана в користування Харківському Музею історії жіноцтва, історії жіночого та гендерного руху⁶².

Рис. 2.3. Світлини з фотовиставки «Жінки, мир та безпека» у м. Луцьк, 2017 р.

⁵⁹ YouTube: <https://youtu.be/qg0g3EMUXiI>

⁶⁰ <http://uapress.info/uk/news/show/122317>

⁶¹ Виставка організована у травні 2016 р. МФО «Рівні можливості» в партнерстві зі ООН-Жінки та УЖФ.

⁶² <http://www.unfpa.org.ua/news/652.html>.

У продовження інформаційної кампанії було розроблено та виготовлено календарі «Невидимий батальйон» на 2016 рік, на сторінках яких зображені українські військовослужбовці-жінки, які проходять службу в районах проведення АТО. Календар отримав гран-прі 9-го Національного фестивалю соціальної реклами, переміг у номінації «Державна соціальна реклама» та зайняв друге місце в номінації «Соціальна реклама фондів і благодійних організацій»⁶³.

Питанням трансформації гендерних стереотипів була присвячена й художня виставка «Не жіноча справа», що відкрилася у червні 2017 року⁶⁴. На виставці були представлені роботи молодих ілюстраторів, що об'єднані спільною темою – прагненням привернути увагу широкого загалу до проблеми дискримінації жінок, зокрема, у їхній трудовій діяльності.

З метою привернення уваги громадськості до проблеми ГЗН та формування нетерпимості до проявів насильства як однієї із форм дискримінації, виготовлено відеоролик «Зупини насильство» (Мінсоцполітики, ФНООН, Посольство Великої Британії в Україні)⁶⁵, а до кінця 2017 року Мінсоцполітики буде завершено розробку відеоролику, покликаного привернути увагу та підвищити обізнаність громадськості щодо проблеми ГЗН в умовах збройного конфлікту.

7) *Поширення тематичних програм та соціальної реклами у ЗМІ щодо гендерних аспектів запобігання та врегулювання конфліктів.* В інформаційному просторі України висвітлюються заходи, що присвячені гендерній рівності, в тому числі й ролі жінок у врегулюванні конфліктів. Зокрема, діяльність соціального проекту «Жінки – це 50% успіху України» спрямована на активізацію та підтримку жінок у суспільно-політичному житті, врівноваження представництва жінок та чоловіків на ключових позиціях заради формування європейської моделі суспільства⁶⁶. Питання гендерної дискримінації та стереотипів постійно перебувають у полі зору кампанії проти сексизму в політиці та ЗМІ «Повага»⁶⁷, інтернет-ресурсів «Гендер в деталях»⁶⁸, «Феміністична майстерня»⁶⁹, інформаційних платформ інших об'єднань та груп у соціальних мережах.

Протягом 2016-2017 років зросла кількість повідомлень із питань гендерної рівності в інформаційних матеріалах МО та інших силових структур. Зокрема, інтернет-сторінка МО містить постійну рубрику «Гендерні питання в секторі безпеки - Жінки, мир та безпека», військовослужбовці-жінки запрошуються на національні та регіональні теле- й радіоканали країни з метою обговорення питань гендерної рівності у ЗСУ.⁷⁰ Інформаційно-аналітичні матеріали та повідомлення щодо заходів, передбачених НПД «Жінки, мир, безпека», регулярно розміщуються на офіційних сторінках силових структур⁷¹.

⁶³ <https://www.uwf.org.ua/news/1142>.

⁶⁴ Виставка організована за ініціативи Підкомітету з питань гендерної рівності і недискримінації Комітету з питань прав людини, національних меншин і міжнародних відносин, а також за сприяння кампанії проти сексизму у політиці і ЗМІ «Повага», НДІ у партнерстві з БФ «Добра листівка».

⁶⁵ https://www.dropbox.com/s/6jgrzlnz3z4fbfz/Rozirvy%20kolo_30sec_unfpa_AdShot_20171107.mp4?dl=0

⁶⁶ <http://50vidsotkiv.org.ua/about/>

⁶⁷ <http://povaha.org.ua/pro-sajt/>

⁶⁸ <https://genderindetail.org.ua/about/>

⁶⁹ <http://femwork.org/organizatsiya/>

⁷⁰ «Жінки-військовослужбовці обговорили на провідних телеканалах країни питання гендерної рівності у Збройних Силах», <http://www.mil.gov.ua/news/2016/03/09/zhinki-vijskovosluzhbovczi-obgovorili-na-providnih-telekanalah-kraini-pitannya-gendernoi-rivnosti-u-zbrojnih-silah--/>

⁷¹ <http://dpsu.gov.ua/ua/news/Predstavniki-Derzhprikordonsluzhbi-vzyali-uchast-u-zasidanni-Mizhvidomchoi-robochoi-grupi-MVS-z-implementacii-Rezolyucii-Radi-Bezpeki-OON-ZHinki-mir-bezpeka/>

Разом з тим, у висновках дослідження «Невидимий батальйон» наголошується, що хоча військовослужбовці-жінки мають позитивний і героїчний образ в медіа, в них не висвітлюються реальні потреби та проблеми жінок в АТО, а також ті обмеження, що стримують розширення участі жінок у секторі безпеки та оборони. Більший акцент в ЗМІ на потребах жінок, які беруть участь у врегулюванні конфлікту, та проблемах, із якими вони можуть стикатися після повернення з війни, сприяв би кращій поінформованості населення, більшій активності громадських організацій, та адвокації гендерних перетворень у ЗСУ.

На правах соціальної реклами протягом акції «16 днів проти насильства» у 2017 році на центральних та місцевих телевізійних каналах транслювався відеоролик «Зупини насильство», а Музей жіночої та гендерної історії (Харків), розробив та розмістив в інтернет-мережі ролик проти насильства щодо жінок «Я отримала сьогодні квіти»⁷².

Аналізуючи стан виконання завдання щодо участі жінок у миротворчих процесах, слід наголосити, що показники НПД дозволяють оцінити переважно кількісні характеристики цього процесу. Однак, у дослідженнях з питань політичної участі [33], розрізняють категорії описового та змістовного представництва. Чинні показники НПД побудовані відповідно до засад описового представництва, що характеризує кількість жінок, які залучені до встановлення миру та врегулюванні конфліктів. Як наслідок, такі поняття як «участь жінок» та «представництво жіночих інтересів, потреб або точок зору», можуть помилково сприйматися як рівнозначні речі. Водночас, змістове представництво жінок, тобто результати їхньої участі, що відображаються в політичних рішеннях та мають безпосередній вплив на їх життя, залишається поза увагою НПД. Тому оцінювання прогресу має ґрунтуватися й на інших критеріях, які характеризуватимуть рівень довіри населення до учасників переговорних процесів, ефективність їх медіаторських стратегій, врахування інтересів усіх представників суспільства.

Тому пріоритетними напрямками реформування сектору безпеки та оборони має стати вивчення досвіду держав-членів НАТО з просування гендерної рівності, запровадження кращих практик і стандартів, зміцнення потенціалу гендерних радників у підтримці реформ та проведення постійного моніторингу проблем та викликів у цій сфері. Кращі міжнародні практики показують, що існує декілька успішних підходів до забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків у секторі безпеки та оборони, зокрема впровадження інституту гендерних радників. Не менш важливу роль відіграє розвиток наставництва та підтримки можливостей кар'єрного зростання жінок, що можуть включати офіційні програми наставництва для жінок і створення конкретних асоціацій персоналу для жінок. Станом на 2015 рік такі асоціації були створені в 60% відсотків країн-членів НАТО [32].

⁷² <http://gender.at.ua/news/1-0-3>.

РОЗДІЛ 3. ЗАПОБІГАННЯ КОНФЛІКТАМ ТА НАСИЛЬСТВУ

3.1. Запобігання та протидія насильству щодо жінок

Загально визнано, що ризики гендерно-зумовленого насильства (ГЗН) зростають в умовах військових дій та гуманітарної кризи, а міжнародні дослідження документують факти підвищеної вразливості жінок і дівчат у середовищі біженців та пошукувачів притулку [34; 35; 36]. КЛДЖ наголошує: *«Існує взаємозв'язок між все ширшим розповсюдженням гендерного насильства та дискримінації зі спалахами конфліктів. Зокрема, прискорене поширення сексуального насильства може стати раннім попередженням щодо наявного конфлікту. Відповідно, спроби викоринити гендерне насильство в довгостроковому плані сприяють попередженню конфліктів, стриманню їх ескалації та повторного насильства на постконфліктній стадії»* (Загальна Рекомендація №30 «Жінки при попередженні конфліктів, під час конфліктів та в постконфліктних ситуаціях»).

Тому питання ГЗН під час конфлікту виступають наскрізною темою цілого ряду Резолюцій РБ ООН, включаючи Резолюції 1820, 1888, 1960 та 2106. На 68-ій Генеральній Асамблеї ООН (вересень 2013 року) делегати 113 країн-членів ООН підписали Декларацію щодо боротьби з сексуальним насильством в умовах конфліктів. У 2014 році відбувся всесвітній саміт «Припинення сексуального насильства в ситуації конфлікту», що став найбільш масштабною подією з цієї проблематики, зібравши делегатів із 129 країн. За підсумками роботи саміту розроблено Міжнародний протокол із боротьби проти сексуального насильства в зонах конфліктів, у якому містяться рекомендації щодо розслідування злочинів на сексуальному підґрунті та збору доказів для організації судового переслідування [48]. Рекомендації щодо запровадження повного комплексу заходів, спрямованих на запобігання насильству щодо жінок та притягнення до відповідальності за скоєні акти насильства, а також забезпечення захисту жертв насильства узагальнені у Рішенні №7/14, ухваленому на засіданні Ради міністрів закордонних справ держав-учасниць ОБСЄ в 2014 році. З-поміж іншого, вони передбачають розгляд можливості ратифікації відповідних міжнародних актів, зокрема Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами, відомої як Стамбульська конвенція.

Не зважаючи на це, ГЗН залишається одним із найбільш замовчуваних порушень прав людини, оскільки незначна частина постраждалих звертається по допомогу внаслідок дії соціально-культурних бар'єрів або через прогалини інституційного середовища. Більшість жертв насильства не звертаються по спеціалізовані послуги, включаючи як медичну, так і психологічну допомогу. Причини незвернення пов'язуються з низькою обізнаністю щодо наявних послуг та їх надавачів, недоступністю відповідних організацій на місцевому рівні, недовірою до персоналу закладів, а також стигматизацією постраждалих у суспільстві. Послаблення, а подекуди й недоступність системи правосуддя та суспільних послуг у регіонах, що постраждали від збройного конфлікту, обмежують можливості доступу потерпілих до справедливості та підтримки.

Розгортання конфлікту на сході України з початку 2014 року супроводжувалися випадками порушення прав людини; разом з тим, лунали свідчення щодо поширення фактів ІЗН у регіонах, де велися бойові дії. Зокрема, у звіті Управління Верховного комісара ООН з прав людини (УВКПЛ) представлено інформацію щодо 203 випадків сексуального насильства, в тому числі 43 зґвалтувань, що були зареєстровані протягом квітня 2014 року – січня 2017 року в східних регіонах, охоплених конфліктом [37]. За даними звіту, близько 43% жертв сексуального насильства становили жінки у віці 25-36 років, а 63% із цих випадків сталися поза межами родини.

В дослідженні «Війна без правил: гендерно-обумовлене насильство, пов'язане зі збройним конфліктом на сході України», результати якого були представлені ГО «Східноукраїнський центр громадських ініціатив» наприкінці 2017 року, наведено докази 175 випадків сексуального насильства з боку незаконних збройних формувань у місцях несвободи, під час перетину контактної лінії, в територіальних громадах зон конфлікту та в територіальних громадах, віддалених від зон конфлікту. Згідно результатів цього опитування, кожна 3-тя жінка та кожен 4-й чоловік, які були в полоні у зоні конфлікту, постраждали і/або стали свідками сексуального насильства⁷³.

Підвищену вразливість жінок до насильства в умовах збройного конфлікту підтвердили й результати дослідження «Гендерно-зумовлене насильство в регіонах, які постраждали від конфлікту» [38], що було проведене ГО «Український центр соціальних реформ» за підтримки ЮНФПА⁷⁴. Результати опитування підтвердили, що ВПО стикаються з різними формами насильства, включаючи погрози зброєю, приниження, залякування, а також застосування фізичної сили, психологічний тиск і сексуальні домагання. Так, частка вимушено переміщених жінок, які повідомили принаймні про один випадок насильства, що стався з ними до переїзду на нове місце проживання, в 3 рази перевищувала частку постраждалих жінок, які постійно проживали у приймаючих громадах з початку конфлікту (відповідно 15,2% проти 5,3% респонденток). Після переїзду на безпечне місце проживання рівень поширення насильства щодо жінок-ВПО скоротився, однак відсутність постійного житла та стабільних доходів у переселенців, розрив їх родинних та соціальних відносин сприяють вразливості цієї групи населення.

В умовах конфлікту можуть зростати й масштаби домашнього насильства, що зумовлено погіршенням соціально-економічної ситуації та загостренням побутових проблем, зростанням загального рівня напруги та агресії в суспільстві. Більше того, саме суспільна толерантність до гендерної дискримінації та домашнього насильства в мирний час виступає чинником, що посилює ризики ІЗН в умовах конфлікту. В 2013 році Генеральний Секретар ООН Пан Гі Мун зазначив: *«форми гендерного насильства у військовий час ґрунтуються на практиці домашнього насильства щодо жінок у багатьох родинах»*⁷⁵. Тому запобігання ІЗН під час конфлікту потребує довгострокових рішень, спрямованих на подолання гендерної дискримінації, зміну гендерних стереотипів, вироблення нульової толерантності до

⁷³ <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/2355742-doslidniki-rozkazali-pro-seksualne-nasilstvo-na-okupovanomu-donbasi.html>.

⁷⁴ Дослідження здійснювалось в Донецькій, Луганській, Дніпропетровській, Запорізькій та Харківській областях, які прийняли основний потік ВПО. Цільові групи дослідження включали жінок-ВПО та жінок, які постійно проживали у місцевих громадах.

⁷⁵ Заява Генерального Секретаря ООН Пан Гі Муна під час щорічних відкритих дебатів по Резолюції 1325 в Раді Безпеки ООН, 18 жовтня 2013 р.

наси́льства в суспільстві. В цьому контексті важливими є системні зусилля щодо розширення політичних, соціально-економічних прав і можливостей жінок, забезпечення гендерної рівності та залучення чоловіків до протидії ГЗН.

З метою забезпечення належної відповіді на ці виклики Завданням 6 «Запобігання та протидія насильству щодо жінок», що виконується в рамках реалізації цілі III «Запобігання конфліктам та насильству», передбачено ряд заходів, спрямованих на вдосконалення національного законодавства та інформаційно-просвітницьку діяльність серед цільових груп населення (табл. 3.1). Серед відповідальних виконавців – Мінсоцполітики, МО, МВС, МЗС, ДСНС, ДПС, МОН, МОЗ, Мінмолодьспорт, МПП, ОДА, громадські об'єднання та міжнародні організації (за згодою).

Таблиця 3.1. Заходи та показники, передбачені завданням 6 «Запобігання та протидія насильству щодо жінок»

№	Найменування заходу	Найменування показника	Значення показника:	
			2016	2017
1.	Удосконалення законодавства з питань попередження та протидії всім формам насильства щодо жінок, надання допомоги постраждалим від ГЗН, особливо від зґвалтування та інших форм сексуального насильства із врахування потреб постраждалих від конфліктів, у тому числі особливих потреб людей з інвалідністю	кількість розроблених нормативно-правових актів	1	1
2.	Виготовлення просвітницьких матеріалів у рамках формування в суспільстві толерантності, культури миру, нетерпимості до проявів дискримінації, підвищення обізнаності з питань протидії ГЗН в умовах конфліктів та у постконфліктний період	кількість виробленої продукції	1	1
3.	Проведення інформаційно-просвітницьких кампаній з питань протидії ГЗН в умовах конфліктів та у постконфліктний період, формування активної громадянської позиції населення щодо реагування на випадки ГЗН, залучення юнаків та чоловіків до організації заходів із запобігання та протидії насильству	кількість проведених кампаній	53	54
		кількість осіб, охоплених кампаніями, тис.	15	25
		кількість повідомлень громадян про випадки ГЗН, відсотків	1	3
4.	Проведення навчань для представників ЗМІ та мас-медіа щодо інструментів формування у суспільстві толерантності, культури миру та протидії ГЗН	кількість проведених навчань	7	6
		кількість осіб, які пройшли навчання	140	120
5.	Проведення інформаційно-просвітницьких заходів, спрямованих на формування у молоді стійких переконань щодо норм культури миру, толерантності, протидії конфліктам	кількість осіб, які брали участь у заходах, тис.	92	91
		кількість проведених тренінгів, семінарів, акцій, фестивалів, інформаційно-просвітницьких акцій	248	209
6.	Залучення дівчат та жінок до налагодження діалогу та в разі потреби вирішення конфліктів на рівні територіальних громад, особливо тих, які приймають ВПО	кількість проведених зустрічей	3	3
		кількість осіб, які взяли участь у зустрічах	150	250

Джерело: складено за даними [10].

1) Удосконалення законодавства з питань попередження та протидії всім формам насильства щодо жінок, надання допомоги постраждалим від ГЗН, особливо від зґвалтування та інших форм сексуального насильства із врахування потреб постраждалих від конфліктів, у тому числі особливих потреб людей з інвалідністю. Починаючи з 2001 року, інституційне регулювання в сфері запобігання та боротьби з ГЗН здійснювалося в рамках Закону «Про попередження насильства в сім'ї». На час ухвалення цього законопроекту Україна була першою державою пострадянського простору, що розробила нормативно-правові засади та механізми протидії домашньому насильству на законодавчому рівні. Разом з тим, в умовах напрацьованого досвіду та сучасної практики боротьби з насильством щодо жінок деякі положення цього закону виявилися морально застарілими та не відповідали актуальним викликам⁷⁶.

З метою удосконалення національного законодавства, Мінсоцполітики спільно з іншими ЦОВВ, народними депутатами та представниками громадськості було підготовлено законопроект №5294 «Про запобігання та протидію домашньому насильству»⁷⁷, метою якого є узгодження між собою положень чинного законодавства у сфері протидії домашньому насильству та насильству стосовно жінок, і його адаптація до європейських стандартів. Законопроектом передбачається криміналізація домашнього насильства, застосування комплексного підходу до боротьби з цим явищем та доповнення існуючих інструментів протидії насильству та захисту потерпілих.

В грудні 2017 року, після тривалих обговорень в експертному середовищі та врахування правок і пропозицій, **Закон «Про запобігання та протидію домашньому насильству»** було прийнято. Разом з тим, експерти з гендерних питань критично оцінюють чинну редакцію Закону. Хоча у поданому КМУ до Парламенту тексті законопроекту передбачалися терміни «гендер», «гендерно зумовлене насильство», «гендерні стереотипи» та інші терміни, похідні від терміну «гендер», які зазначено у Стамбульській конвенції, в остаточній редакції такі ключові концепції були виключені. На думку представниць МФО «Рівні можливості», без вказаних дефініцій закон не відповідатиме міжнародним зобов'язанням України та не сприятиме ратифікації Стамбульської конвенції.

Аналогічна ситуація характеризує й прийняття **Закону «Про внесення змін до деяких законів України у зв'язку з ратифікацією Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами»**, який було прийнято після тривалої адвокаційної кампанії в грудні 2017 року. Положення Закону регулюють імплементацію положень Стамбульської конвенції до національного законодавства з метою удосконалення кримінального та кримінально процесуального законодавства для боротьби з насильством стосовно жінок та домашнім насильством.

⁷⁶ У законодавстві містилися певні неузгодженості, зокрема було відсутнє визначення ГЗН, у якого є багато проявів (домашнє насильство, зґвалтування, фізичні напади, переслідування, сексуальні домагання тощо), не передбачалося ефективного цивільно-правового захисту потерпілих, гендерної складової у проведенні превентивних заходів. Системно обліковувалися лише дані щодо насильства в сім'ї, що не дає можливості оцінок поширення інших проявів ГЗН, що мають місце поза межами родини.

⁷⁷ Розроблення законопроекту передбачено Державною цільовою соціальною програмою підтримки сім'ї до 2016 року та Планом заходів щодо забезпечення виконання положень Європейської соціальної хартії (переглянутої) на 2015 – 2019 рр. Проект Закону спрямовано на реалізацію положень Національної стратегії у сфері прав людини від 25.08.2015 року № 501/2015. Необхідність оновлення законодавчої бази зумовлена також підготовкою до ратифікації Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами (Стамбульська конвенція).

До Кримінального Кодексу введено нову статтю 126¹ «Домашнє насильство». Відтепер, домашнє насильство, тобто умисне систематичне вчинення фізичного, психологічного або економічного насильства щодо теперішнього чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах, що призводить до фізичних або психологічних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності або погіршення якості життя потерпілої особи караються громадськими роботами на строк від ста п'ятдесяти до двохсот сорока годин, або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до п'яти років, або позбавленням волі на строк до двох років.

Разом з тим, ратифікація Україною *Стамбульської конвенції залишається актуальним питанням, хоча вона була підписана країною ще в 2011 році. На виконання цього завдання, Мінсоцполітики було розроблено законопроект №0119 «Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами», який було зареєстровано у ВРУ в листопаді 2016 року. Після розгляду профільними комітетами законопроект було направлено на доопрацювання, й станом на грудень 2017 року документ не було повторно винесено на розгляд законодавців, оскільки деякі представники громадськості вважають суперечливими окремі положення та терміни Конвенції*⁷⁸.

Разом з тим, саме ратифікація Стамбульської Конвенції виступає запорукою системних реформ, спрямованих на запровадження дієвої системи протидії ГЗН. Ратифікація цієї Конвенції рекомендована за результатами звіту України з виконання КЛФДЖ, який було презентовано в лютому 2017 року [39]. На необхідності ратифікувати Конвенцію також акцентували увагу 15 країн світу під час захисту Національної періодичної доповіді щодо стану дотримання прав людини в Україні в листопаді 2017 року.

Впродовж 2016-2017 років тривало вдосконалення інших законодавчих та підзаконних актів із питань запобігання та протидії насильству щодо жінок. Зокрема, Наказом Мінсоцполітики від 01.07.16 р. №716 було затверджено *Державний стандарт соціальної послуги кризового та екстреного втручання*, яким регулюється організація надання таких послуг особам, сім'ям, групам осіб, які перебувають у СЖО, в тому числі постраждалим від насильства в сім'ї. Крім цього, розроблено проект *Типового положення про мобільні бригади соціально-психологічної допомоги постраждалим від гендерного насильства*, що визначатиме нормативні засади діяльності мобільних бригад соціально-психологічної допомоги⁷⁹ та проект *Типового положення про спеціалізований притулок для жертв домашнього насильства*.

Розроблення проектів нормативно-правових актів здійснюється з обов'язковим урахуванням принципу недискримінації. З метою забезпечення рівних прав осіб з інвалідністю та їх інтеграцію в суспільство також прийнято низку нормативно-правових актів, які регулюють згадані питання.

⁷⁸ Подібні дискусії щодо ратифікації Стамбульської конвенції досі мають місце в деяких європейських країнах, оскільки вона була ратифікована та вступила в дію лише в 27-ми з 44 держав, які підписали її протягом 2011-2017 років.

⁷⁹ За підтримки Мінсоцполітики, з 2015 року мобільні бригади надають соціально-психологічну підтримку населенню східних регіонів країни в рамках співпраці МБФ «Українська фундація громадського здоров'я» та ЮНФПА.

2) *Виготовлення просвітницьких матеріалів у рамках формування в суспільстві толерантності, культури миру, нетерпимості до проявів дискримінації, підвищення обізнаності з питань протидії ГЗН в умовах конфліктів та у постконфліктний період.* Недостатній рівень обізнаності населення щодо ГЗН, у тому числі толерантне ставлення до домашнього насильства, виступає одним із головних чинників, що стримують ефективність заходів із подолання цього явища. Тому важливим є підвищення обізнаності громадян, роз'яснення можливих форм і проявів ГЗН, інформування про можливості отримання допомоги та притягнення кривдників до відповідальності.

На виконання цього завдання, заходами НПД передбачено вироблення інформаційних матеріалів просвітницького характеру та їх розповсюдження серед цільових аудиторій населення. Протягом 2016-2017 років до цієї діяльності були залучені ЦОВВ, місцеві органи управління, наукові установи та навчальні заклади, громадські та міжнародні організації. Зокрема, Інститутом модернізації змісту освіти МОН у співпраці з НУО «Ла Страда-Україна» було видано навчально-методичний посібник «Просвітницька діяльність вищих навчальних закладів з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», а МО у співпраці з ООН Жінки – Інформаційно-методичний посібник «Жінки, мир, безпека» для співробітників МО і ГШ ЗСУ, де обґрунтовуються принципи недискримінації та гендерної рівності.

Мінсоцполітики спільно з експертами з гендерних питань було розроблено інформаційні листівки для населення, які містили інформацію про поняття та ознаки дискримінації, а також адреси установ та організацій, до яких можна звернутися за допомогою в усіх областях України. За підтримки ЮНФПА, серед населення було розповсюджено понад 300 тис. інформаційних матеріалів щодо ГЗН та 89,8 тис. карток перенаправлення для постраждалих від насильства, які містили інформацію та контакти надавачів послуг у східних областях країни.

Національною радою жінок за підтримки Мінсоцполітики, УЖФ розроблено, виготовлено та розповсюджено в областях України серію плакатів «Жінки, мир, безпека» (6 видів).

У всіх регіонах країни проводяться заходи, присвячені інформаційно-роз'яснювальній роботі з питань попередження ГЗН, зокрема серед учнівської та студентської молоді, розповсюджується методична література, буклети, плакати, проводиться робота з сім'ями, які опинились у СЖО, проводиться профілактична робота з особами, які вчиняють насильство в сім'ї, та з особами, які можуть вчинити таке насильство⁸⁰.

3) *Проведення інформаційно-просвітницьких кампаній з питань протидії ГЗН в умовах конфліктів та у постконфліктний період, формування активної громадянської позиції населення щодо реагування на випадки ГЗН, залучення юнаків та чоловіків до організації заходів із запобігання та протидії насильству.* Найвизначнішою інформаційною подією, що присвячена запобіганню та протидії ГЗН, є кампанія «16 днів активізму проти гендерно зумовленого насильства», яка

⁸⁰ За даними Мінсоцполітики, протягом 2016 року лише в Дніпропетровській області було розповсюджено 1 162 примірники інформаційних матеріалів (плакатів, буклетів, листівок, візитів) з питань попередження насильства в сім'ї та жорстокого поводження з дітьми; 872 примірників інформаційних матеріалів (плакатів, буклетів, листівок) з питань формування відповідального батьківства; 392 – плаката в сім'ях, які опинилися в складних життєвих умовах; 2 614 – листівок серед учнів загальноосвітніх шкіл та студентської молоді; 2 588 – буклетів серед сімей, які опинилися в складних життєвих умовах.

проводиться щороку і триває з 25 листопада (Міжнародний день боротьби за ліквідацію насильства щодо жінок) до 10 грудня (Міжнародний день захисту прав людини). На підтримку цієї громадської ініціативи щорічно проводиться кампанія Генерального секретаря ООН по боротьбі з насильством щодо жінок (UNiTE), яка закликає до глобальних дій, спрямованих на підвищення обізнаності та створення можливостей для обговорення проблем і рішень. В Україні кампанія UNiTE була офіційно розпочата у 2015 році, і з того часу до кампанії приєдналися понад 100 партнерів по всій країні.

У 2016 році в рамках кампанії **«16 днів проти гендерного насильства»** ЮНФПА було організовано понад 25 заходів по всій Україні. На Майдані Незалежності у м. Києві було проведено прес-брифінг із залученням представників Мінсоцполітики, МФО «Рівні можливості» та БФМ «Українська фундація громадського здоров'я». Відбулося символічне підсвічування стели Незалежності у помаранчевий колір⁸¹, що транслиував національний канал 1+1 у прайм-тайм, коли охоплення аудиторії сягає 4 млн. осіб. Із нагоди Міжнародного дня боротьби з насильством проти жінок, у Северодонецьку та Краматорську було відкрито тематичні мурали із залученням представників місцевої влади, мобільних бригад соціально-психологічної допомоги, ЗМІ та висвітленням події в соціальних мережах.

В 2017 році глобальна кампанія UNiTE в Україні проходила під темою **«Не залишити нікого осторонь: зупинити насильство щодо жінок та дівчат»**, що відображає прагнення до світу, вільного від насильства щодо всіх жінок та дівчат, в першу чергу щодо найбільш вразливих і найбідніших із них (біженок, мігранток, представниць меншин, корінних народів та населення, що постраждало від конфліктів та стихійних лих).

24 листопада 2017 року в Україні з Майдану Незалежності міста Києва стартувала Міжнародна акція «16 днів проти насильства», покликана привернути суспільну увагу до проблеми насильства над дівчатами та жінками. У 16-ти областях України адміністративні будинки та історичні пам'ятки були підсвічені помаранчевим кольором, який символізує світ вільний від насильства. В цей день в усіх областях України відбулись прес-брифінги. Детальна інформація про проведення акції розміщена на офіційному сайті Мінсоцполітики.⁸²

Серед інших широкомасштабних інформаційних заходів, які були проведені в Україні протягом 2016-2017 років, слід відзначити інформаційну кампанію **«Розірви коло»**, завдання якої спрямовувалися на підвищення обізнаності населення щодо проблеми ГЗН та наявних послуг для постраждалих. За підтримки ЮНФПА, заходами кампанії в соціальних мережах було охоплено понад 350 тис. осіб. Серед складових кампанії – підтримка інформаційного інтернет-ресурсу для жінок і дівчат, які пережили насильство⁸³, виробництво тематичного відео-ролика, що транслиувався на загальнонаціональних та регіональних телеканалах, та розміщення інформаційних матеріалів на біл-бордах населених пунктів у регіонах, які постраждали від конфлікту. В 2017 році також підготовлено збірку історій постраждалих від ГЗН **«Повірити у майбутнє»** [40], яка покликана привернути увагу громадян, представників ЗМІ та розробників політики до цієї проблеми, адвокатувати необхідність посилення відповіді на ГЗН під час конфлікту.

⁸¹ Помаранчевий є одним з офіційних кольорів кампанії UNiTE і в контексті її глобальної адвокації, використовується як символ світлого майбутнього, вільного від насильства щодо жінок та дівчат.

⁸² <http://www.msp.gov.ua/news/14450.html>).

⁸³ <http://rozirvykolo.org/>

НУО «Ла Страда-Україна» проведено інформкампанію «**Я проти насильства**», в рамках якої створено 3 відеоролики, що отримали статус соціальної реклами та транслювалися на національних телеканалах СТБ, Новий, М1, М2, ICTV, QTV. Крім цього, підготовлено Серію відеороликів, у яких відомі чоловіки (вітчизняні та міжнародні державні діячі, військові та поліцейські) говорили про неприпустимість застосування сили для вирішення сімейних конфліктів та наголошували на значенні Стамбульської конвенції для боротьби із цим явищем. Окремо в рамках кампанії проти насильства було знятий ролик «100 років макіяжу і не тільки», ідея якого відображає не лише еволюцію образів, але й тривалість і історичну безперервність насильства.

Численні акції та інформаційні кампанії, спрямовані на просування ідей гендерної рівності та нетерпимості до ГЗН, відбувалися протягом 2016-2017 років і на регіональному рівні. Зокрема, в Донецькій та Луганській області за підтримки ООН Жінки в співпраці з МВС влітку 2017 року розпочато інформаційну кампанію «**Насильству немає виправдання**». З метою привернення уваги населення, в Краматорську та Северодонецьку були організовані символічні забіги проти насильства, до яких долучилися представники правоохоронних органів. Завдання кампанії спрямовані на *пропаганду нульової толерантності до насильства та підвищення довіри до поліції як важливої структури у системі реагування на це негативне явище. Складові кампанії включатимуть:* створення соціального відео- та аудіо ролику, виступи експертів у місцевих радіо ефірах та розміщення публікацій в районних газетах спрямованих на підвищення обізнаності громадян щодо проблеми ГЗН та домашнього насильства, підвищення мотивації жінок звертатися по допомогу, а також сприяння підвищенню довіри населення до поліції.

Серед інших просвітницьких заходів, активно проводяться виставки та конкурси дитячих малюнків на тему «**Світ без насильства**», мобільні виставки з поширенням інформаційних матеріалів щодо попередження домашнього насильства та контактів надавачів послуг для постраждалих, виступи експертів на радіо та телебаченні, публікація тематичних статей у друкованих виданнях^{84, 85, 86}.

Реалізація інформаційних кампаній із підвищення обізнаності населення щодо ГЗН закономірно призводить до збільшення кількості звернень громадян за консультаціями з приводу насильства. На Національну «гарячу» лінію з попередження домашнього насильства, торгівлі людьми та гендерної дискримінації, робота якої підтримується НУО «Ла Страда – Україна»⁸⁷, протягом 2016 року надійшло 38 тис. 292 дзвінка, що в 4 рази більше, ніж у 2015 році.

⁸⁴ Зокрема, лише в Хмельницькій області в рамках щорічної акції «16 днів проти насильства» в 2016 році було здійснено 33 виступи у ЗМІ (на радіо та телебаченні – 14, в друкованих виданнях – 19), виготовлено 14 видів буклетів загальною кількістю 1 тис. 600 примірників, 10 видів листівок загальною кількістю 1 тис. примірників та буклет на тему «Стоп насильство» загальним тиражем 3,5 тис. примірників. В рамках кампанії здійснено трансляцію в громадських місцях 4 аудіо-роликів із питань запобігання та протидії ГЗН загальною кількістю виходів 120 трансляцій і 10 відеороликів загальною кількістю 500 трансляцій; вийшло в ефір 5 тематичних телепередач і 5 радіо передач; проведено 220 піар-заходів (круглі столи, акції, соціальні свята, групова робота).

⁸⁵ В Луганській області протягом 2016 року було проведено 49 кампаній з протидії ГЗН, якими охоплено 3 346 осіб. У рамках інформаційної кампанії «Не мовчи і тобі допоможуть» розміщено 10 біл-бордів із питань попередження ГЗН.

⁸⁶ У 2017 році під назвою "Діти Вінниччини кажуть насильству ні!" відбулась спільна акція Департаменту соціальної та молодіжної політики Вінницької ОДА та ГУ Нацполіції у Вінницькій області. В одному з торговельних центрів вихованці відомчого дитячого садка ГУ НП Вінниччини розповідали дорослим, як поводитися у сім'ї, щоб всі були щасливі

⁸⁷ http://www.la-strada.org.ua/ucp_mod_library_showcategory_58.html

Консультанти лінії повідомляють, що після запровадження Нічної служби психологічної підтримки в 2016 році майже в два рази збільшилася частка звернень від чоловіків (відповідно 32,4% проти 17,9% у 2015 році), що свідчить про поступове визнання ними проблеми ІЗН та дискримінації, усвідомлення необхідності протидіяти цим практикам.

Розподіл дзвінків за тематикою звернень показує, що найбільше громадян турбують питання насильства та жорстокого поводження (36%) та психологічні проблеми, що виникли внаслідок домашнього насильства (чверть усіх звернень). Більше 10% звернень були присвячені довідково-інформаційним запитах щодо дій при домашньому насильстві та юридичним консультаціям (розірвання шлюбу, поділ майна, визначення місця проживання дитини тощо). Менш поширеними були звернення щодо проблем міжособистісних стосунків, розладів фізичного здоров'я внаслідок домашнього насильства та проблеми залежностей. Разом з тим, 1% усіх звернень потребували екстрених консультацій фахівців у випадках домашнього насильства (рис. 3.1).

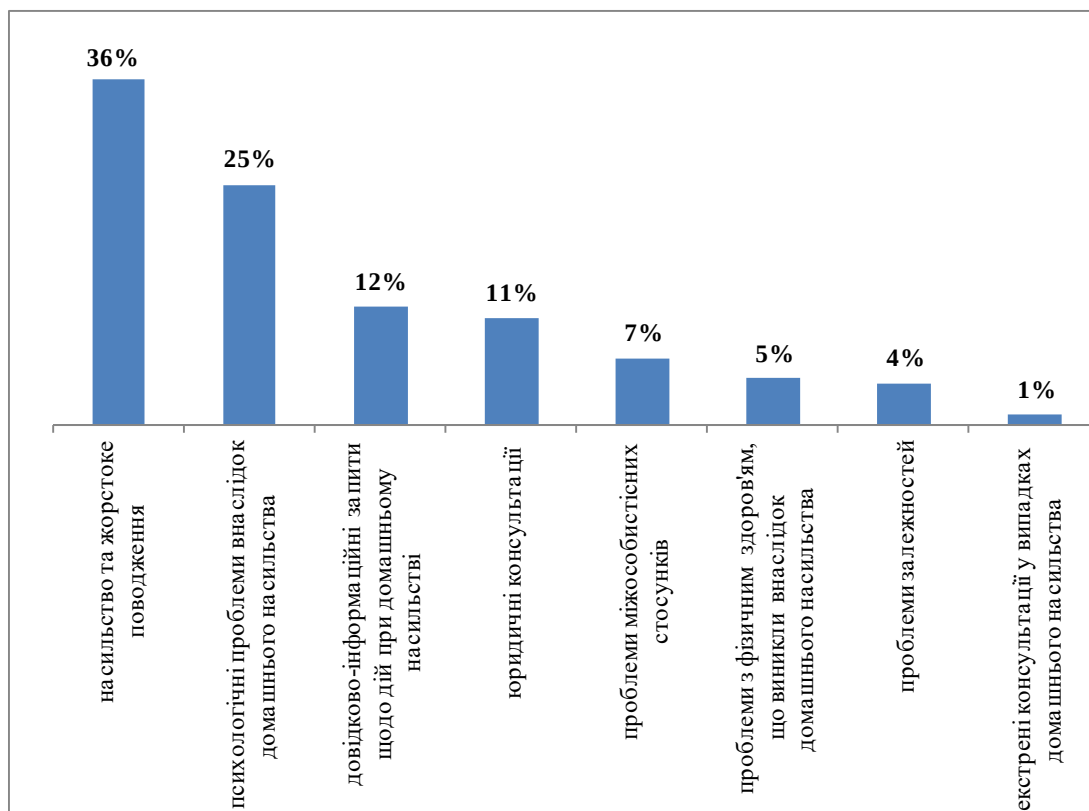

Рис. 3.1. Розподіл звернень з приводу домашнього насильства на Національну «гарячу» лінію з попередження домашнього насильства, торгівлі людьми та гендерної дискримінації за тематикою дзвінків, 2016 р.

Джерело: НУО «Ла Страда – Україна».

Згідно статистики звернень, половина з них були пов'язані з випадками психологічного насильства, більше третини стосувалися наслідків фізичного насильства, 10% дзвінків – проявів економічного насильства, и лише 2% звернень були пов'язані з випадками сексуального насильства (рис. 3.2).

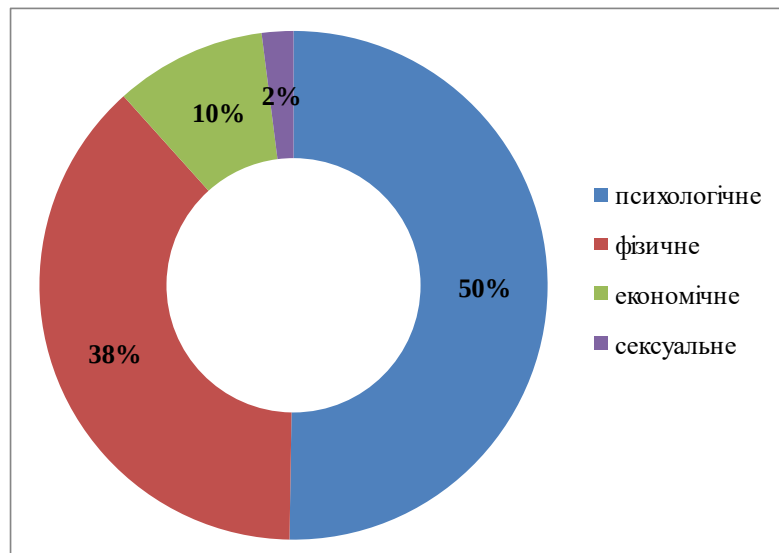

Рис. 3.2. Розподіл звернень з приводу домашнього насильства на Національну «гарячу» лінію з попередження домашнього насильства, торгівлі людьми та гендерної дискримінації за формами насильства, 2016 р.

Джерело: НУО «Ла Страда – Україна».

Зростання кількості звернень громадян на Національну «гарячу» лінію продовжилося й у 2017 році. Так, за 9 місяців року консультанти лінії отримали 21 тис. 680 дзвінків з питань домашнього насильства, що на 1,6% перевищило відповідну кількість звернень за аналогічний період минулого року (21 тис. 336 дзвінків за 9 місяців 2016 року). Як і раніше, переважна частина звернень надходила від жінок (78%), при цьому експерти «Ла Страда - Україна» відзначають, що жінки почали демонструвати більшу готовність говорити про свої проблеми з психологами та юристами, запитувати поради та отримувати допомогу⁸⁸.

З 2016 року на Національній «гарячій» лінії окремо виділяються дзвінки, що стосуються АТО, в т.ч. дзвінки щодо посттравматичного синдрому у демобілізованих військовослужбовців та випадків домашнього насильства у сім'ях учасників АТО⁸⁹. За даними консультантів лінії, **кількості таких звернень зростає більше, ніж втричі, за 9 місяців 2017 року порівняно з аналогічним періодом 2016 року.** *«На сьогоднішній день не існує державних психологічних програм реабілітації військовослужбовців. Сталі стереотипи, що відвідувати психолога – це те ж саме, що відвідувати психіатра, ще більше поглиблюють проблему. В результаті стрес і травми, отримані під час військових дій, призводять до зловживання алкоголем і наркотиками, що стимулює насильницьке відношення з боку чоловіка до своєї дружини та дітей»,* - коментує ситуацію А. Кривуляк, директорка департаменту національних гарячих ліній НУО «Ла Страда-Україна»⁹⁰.

⁸⁸ <http://remarka.net.ua/newslines/7322-tsoho-roku-zbilshylas-kilkist-dzvinkiv-na-haryachu-liniyu-pro-nasylstvo-u-simyakh-uchasnykiv-ato.html>

⁸⁹ Протягом 2016 року було отримано 706 таких дзвінків (1,8% від загальної кількості звернень), з них 46% звернень стосувалися проявів посттравматичного синдрому в демобілізованих військовослужбовців, 21% звернень – домашнього насильства в сім'ях учасників АТО, 14% звернень – отримання військовослужбовцями та членами їх сімей матеріальної допомоги, 10% звернень – питань демобілізації, 5% звернень – питань мобілізації та 4% звернень – отримання військовослужбовцями медичних послуг.

⁹⁰ «Дзвінки про насильство у сім'ях учасників АТО на "гарячу" лінію цього року збільшились втричі», Центр інформації про права людини, 27 листопада 2017 року: <https://humanrights.org.ua>.

Інформаційна кампанія «**Війна, яка не відпускає**», що реалізується Центром інформації про права людини⁹¹ за підтримки УЖФ, покликана вивести з тіні проблему насильства над жінками в сім'ях учасників АТО у медіапростір і активізувати публічну дискусію за участі жіночих організацій, органів державної влади, психологів і постраждалих від насильства. Серед заходів кампанії передбачаються зустрічі з військовими, підготовка матеріалів для загальноукраїнських ЗМІ та жіночих видань, активізація обговорень питання насильства в сім'ях АТО на зустрічах із представниками органів державної влади.

4) *Проведення навчань для представників ЗМІ та мас-медіа щодо інструментів формування у суспільстві толерантності, культури миру та протидії ГЗН.* Ефективність інформаційних повідомлень, які спрямовані на просування нетерпимості до ГЗН у суспільстві, в значній мірі визначається рівнем фахової підготовки працівників ЗМІ, їх неупередженістю при висвітленні гендерно-чутливих тем, відповідністю підготовлених матеріалів принципам недискримінації та етичним засадам. На жаль, **гендерний моніторинг ЗМІ**, що був проведений у вересні-жовтні 2017 року ГО «Інститут масової інформації», засвідчив, що в ЗМІ України досі зустрічаються матеріали з яскравими ознаками сексизму та гендерних стереотипів⁹². За підсумками моніторингу запропоновано включення стандартів гендерної рівності до Кодексу журналістів, підготовлено проект меморандуму для підписання ключовими медіа ресурсами.

З метою підвищення обізнаності представників ЗМІ з питань ГЗН протягом 2016-2017 років проводилися системні навчання для журналістів. Зокрема, Мінсоцполітики за підтримки ОБСЄ проведено семінар «Урахування гендерних аспектів у комунікації», МО включено гендерні питання до навчального курсу для представників ЗМІ щодо правил роботи в районі проведення АТО.

У 2016 році ЮНФПА було підтримано **медіа-тур «Потреби жінок, дівчат та вразливих категорій населення в умовах конфлікту»** до східних регіонів України (Краматорськ, Слов'янськ, Дружківка), метою якого було ознайомлення із потребами, проблемами та існуючою допомогою жінкам, які проживають в уражених конфліктом регіонах. У рамках кампанії було проведено 10 круглих столів і тренінгів для ознайомлення журналістів, під час яких вони мали нагоду поспілкуватися з командами мобільних психологів та спеціалістів, які надають безкоштовну допомогу жертвам ГЗН, відвідати медичні установи та побачити нагальні потреби населення цих регіонів.

В рамках спільної програми ООН Жінки та ПРООН «**Відновлення управління та сприяння примиренню в постраждалих від кризи громадах України**», що охоплює близько 20 громад на сході України, передбачено активне залучення місцевих журналістів до просування реформ. У 2016 році 35 представників ЗМІ з Луганської та Донецької області взяли участь у тренінгу з медіавідповідальності та висвітлення гендерно-чутливих матеріалів про конфлікт, у тому числі ГЗН. Під час заходу журналістами було розроблено Керівні принципи написання матеріалів на тему ГЗН.

⁹¹ <https://humanrights.org.ua/>

⁹² За результатами моніторингу восьми загальноукраїнських телеканалів, десяти загальноукраїнських інтернет-видань та семи друкованих видань, жінки у вітчизняних ЗМІ згадуються втричі рідше, ніж чоловіки (лише у 27% випадків). У ролі експертів журналісти залучають жінок ще менше – лише у 19% випадків, при цьому жінки найчастіше коментують соціальні теми, виступають героїнями кримінальної хроніки або «жовтих» новин, у той час як чоловіки коментують політичні та економічні новини.

За підтримки Координатора проектів ОБСЄ в Україні, в 2016 році було видано посібник **«Журналістика в умовах конфлікту: передовий досвід та рекомендації»** [41], що охоплює такі теми, як міжнародні стандарти конфліктно-чутливої журналістики, поради при роботі з групами населення, що постраждали внаслідок конфлікту, в тому числі від сексуального насильства. Окрім роз'яснення професійних та етичних засад висвітлення таких складних тем, як ГЗН, посібник містить ряд рекомендації щодо забезпечення безпеки жінок-журналісток, оскільки вони можуть бути особливо вразливими до вербальних залякувань, сексуальних домагань або фізичних нападів у зонах конфлікту.

Триває робота з розробки навчальних матеріалів, що висвітлюють принципи гендерної рівності в діяльності ЗМІ. В 2017 році Інститутом народознавства НАН України презентовано 3-є видання підручника із гендерної теорії для журналістики **«Гендер для медіа»** [42], на основі положень якого відбуваються інтенсивні навчальні сесії та розробляються навчальні курси.

Нарешті, серед успішних прикладів проведення інформаційних заходів із підвищення гендерної чутливості ЗМІ слід зазначити й створення **бази даних жінок-експерток для медіа «Спитай жінку»**⁹³, що підтримується в рамках Кампанії проти сексизму в політиці та засобах масової інформації «Повага». На кінець 2017 року в базі налічувалося понад 300 експерток у різних галузях, включаючи державне управління, природничі та гуманітарні науки тощо.

Розпочато системну роботу з підвищення обізнаності журналістів з питань реалізації Резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека». Так, у 2017 році Державний комітет телебачення і радіомовлення України спільно з Глобальною Мережею жінок миротворок, ГО «Центр Розвиток демократії» ООН-жінки, ОБСЄ, Укртелерадіопресінститут, Медіа Форумом та Українським інститутом підвищення кваліфікації працівників телебачення, радіомовлення і преси, що входить до сфери управління Держкомтелерадіо відбувся перший дводенний навчальний семінар «Впровадження Національного плану дій «Жінки, мир, безпека» на виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 для українських ЗМІ» за участю Мінсоцполітики, проекту Глобальної мережі жінок-миротворок.

5) *Проведення інформаційно-просвітницьких заходів, спрямованих на формування у молоді стійких переконань щодо норм культури миру, толерантності, протидії конфліктам.* Молодь виступає цільовою аудиторією всіх просвітницьких заходів, що спрямовані на подолання гендерної дискримінації, протидії ГЗН та трансформацію гендерних стереотипів. Одним із найбільш ефективних інструментів роботи з молодими людьми є **інтерактивна платформа U-Report**, що підтримується ЮНІСЕФ з метою проведення опитувань підлітків і молоді за допомогою зручних для них засобів спілкування – СМС-повідомлень, Facebook Messenger і Twitter⁹⁴. Разом із тим, ця платформа виступає й потужним просвітницьким інструментом, оскільки дозволяє не лише зібрати інформативні дані, а й привернути увагу молоді (U-репортерів) до важливих соціальних проблем. Зокрема, за ініціатииви ЮНФПА в 2016 році було проведено опитування молоді з питань ГЗН та гендерних стереотипів, в рамках якого опитано 1 тис. респондентів.

⁹³ <http://expertky.povaha.org.ua/>

⁹⁴ Станом на листопад 2017 року, U-Report впроваджують у 40 країнах. Кількість учасників опитувань у світі перевищує 3 млн. осіб, з них 53 тис. - молоді українці. Україна стала першою серед країн Східної та Центральної Європи, де започатковано U-Report, щоб долучати більше молодих людей до прийняття рішень.

За підтримки ЮНІСЕФ було започатковано практику створення **молодіжних клубів** у східних областях країни, діяльність яких спрямована на посилення соціальної згуртованості та розвитку молоді. На базі ЦСССМ, громадських організацій та органів місцевої влади було створено 15 таких центрів, що надають освітні, інформаційні та психологічні послуги молодим людям, виступають площадкою проведення тренінгів та громадських заходів. За рік роботи молодіжні клуби відвідали більше 11 тис. молодих людей, які загалом надали більше ніж 40 тис. різноманітних послуг, 9 тис. молодих людей прийняли участь у написанні та реалізації суспільних ініціатив - проектів малих грантів, близько 150 молодих людей отримали медіа навички через тренінги *1 Min.Jr.Video Project*. В рамках молодіжного заходу «Від мрій до дій» (2017 р.), у якому взяли участь понад 250 юнаків та дівчат із різних областей, відбулася фішбоул-дискусія на тему **«Молодь і діалог заради миру»** за участі представників ЦОВВ, місцевих органів управління, громадських організацій та молодіжних активістів.

З метою виховання у дітей толерантності в навчальних закладах проводяться бесіди, дискусії на теми: «Кожна людина має право», «Різні люди – різні погляди», «Молодь проти насильства», «Людське життя як найвища цінність» тощо. За даними Мінсоцполітики, протягом 2016 року проведено більше 2 тис. подібних заходів, до участі в яких задіяні близько 15 тис. осіб. В конкурсі дитячого малюнку **«Світ без насильства очима дітей»** на базі загальнонавчальних та позашкільних закладів взяло участь понад 1 тис. 200 осіб.

б) *Залучення дівчат та жінок до налагодження діалогу та в разі потреби вирішення конфліктів на рівні територіальних громад, особливо тих, які приймають внутрішньо переміщених осіб.* Міжнародні дослідження засвідчують, що медіаторський потенціал жінок визнається недостатньо, хоча вони відіграють важливу роль у процесі налагодження діалогу між сторонами конфліктів [29; 43]. Досить часто внесок жінок у вирішення конфліктів залишається непомітним, оскільки вони працюють на низовому рівні, використовують неформальні зв'язки та соціальний капітал. Певні гендерні особливості характеризують моделі та практики медіації, зокрема жінки в більшій мірі націлені на пошук компромісу, демонструють вищу толерантність до представників усіх сторін конфлікту та емпатію до постраждалих [44]. Тому саме вони можуть виступати ефективними переговорниками на рівні місцевих громад, сприяти позитивним змінам, примиренню та інтеграції всіх представників суспільства.

З метою більшого залучення жінок і дівчат до медіації, протягом 2016-2017 років було реалізовано низку проектів із підтримки жінок у розбудові громад, які постраждали від конфлікту на сході країни. Зокрема, в рамках спільної програми ООН Жінки та ПРООН **«Відновлення управління та сприяння примиренню в громадах України, які постраждали від кризи»** здійснено гендерний аналіз потреб у розвитку та примиренні у 20-ти пілотних громадах Донецької та Луганської областей; тренінги з гендерно-чутливого планування та бюджетування; мобілізацію жінок для лідерства та посилення ролі жінок у їх громадах; підтримку процесу інтеграції запобігання та реагування на ІЗН до роботи правоохоронців та членів самої громади.

Національною Асоціацією Медіаторів України була розроблена **методологія гендерно-чутливої медіації для миробудівництва в Україні**, що апробована та використана при проведенні 3 тренінгів (Київ, Одеса, Велятино Закарпатської області). В рамках програми 60 жінок-ВПО та жінок, які постраждали від конфлікту,

взяли участь у громадському обговоренні проекту Державної програми відновлення і побудови миру, що розроблена МінТОТ, 37 жінок взяли участь в регіональних консультаціях Луганської ОБЦА, що дозволило врахувати гендерні аспекти в Стратегії регіонального розвитку Луганської області до 2020 року.

В рамках проекту «Розбудова миру, профілактика і розв'язання конфлікту з використанням медіації в групах та громадах, які постраждали від конфлікту, особливо серед жінок та дівчат ВПО» НУО «Ла Страда-Україна» у співпраці з МОН було розроблено навчальну програму з підготовки викладачів (спец)курсу **«Базові навички медіатора в навчальному закладі. Забезпечення участі жінок і дітей у вирішенні конфліктів і миробудуванні»** в обласних інститутах післядипломної педагогічної освіти. За підсумками проекту було проведено Всеукраїнську конференцію «Медіація - крок до примирення. Досвід та перспективи впровадження медіаторських практик у навчальних закладах та громаді», в роботі якої взяли участь медіатори з 14 областей країни.

Основним завданням проекту **«Жінки-лідери змін в місцевих громадах»**, що реалізується БФ «Рівність і взаємоповага»⁹⁵, є навчання та мотивація жінок до керівництва та соціальної відповідальності на місцевому рівні. Протягом 2017 року в межах проекту було проведено 15 інтерактивних тренінгів, що об'єднали більше 420 активних представниць місцевих громад із усіх областей України, включаючи Донецьку та Луганську області.

3.2. Удосконалення системи захисту жінок і дівчат, які постраждали від конфліктів (ідентифікація, створення системи допомоги, інформування про допомогу)

Захист жінок і дівчат від порушення прав людини, в тому числі дискримінації та насильства, виступає запорукою стійкого миру та безпеки в будь-якому суспільстві. Відповідно, Резолюція 1325 *«закликає всі сторони у військових конфліктах в повній мірі дотримуватися міжнародно-правових норм, які застосовуються до захисту прав жінок і дівчат»*. В ситуаціях ескалації конфлікту, коли руйнуються політичні, економічні та соціальні структури, зростає рівень мілітаризму, посилюється й вразливість жінок і дівчат, які стикаються зі значно вищими ризиками сексуального насильства, сексуальної експлуатації та торгівлі людьми. Вразливість жінок і дівчат має враховуватися й у ситуаціях вимушеного переміщення населення, коли вони можуть стикатися зі специфічними загрозами (наприклад, при перетині контрольно-пропускних пунктів), позбавлятися доступу до базових суспільних послуг, не мати особистих документів або втрачати зв'язок із рідними. Відповідно, Резолюціями 1888 та 1960 нагадується, що *«міжнародне гуманітарне право гарантує загальний захист жінкам і дівчатам в рамках захисту цивільного населення під час збройних конфліктів та встановлює для них спеціальний захист із урахуванням підвищеного ризику, з яким вони стикаються»*.

Питання захисту домінують у порядку денному «Жінки, мир, безпека», однак не обмежуються проблемами ІЗН, а стосуються системного захисту прав жінок та дотримання гендерної рівності. Забезпеченню належної відповіді на ці актуальні виклики присвячено завдання 7 **«Удосконалення системи захисту жінок і дівчат,**

⁹⁵ <http://womeninaction.com.ua/events>

які постраждали від конфліктів (ідентифікація, створення системи допомоги, інформування про допомогу)», що виконується в рамках реалізації цілі IV «Захист жінок і дівчат, які постраждали від конфліктів». Досягнення поставленого завдання передбачає виконання шести заходів, моніторинг та оцінка яких здійснюється за 11 показниками (табл. 3.2). Серед відповідальних виконавців окреслених заходів – Мінсоцполітики, МВС, МО, ГПУ, ДСА та СБУ (за згодою), МЗС, ДСНС, ДПС, МОН, МОЗ, ОДА та громадські об'єднання й міжнародні організації (за згодою).

Таблиця 3.2. Заходи та показники, передбачені завданням 7 «Захист жінок і дівчат, які постраждали від конфліктів»

№	Найменування заходу	Найменування показника	Значення показника:	
			2016	2017
1.	Забезпечення здійснення спеціальних заходів для захисту жінок і дівчат від сексуального насильства в умовах конфліктів	кількість розроблених планів спеціальних заходів та їх виконання	1	1
2.	Удосконалення та впровадження ефективного механізму направлення до суб'єктів надання допомоги жінок і дівчат, які постраждали від ГЗН, особливо від зґвалтування та інших форм сексуального насильства	кількість запроваджених механізмів направлення до суб'єктів надання допомоги осіб, які постраждали від ГЗН з урахуванням потреб ВПО та осіб, які перебувають у районі проведення АТО, населеному пункті на лінії зіткнення та на тимчасово окупованих територіях	1	
3.	Проведення кримінального розслідування та переслідування осіб, винних у скоєнні злочинів щодо жінок і дівчат, які стали жертвами насильства	кількість кримінальних справ кількість осіб, засуджених за злочини		
4.	Удосконалення механізму звітності про випадки сексуального насильства			
5.	Формування та оновлення бази даних органів, установ, організацій, які надають послуги із захисту і підтримки жертв ГЗН та інформування про допомогу, яку можна в них отримати	кількість сформованих баз даних кількість осіб, охоплених інформаційними послугами, тис.	1 25	 25
6.	Розроблення та розповсюдження методичних матеріалів, пов'язаних із захистом та наданням допомоги постраждалим від конфліктів з урахуванням потреб ВПО та осіб, які перебувають в районі проведення АТО, населеному пункті на лінії зіткнення та на ТОГ	кількість осіб, охоплених інформаційними послугами, тис.	19,8	19,2

Джерело: складено за даними [10].

1) *Забезпечення здійснення спеціальних заходів для захисту жінок і дівчат від сексуального насильства в умовах конфліктів.* За визначенням Резолюції 3125, сексуальне насильство, що пов'язане з конфліктом, стосується окремих випадків або типових проявів практики зґвалтування, сексуального рабства, примусу до проституції, примусової вагітності, примусової стерилізації та інших форм сексуального насильства порівнянної тяжкості, скоєних проти жінок, чоловіків, дівчат та хлопчиків, а також відповідних моделей поведінки, у тому числі використання цієї поведінки як військової тактики або засобу політичного залякування з боку сторін конфлікту.

Відповідно до міжнародного права, залежно від обставин сексуальне насильство може становити та бути складовими військових злочинів, злочинів проти

людяності, геноциду, катувань та інших порушень прав людини та гуманітарного права [45]⁹⁶. З огляду на це, в Резолюції 1820 наголошується на необхідності посиленого захисту жінок і дівчат під час військового конфлікту, в тому числі за допомогою спеціальних заходів:

- запровадження відповідних військових дисциплінарних заходів;
- дотримання принципу відповідальності командування;
- підготовки військовослужбовців в дусі категоричної заборони будь-яких форм сексуального насильства проти цивільних;
- розвіювання міфів, що підпитують сексуальне насильство;
- перевірки збройних сил і сил безпеки на випадки сексуального насильства в минулому;
- евакуації жінок і дітей, яким загрожує сексуальне насильство, до безпечних місць.

З метою врахування цих вимог та на запит Уряду України, ООН Жінки та УВКПЛ розробляють **Національну стратегію з попередження та протидії сексуальному насильству, що пов'язане з конфліктом**. Восени 2017 року на базі Мін'юсту відбулася презентація проекту Дорожньої карти дій державних органів щодо реагування на випадки сексуального насильства, що пов'язане з конфліктом, яка була розроблена за участі представників правозахисних організацій. Дорожня карта передбачає виконання наступних завдань:

- 1) підвищення обізнаності та збір інформації (інформаційні кампанії, окремими цільовими групами яких мають бути діти і молодь);
- 2) вдосконалення законодавства з попередження сексуального насильства;
- 3) захист постраждалих та реагування на випадки сексуального насильства під час конфлікту (формування системи взаємодії між державними органами з метою ідентифікації випадків сексуального насильства, покращення розслідування цих випадків, перенаправлення постраждалих до відповідальних інституцій та надання їм спеціалізованої допомоги);
- 4) доступ постраждалих до правосуддя (підтримка обвинувачення в суді у випадках сексуального насильства, що пов'язане з конфліктом, та ефективне розслідування таких випадків, а також захист всіх учасників кримінального судочинства, пов'язаного із насильством).

2) *Удосконалення та впровадження ефективного механізму направлення до суб'єктів надання допомоги жінок і дівчат, які постраждали від ГЗН, особливо від зтвалтування та інших форм сексуального насильства.* Мінсоцполітики спільно з Координатором проектів ОБСЄ в Україні в рамках проекту «Відповідь на загрози соціальній безпеці внаслідок конфлікту» розроблено проект постанови КМУ «Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії гендерно зумовленому та/або домашньому насильству». Проект акта розроблено відповідно до вимог Стамбульської конвенції.

На задоволення потреб найбільш вразливих жінок та неповнолітніх дівчат, які постраждали внаслідок збройного конфлікту на сході країни, спрямована діяльність Проекту гуманітарного реагування в Україні⁹⁷, що передбачає посилення

⁹⁶ Міжнародний досвід показує, що сексуальне насильство щодо жінок і чоловіків може використовуватися як інструмент війни, що символізує підкорення та приниження суперника. Жінки і чоловіки можуть піддаватися сексуальному насильству, перебуваючи під вартою або в ув'язненні; ризики насильства суттєво зростають у випадку насильницького утримання неформальними військовими угрупованнями.

⁹⁷ <https://www.humanitarianresponse.info/ru/operations/ukraine>

мультисекторальної координації, захисту та запобігання ГЗН шляхом розширення доступу постраждалих до юридичної, медичної та психологічної підтримки. В рамках Проекту створено **Субкластер із питань ГЗН в Україні**⁹⁸, який очолює ЮНФПА, як механізм координації діяльності органів державної влади, агенцій ООН та громадських організацій із попередження та подолання насильства щодо жінок, чоловіків, дівчат та хлопчиків у п'яти східних областях України. Суб-кластер включає понад 100 організацій та займається розробкою регіональних Стандартних Операційних Процедур (СОП) із міжвідомчої координації та перенаправлення постраждалих від насильства.

Протягом 2016-2017 рр. за підтримки ЮНФПА відкрито три притулки для постраждалих від ГЗН, які працюють в режимі 24/7 у Харкові, Бердянську та Кривому Розі. Крім безпечного перебування (до 6 місяців), ці заклади надають соціально-психологічну, правову та медичну допомогу потерпілим від насильства жінкам. На кінець 2017 року послугами закладів скористалися 148 постраждалих від ГЗН, які потрапили до притулків через переадресацію ЦССДМ або мобільних бригад соціально-психологічної допомоги. З листопада 2017 року відповідно до рішення сесії Харківської міської ради фінансування притулку у м. Харкові буде здійснюватись з місцевого бюджету.

За словами заступника міністра соціальної політики Н.Федорович, у планах Мінсоцполітики на 2018 рік розширення мережі притулків в Україні⁹⁹.

За підтримки ЮНФПА, Мінсоцполітики, Української фундації громадського здоров'я та місцевих державних адміністрацій у 5-ти східних областях країни працюють 26 мобільних бригад соціально-психологічної допомоги (у складі 2 психологів та 1 соціального працівника), які надають підтримку постраждалим від ГЗН, в тому числі й у віддалених населених пунктах, поблизу лінії зіткнення та на контрольно-пропускних пунктах. Станом на вересень 2017 року соціально-психологічною допомогою мобільних бригад були охоплені 23 тис. постраждалих у понад 400 населених пунктах. Як показує статистика роботи мобільних бригад, майже для двох третин їх клієнтів (63%) ці звернення стали першим випадком, коли вони наважилися поділитися власним досвідом насильства. При цьому основна частина постраждалих самостійно ухвалили це рішення (44%), близько чверті з них були перенаправлені психологічними службами (23%), кожен десятий - працівниками правоохоронних органів або збройних сил.

Майже 70% випадків, про які повідомляли клієнтки мобільних бригад, були пов'язані з проявами домашнього насильства, решта - з насильством поза межами родини (рис. 3.3). Майже 90% клієнток мобільних бригад становили жінки, понад 70% з них були представлені місцевими жителями. Більше третини клієнтів перебували у віці 25-36 років, чверть із них у віці 37-49 років, 15% - у віці молодше 24 років, решта - населення старших вікових груп. З огляду на позитивні результати такої форми роботи, до кінця поточного року цей досвід буде поширено ще у 5-ти областях України (Вінницькій, Київській, Львівській, Одеській та Херсонській).

⁹⁸ <https://sites.google.com/unfpa.org/gbv-sc-ukraine/%D0%B3%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%B0>

⁹⁹ Виступ Н.Федорович на прес-конференції з нагоди початку міжнародної кампанії «16 Днів активізму проти гендерно обумовленого насильства в Україні», листопад 2017 р.

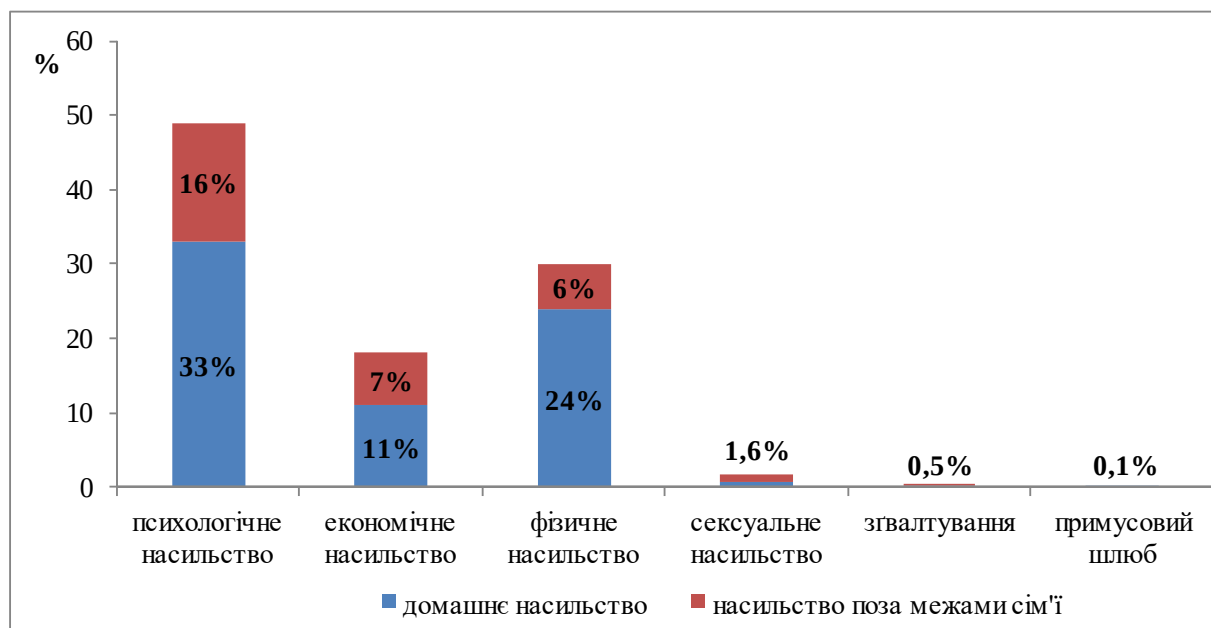

Рис. 3.3. Розподіл клієнтів мобільних бригад соціально-психологічної допомоги за формами пережитого насильства, %.

Джерело: ЮНФПА, станом на 24.04.17 р.

УФЖ створено реабілітаційний Центр для жінок з сімей АТО з наданням їм та їхнім сім'ям психологічної, побутової допомоги, проведення оздоровчо-реабілітаційних, спортивних занять, тренінгів та спеціальних індивідуальних занять із запобігання насильству та емоційно-психологічного розвантаження. Передбачається також надання тимчасового притулку жінкам-жертвам домашнього насильства з сімей АТО в даному Центрі.

В рамках налагодження міжсекторальної взаємодії та перенаправлення постраждалих, спеціалізовану підготовку з питань запобігання та протидії ГЗН пройшли 178 працівників соціальних служб, 765 медичних працівників та 596 правоохоронців. Забезпечується підтримка громадських організацій, які працюють із постраждалими від ГЗН, зокрема 18 НУО отримали міні-гранти, 21 ЦСССДМ отримав технічну допомогу від ЮНФПА.

НУО «Ла Страда - Україна» за підтримки Посольства Великої Британії в Україні впродовж 2016 р. провела 26 тренінгів з питань протидії сексуальному насильству для працівників поліції, департаментів або управлінь соціального захисту населення, управлінь (відділів) сім'ї та молоді, для медичних працівників, працівників освіти та інших. У них взяли участь 764 особи з усіх регіонів України.

Серед інших прикладів кращих практик перенаправлення постраждалих від ГЗН до суб'єктів надання допомоги можна навести пілотний проект «Відповідальність починається із нас», який реалізується Департаментом соціального захисту населення Луганської ОДА на території Попаснянського району з серпня 2017 року за сприяння міжнародних партнерів¹⁰⁰. Суть проекту полягає у визначенні в кожному місті, селищі, селі району контактних осіб із числа лідерів місцевої громади, які стануть первинною ланкою щодо надання екстреної

¹⁰⁰ За 9 місяців 2017 року Попаснянський район посідав перше місце із 12-ти районів області за кількістю звернень щодо насильства в сім'ї, що говорить про злагодженість структур та довіру мешканців до служб. Тут працюють мобільні бригади психосоціальної допомоги ЮНФПА, на базі районної лікарні створено кабінет невідкладної анонімної медико-психологічної допомоги для жінок, які постраждали від насильства.

психосоціальної підтримки постраждалим від насильства або особам із групи ризику, роз'яснення їх прав, перенаправлення до суб'єктів міжвідомчої взаємодії та проведення інформаційно-роз'яснювальної роботи. На початку роботи проекту було ухвалено рішення відійти від посад таких осіб, акцентувавши увагу саме на довірі місцевих мешканців, їх мотивації допомагати іншим, незважаючи на професію та сферу основної діяльності. За підтримки Попаснянської РДА визначено групу з 14 контактних осіб, які представляють різні населені пункти району. До групи увійшли представники сільських рад, вчителі, волонтери та небайдужі активісти, робота яких ведеться на безоплатній основі. Подібні проекти є актуальним в умовах децентралізації та необхідності максимального донесення соціальних послуг жителям громад.

3) *Проведення кримінального розслідування та переслідування осіб, винних у скоєнні злочинів щодо жінок і дівчат, які стали жертвами насильства.* За даними Нацполіції, до найбільш розповсюджених кримінальних правопорушень, у яких жінки стають жертвами, відносяться зґвалтування (88%), торгівля людьми (77%), грабежі (44%), розбої (40%) та крадіжки (38%). Зокрема, протягом 2017 року за кримінальними провадженнями, що направлені до суду, потерпілими від злочинних посягань визнано майже 77 тис. жінок, що становить 38% від загальної кількості потерпілих. Упродовж останніх п'яти років частка жінок серед потерпілих від кримінальних правопорушень незначно скоротилася (з 42% в 2013 році), що пов'язується правоохоронцями з проведенням превентивної роботою та зменшенням числа тяжких та особливо тяжких злочинів щодо жінок¹⁰¹.

Разом із тим, актуальним залишається питання сексуального насильства, що тягне за собою кримінальну відповідальність (ст. 152-154 ККУ). В 2016 році кількість зґвалтувань та спроб зґвалтувань зросла на 15,1% порівняно з даними минулого року (відповідно 328 проти 285 випадків). Упродовж року за вчинення 240 таких злочинів особам повідомлено про підозру, тобто розкрито 73,2%, залишок нерозкритих злочинів минулих років - 231. За 9 місяців 2017 року обліковано 249 зґвалтувань, із них у 213 випадках особам вручено повідомлення про підозру (рівень розкриття – 86%).

Не менш вагомою проблемою становить домашнє насильство, кількість повідомлень про випадки якого зростає, що свідчить про результати інформаційно-роз'яснювальної роботи з населенням та поступове зростання рівня довіри до правоохоронних органів. Протягом 2016 р. до органів Нацполіції надійшло 127,5 тис. заяв та повідомлень про вчинені правопорушення й інші події, що пов'язані з насильством у сім'ї (або 2,5% від загальної кількості зареєстрованих заяв і повідомлень про правопорушення), з них 982 подано неповнолітніми дітьми¹⁰². Протягом року розслідувано 893 кримінальних провадження за кримінальними правопорушеннями, скоєними в сімейному середовищі, до адміністративної відповідальності за Ст. 173-2 КУпАП притягнуто 87,6 тис. осіб, із яких 246 - неповнолітні.

За 9 місяців 2017 року поліція зареєструвала 83,9 тис. заяв і повідомлень пов'язаних з насильством в сім'ї, з них 1,1 тис. подані дітьми. За результатами звернень виявлено 55,9 тис. осіб, які вчинили адміністративні правопорушення, за 2 тис. із цих заяв розпочато досудове розслідування. За цей період кримінальні

¹⁰¹ <http://www.volynpost.com/news/94671-zlochynci-perevazhno-choloviky-zhertvy--zhinky-statystyka-policii>

¹⁰² В 2015 р. органами внутрішніх справ було обліковано 116,5 тис. заяв та повідомлень щодо вчинення насильства в сім'ї, 83,7 тис. адміністративних правопорушень та 336 кримінальних правопорушень.

провадження закінчені за 599 праворушеннями, що пов'язані з насильством у сім'ї, з них 110 – тяжких та особливо тяжких. Виявлено 463 особи, які вчинили кримінальні правопорушення, пов'язані з насильством у сім'ї, з них 409 осіб чоловічої статі (88% злочинців). Разом із тим, майже 71% потерпілих від таких кримінальних порушень – жінки (відповідно 401 з 568 осіб), що підтверджує гендерну зумовленість проблеми домашнього насильства.

У регіональному аспекті найбільша кількість повідомлень про вчинені правопорушення та інші події, пов'язані з насильством в сім'ї, фіксується у Вінницькій, Дніпропетровській та Одеській областях, у кожній із яких лише протягом 9 місяців 2017 року зареєстровано більше 6 тис. заяв від потерпілих, а також у м. Києві, де за цей період виявлено 7 тис. 170 заяв і повідомлень з приводу домашнього насильства (додаток 4). Основна частина цих заяв завершилася складанням адміністративних протоколів.

Суттєвий прогрес пов'язується з розумінням керівництва МВС необхідності посилення відповіді на насильство в сім'ї, покращання внутрішньої та зовнішньої координації дій. З метою реалізації новітніх форм і методів роботи з реагування на випадки домашнього насильства, в територіальних органах поліції Дарницького управління ГУ Нацполіції в м. Києві, Малиновського відділу ГУ Нацполіції в Одеській області та Сєверодонецького відділу ГУ Нацполіції в Луганській області було запроваджено пілотний проект із створення мобільних груп із реагування на повідомлення про вчинення насильства в сім'ї. До складу мобільних груп входять працівники превенції, а саме – дільничні офіцери поліції, працівники ювенальної превенції, слідство карного розшуку та віддалено – екіпаж патрульної поліції.

Поліцейська мережа з протидії домашньому насильству під назвою «ПОЛІНА» запрацювала в червні 2017 року. За перший місяць після старту проекту правоохоронці отримали 376 звернень у пілотних районах проекту, які завершилися складанням 115 адміністративних протоколів та відкриттям чотирьох кримінальних проваджень проти кривдників. Станом на 01.11.17 р. до територіальних підрозділів поліції в пілотних районах надійшло вже 1 тис 451 звернення, з приводу яких здійснено 1 тис. 411 виїздів мобільних груп, із них 91 виїзд разом із працівниками соціальних служб. На місці події прийнято 483 рішення, 473 особи визнано потерпілими від насильства в сім'ї.

За підсумками роботи «ПОЛІНИ» відкрито 22 кримінальні провадження, складено 419 адміністративних протоколів, винесено 186 офіційних попереджень та проведено 363 профілактичні бесіди.

В рамках реалізації пілотного проекту навчені 63 працівника поліції, 128 операторів спецлінії «102» та чергових територіальних підрозділів. Планується, що до кінця 2017 року пройдуть навчання ще 63 працівника поліції та майже 60 операторів спецлінії та чергових. В планах Нацполіції запровадження роботи мобільних груп «ПОЛІНА» в Новокайдацькому районі Дніпропетровської області, Суворовському районі Одеси, Лівобережному районі Маріуполя. У I кварталі 2018 року очікується, що поліцейська мережа з протидії домашньому насильству запрацює в інших районах Києва, у Львові та Хмельницькому.

4) Удосконалення механізму звітності про випадки сексуального насильства. Прихований характер сексуального насильства ускладнює збір даних щодо цих злочинів, особливо в часи військових конфліктів, коли можливості документування доказів та їх застосування в судовій практиці обмежені [47]. Проблема неналежного документування злочинів сексуального характеру під час військового конфлікту

залишається актуальною й для України. За даними Коаліції «Справедливість заради миру на Донбасі», яка підготувала Подання для Третього циклу УПО [49], незважаючи на свідчення про сексуальне насильство в незаконних місцях несвободи на тимчасово окупованих територіях, уповноважені органи влади не здійснюють належного документування випадків сексуального насильства, пов'язаного зі збройним конфліктом на сході України, в т.ч. випадків, що можуть кваліфікуватися як військові злочини.

Разом із тим, аналіз доступної інформації наразі не проводиться, не формуються доказові бази для органів національної й міжнародної юстиції з метою недопущення порушень норм міжнародного та національного права. За даними Нацполіції в Луганській області, за результатом опитування звільнених з полону чоловіків та жінок протягом 2014–2016 років, випадків сексуального насильства, вчиненого представниками незаконних збройних формувань, встановлено не було, відомості за вказаними фактами в Єдиному реєстрі досудових розслідувань не реєструвалися. Слабкою ланкою залишається рівень підготовки фахівців із документування випадків сексуального насильства під час конфлікту, зокрема тих, які були скоєні на тимчасово окупованих територіях України.

З метою посилення дієвості кримінального покарання (як для посилення стримування, так і для забезпечення правосуддя в конкретних випадках) Ініціативою з запобігання сексуальному насильству було розроблено Міжнародний протокол із документування і розслідування сексуального насильства під час конфліктів [48]. Це практичний набір інструментів, який забезпечує підходи до реалізації правосуддя в умовах недостатніх доказів щодо винних у насильстві, які можна було б застосовувати в кримінальному процесі, та в умовах, коли ці докази можуть бути втрачені або стають непридатними через деякий час, коли з'являється можливість судового розгляду.

Питання вдосконалення національного законодавства та приведення його у відповідність із міжнародними стандартами наразі розглядаються в рамках роботи з підготовки Національної стратегії з протидії сексуальному насильству, пов'язаного із конфліктом, до якої залучені фахівці МВС, міжнародні та національні експерти у сфері протидії сексуальному насильству в умовах конфлікту, представники громадських організацій.

5) *Формування та оновлення бази даних органів, установ, організацій, які надають послуги із захисту і підтримки жертв ГЗН та інформування про допомогу, яку можна в них отримати.* Розробку системи моніторингу та аналізу ГЗН, що включає проведення комплексних досліджень та створення робочої групи з системи управління інформацією щодо ГЗН, було розпочато в рамках проекту ЮНФПА «Відповідь на гострі гуманітарні потреби найбільш вразливих жінок та неповнолітніх дівчат, які постраждали від збройного конфлікту на сході України Фаза 2: Поєднання заходів гуманітарного реагування із вирішенням довготривалих наслідків кризи». Зокрема, Субкластером із питань ГЗН в Україні розроблено **Довідник надавачів соціально-психологічних послуг постраждалим від насильства за ознакою статі**¹⁰³, що містить інформацію щодо державних та недержавних організацій, які надають постраждалим від ГЗН кваліфіковану соціально-психологічну допомогу (екстреної, середньо- та довгострокової, тимчасового перебування, супроводу тощо). Виготовлено та розповсюджено картки

¹⁰³ <https://sites.google.com/unfpa.org/gbv-sc-ukraine>

перенаправлення з актуальною контактною інформацією різних надавачів послуг у східних областях країни (правоохоронні заклади, соціальні служби, медичні установи, юридична та психологічна підтримка, інформаційні лінії тощо).

Іншим джерелом корисної інформації є **База даних жіночих організацій**, функціонування якої у відкритому доступі підтримує УЖФ¹⁰⁴. Зокрема, на кінець 2017 року в Базі налічувалося 65 громадських організацій у різних регіонах країни, діяльність яких пов'язана з запобіганням та протидією насильству щодо жінок.

б) Розроблення та розповсюдження методичних матеріалів, пов'язаних із захистом та наданням допомоги постраждалим від конфліктів з урахуванням потреб ВПО та осіб, які перебувають в районі проведення АТО, населеному пункті на лінії зіткнення та на тимчасово окупованих територіях. Постійна інформаційна підтримка ВПО здійснюється на офіційних інтернет-сторінках Мінсоцполітики (розділ «Внутрішньо переміщені особи»), МінТОТ (розділ «Інформація для внутрішньо переміщених осіб»), МОН (у розділі «Для жителів Донбасу і Криму»), ДМС, ДСНС, ДСЗ та інших міністерств та відомств. У відповідних рубриках розміщено інформацію про види допомоги, яку можуть отримати ВПО, умови її отримання, контакти відповідальних служб на місцях.

ЦОВВ управління розробляють методичні матеріали щодо першочергових дій у надзвичайних ситуаціях, під час ведення бойових дій, під час вимушеного переміщення, в процесі соціальної адаптації ВПО в приймаючих громадах. Зокрема, за участі МОН, наукових установ та ГО розроблено Методичні рекомендації «Правила безпеки та можливості отримання допомоги в період конфлікту в Україні», «Соціально-педагогічна та психологічна робота з дітьми у конфліктний та постконфліктний період», «Надання першої психологічної допомоги сім'ям з дітьми, дітям, які перебувають/перебували у зоні збройного конфлікту» тощо. Мінсоцполітики спільно міжнародними партнерами та ГО розроблено, виготовлено та розповсюджено Пам'ятки ветеранам АТО та членам їх сімей, буклети «Повертайся живим!», методичні рекомендації «Допомога людині, яка перебуває в стані шоку, стресу чи травми» тощо.

Потужну інформаційно-консультативну підтримку населенню надають волонтерські та правозахисні організації. Зокрема, ГО «Донбас SOS» не лише підтримується робота гарячої лінії та надання індивідуальних консультацій для постраждалих внаслідок конфлікту, а й підготовлено пам'ятки для людей, які залишили зону АТО, та Правила поведінки під час бойових дій, що містять важливі поради для ВПО та осіб, що проживають на територіях, зачеплених конфліктом¹⁰⁵.

Підсумовуючи стан виконання завдань НПД «Жінки, мир, безпека» стосовно запобігання конфліктам і насильству, слід визнати позитивні результати розгортання тематичних інформаційних кампаній і заходів, спрямованих на підвищення обізнаності населення з цих питань. Зростання кількості звернень на Національну «гарячу» лінію з попередження домашнього насильства, торгівлі людьми та гендерної дискримінації свідчить про поступове подолання суспільних настанов на замовчування подібних випадків та сприйняття їх як нормальної моделі поведінки в родині. Наслідком роз'яснювальної роботи з населенням виступає й зростання числа повідомлень про випадки ІЗН до правоохоронних органів, що про поступове підвищення рівня довіри громадян до поліції.

¹⁰⁴ База жіночий організацій підтримується за посиланням: <http://portal.uwf.org.ua/index.php?page=base1>

¹⁰⁵ http://www.donbasssos.org/category/pamyatki_ua/

РОЗДІЛ 4. ДОПОМОГА ТА РЕАБІЛІТАЦІЯ ПОСТРАЖДАЛИХ ВІД НАСИЛЬСТВА

4.1. Створення системи всебічної допомоги постраждалим від конфліктів

Допомога постраждалим від конфліктів має спиратися на міжнародні стандарти та гарантувати виконання міжнародних зобов'язань, відповідно до яких країни повинні запобігати та розслідувати порушення, переслідувати злочинців, забезпечувати всебічну допомогу постраждалим, в тому числі, захист та підтримку згідно з міжнародними конвенціями і деклараціями в сфері прав людини.

Так, в Конвенції Ради Європи про запобігання та боротьбу з насильством щодо жінок та домашнім насильством (Стамбульська конвенція) зазначається, що держави повинні забезпечити доступ жертви до відповідних послуг підтримки, щоб сприяти їх реабілітації після пережитого насильства. Цей комплекс підтримки охоплює послуги медичних закладів і соціальних служб, що мають володіти достатніми ресурсами та професійними кадрами, які мають належну підготовку для допомоги жертвам (стаття 20), а також наявність доступних притулків та центрів допомоги жертвам сексуального насильства (статті 23, 25), загальнодержавних цілодобових «гарячих» телефонних ліній, що працюють безкоштовно та надають конфіденційні консультації. Держави-учасники повинні забезпечувати отримання жертвами належної та своєчасної інформації про наявні служби підтримки і правові заходи зрозумілою для них мовою [50].

Рішення Міністерської ради ОБСЄ №15/05 «Запобігання та боротьба з насильством по відношенню до жінок» закликає гарантувати всім жінкам, які стали жертвами насильства, забезпечення повного, рівного та своєчасного доступу до правосуддя та правового захисту, медичної та соціальної допомоги, конфіденційного консультування та притулків; надання своєчасного фізичного захисту та психологічної допомоги, включаючи належні заходи охорони свідків, проведення розслідування та кримінального переслідування винних.

Резолюція 1325 закликає інтегрувати гендерні аспекти в заходи з надання допомоги та відновлення. У Резолюції 2122 закріплюються ці зобов'язання та декларується необхідність доступу жінок до правосуддя в перехідний і постконфліктний період, зокрема в ній йдеться про відшкодування збитків жертвам [4, С. 21-22].

В Україні в рамках НПД «Жінки, мир, безпека» пріоритетними заходами щодо надання всебічної допомоги постраждалим від конфліктів є запровадження програм реабілітації та реінтеграції осіб, які постраждали від конфліктів, надання їм безоплатної первинної правової допомоги, комплексної допомоги постраждалим від ГЗН, медичних та освітніх послуг з питань репродуктивного здоров'я жінкам, які постраждали від конфліктів, підтримка жіночих ініціативних груп, забезпечення роботи груп підтримки та самопомоги для постраждалих від конфліктів з урахуванням потреб дівчат та хлопців, жінок і чоловіків (табл. 4.1). Відповідальні за виконання зазначених заходів - Мінсоцполітики, МОЗ, МОН, Мін'юст, ОДА, КМДА, громадські об'єднання та міжнародні організації (за згодою).

Таблиця 4.1. Заходи та показники, передбачені завданням 9 «Створення системи всебічної допомоги постраждалим від конфліктів»

№	Найменування заходу	Найменування показника	Значення показника:
---	---------------------	------------------------	---------------------

			2016	2017
1	Розроблення та впровадження програм реабілітації та реінтеграції осіб, які постраждали від конфліктів та насильства, ВПО, учасників АТО та їх сімей із врахуванням потреб жінок і дівчат	кількість розроблених програм	1	1
2	Забезпечення надання безоплатної первинної правової допомоги постраждалим від конфліктів, ГЗН, зокрема сексуального	кількість осіб, яким надано допомогу	1820	1870
3	Забезпечення надання комплексної допомоги постраждалим від ГЗН на базі діючої мережі закладів, установ та організацій, які працюють у цій сфері	кількість осіб, у тому числі жінок, яким надано допомогу	420	470
4	Підтримка жіночих ініціативних груп, проведення груп підтримки та самопомоги для постраждалих від конфліктів з урахуванням потреб дівчат та хлопців, жінок і чоловіків	кількість осіб, у тому числі жінок і дівчат, які скористалися послугами	245	325
		кількість жіночих ініціативних груп	4	5
5	Надання медичних, освітніх послуг з питань репродуктивного здоров'я жінкам, які постраждали від конфліктів	кількість наданих послуг	1250	1250
		кількість осіб, які отримали послуги	165	215

1) Розроблення та впровадження програм реабілітації та реінтеграції осіб, які постраждали від конфліктів та насильства, внутрішньо переміщених осіб, учасників антитерористичної операції та їх сімей із врахуванням потреб жінок і дівчат. Реабілітація осіб, які постраждали від конфліктів, та їх адаптація до нових умов життя виступають актуальним завданням розбудови миру в постконфліктний період. Значення цих заходів зростає для жінок, оскільки вони часто змушені займатися пошуками альтернативних джерел засобів для існування власної сім'ї. Незважаючи на те, що в часи конфлікту жінки часто займають позиції в формальному секторі зайнятості, які раніше займали чоловіки, в постконфліктній ситуації вони можуть втрачати свою роботу та повертатися до домашнього господарства або роботи в неформальному секторі. В сільській місцевості жінки частіше страждають від відсутності медичної та соціальної допомоги. Удови, жінки з інвалідністю, літні або самотні жінки особливо уразливі до економічних негараздів, оскільки їх становище ускладнюється занепадом сфери обслуговування, відсутністю продовольчої безпеки, неналежними житловими умовами [15].

В постконфліктних процесах головним пріоритетом забезпечення сталого розвитку є створення робочих місць, однак ініціативи щодо сприяння зайнятості у формальному секторі переважно спрямовуються на створення економічних можливостей для демобілізованих чоловіків; відповідно, вони можуть не враховувати інтереси жінок. Тому вкрай важливо, щоб у рамках програм реінтеграції та відновлення мав підтримку внесок жінок до продуктивних галузей економіки, де зосереджена основна економічна діяльність.

Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 31.08.16 р. № 892-р схвалено **Концепцію Державної цільової програми «Відновлення та розбудова миру у східних регіонах України»**, розроблену МінТОТ спільно з органами місцевого самоврядування, державними органами влади, міжнародними партнерами, науковою спільнотою та ГО. Передбачається, що Програма забезпечить консолідацію зусиль центральних і місцевих органів виконавчої влади, громадських об'єднань стосовно вирішення нагальних питань ВПО та інших категорій населення, які постраждали від збройного конфлікту, зокрема соціальної адаптації, інтеграції та реінтеграції учасників АТО [51].

З метою розв'язання проблем ВПО, сприяння їх інтеграції та соціальній адаптації за новим місцем проживання, було затверджено **Комплексну державну програму щодо підтримки, соціальної адаптації та реінтеграції громадян України, які переселилися з тимчасово окупованої території України та районів проведення АТО до інших регіонів України, на період до 2017 року** [52]. Активна робота з реалізації поставлених завдань проводиться у всіх областях України, одним із основних її пріоритетів є працевлаштування постраждалих від конфлікту. В співпраці з міжнародними партнерами та ГО реалізуються цільові програми з підтримки зайнятості та розвитку підприємницького потенціалу ВПО, впроваджуються інноваційні форми навчання та професійної орієнтації безробітних громадян¹⁰⁶.

Зокрема, з 2016 р. за підтримки USAID в Україні реалізується Проект «**Економічні можливості постраждалим від конфлікту**», що виконується УФЖ у партнерстві з місцевими ГО та в співпраці з МінТОТ і Національною Асамблеєю осіб з інвалідністю України. Метою проекту є допомога людям, які постраждали від конфлікту, заснувати чи перемістити малий бізнес, а також зміцнити потенціал ГО та бізнесових структур, які надають підтримку ВПО, демобілізованим військовослужбовцям та членам приймаючих громад, в тому числі жінкам та людям з інвалідністю. В рамках проекту, зокрема, запроваджено підприємницькі тренінги і гранти на бізнес для жінок-ВПО, які проходять у всіх регіонах країни.

Данською Радою у справах біженців за фінансової підтримки Швейцарської агенції розвитку та співробітництва та Департаменту міжнародного розвитку Великобританії розпочато програму, спрямовану на підтримку ВПО та осіб, які постраждали від конфлікту в Україні, та потребують допомоги для початку нового та відновлення/розширення існуючого бізнесу; програму, спрямовану на підтримку ВПО та осіб, які постраждали від конфлікту в Україні, стабілізацію їх життя та досягненні довгострокових рішень шляхом працевлаштування та отримання доходів; та Програму, спрямовану на підтримку ВПО та осіб, які постраждали від конфлікту в Україні, підвищення конкурентоспроможності на ринку праці та стабілізації їх життя шляхом надання можливості отримання професійної освіти.

Регіони, які прийняли основний потік ВПО, звітують про налагодження співпраці з ГО у реалізації проектів з підтримки зайнятості громадян, які постраждали від конфлікту. Зокрема, Луганською ОДА підписано п'ять Меморандумів про співпрацю з міжнародними організаціями, місцевими органами управління Харківської області укладено угоди про співпрацю з 16 ГО¹⁰⁷. Донецька

¹⁰⁶ Однією із новітніх форм роботи Донецького обласного центру зайнятості є навчання безробітних в дистанційному форматі за допомогою спеціального програмного забезпечення, web-ресурсів та ІТ-сервісів Донецького національного університету ім. В. Стуса, який через проведення бойових дій тимчасово перемістився до м. Вінниця. Протягом 9 місяців 2017 року за цієї формою проходили професійне навчання 56 безробітних, у т.ч. з числа ВПО.

¹⁰⁷ Платформою для співпраці з організаціями та фондами є Інформаційно-консультаційний центр ДСЗ. З початку 2017 року проведено: інформаційну зустріч з представниками 13 організацій та фондів; практичний семінар «Жінки в ІТ» для внутрішньо переміщених осіб, за участю фахівців Телесенс Академії та відкритої громадської ініціативи – платформи «Культура рівності»; спільно з Благодійним фондом «Карітас Харків» та ГО «Волонтерська ініціатива «Станція Харків» були проведені три ярмарки вакансій, які відвідали більше 4 тис. пошукачів роботи, в т.ч. ВПО; проведено цикл тренінгів і семінарів для жінок категорії «35 +», зокрема з числа ВПО, направлених на сприяння зайняття підприємницькою діяльністю в рамках угоди про спільну діяльність з ГО «Вік Можливостей»; інформаційний семінар щодо можливості отримання грошової позики від держави для відкриття власної справи для 20 учасників грантового проекту «Новий відлік – 3» з числа ВПО. БФ «Карітас Україна» за сприяння CRS реалізує проект з надання грантів для роботодавців у розмірі 30 тис. грн. на створення кожного робочого місця для ВПО

ОДА активно співпрацює з міжнародними організаціями щодо надання допомоги ВПО¹⁰⁸. У всіх регіонах розробляються програми реабілітації та реінтеграції ВПО у закладах охорони здоров'я та освіти¹⁰⁹, центрах надання соціальних послуг¹¹⁰ тощо.

Незважаючи на розгалужену роботу щодо адаптації, реінтеграції та покращання становища осіб, які постраждали від конфліктів, за даними Національної моніторингової системи (НМС) в Україні за червень-вересень 2017 року¹¹¹, частка ВПО, які повідомили, що вони інтегровані у місцеву громаду, знизилася на 9% у порівнянні з попереднім раундом (березень-червень 2017 року). Разом з тим, 13% опитаних повідомили, що не інтегрувалися, а 27% інтегрувалися частково. Особливо відчують брак інтегрованості ВПО, які проживають у великих містах (більш ніж 100 тис. мешканців). Серед опитаних 16% були ВПО, які повернулися і зараз проживають на ТНКУ, серед них більшість становлять жінки (60%). Спостерігається зростання кількості ВПО, які повідомляють про дискримінацію у зв'язку зі статусом ВПО, яку вони відчули через дискримінацію при зупиненні соціальних виплат [23]. Головними умовами успішної інтеграції, які відзначають ВПО, є житло, постійний дохід та зайнятість.

2) Забезпечення надання безоплатної первинної правової допомоги постраждалим від конфліктів, ґЗН, зокрема сексуального. У конфліктних ситуаціях проблеми доступу до правосуддя постають особливо гостро і поглиблюються, оскільки формальна система здійснення правосуддя послаблюється або стає повністю недоступною для громадян. Існуючі ж системи правосуддя скоріше порушують права жінок, ніж захищають їх, що змушує постраждалих відмовлятися від пошуку справедливості.

В цих умовах особи, винні у вчиненні найбільш кричущих порушень, що мали місце протягом конфлікту, часто уникають покарання, і з часом їх дії перестають сприйматися як злочинні. Незважаючи на заходи, що вживаються для зміцнення внутрішньодержавних судових систем, механізми правосуддя переважно не відповідають інтересам жінок, оскільки не забезпечують належне здійснення правосуддя або відшкодування в повному обсязі завданої їм шкоди, тим самим вкорінюючи безкарність винних у порушення прав людини жінок [15].

В Україні пріоритетним заходом задля забезпечення правосуддя визначено надання безоплатної первинної правової допомоги постраждалим від конфліктів¹¹².

¹⁰⁸ Донецьким обласним ЦСССДМ підписано Меморандуми про співпрацю з філією чеської компанії «Людина в біді» (*Clovek v tisni*) «Про спільну діяльність, спрямовану на реалізацію заходів щодо організації інформаційного простору для забезпечення життєдіяльності ВПО та соціально вразливих категорій населення, які опинилися у СЖО», ВГО «Ліга соціальних працівників України» щодо реалізації проекту «Швидке реагування на економічні та соціальні проблеми ВПО в Україні», НУО «Representative of Save the Children International in Ukraine» та Запорізьким БФ «Єдність» за майбутнє» щодо забезпечення соціально-психологічної підтримки для ВПО.

¹⁰⁹ У Вінницькій області проведено індивідуальну консультаційну роботу з жінками, які постраждали від наслідків АТО (180 осіб), тренінгові заняття (86 жінок, 70 чоловіків); заняття з психоедукаційної роботи спільно з військовими психологами, якими охоплено 125 жінок та 92 чоловіків; вісім тренінгових занять на тему: «Індивідуальна консультаційна робота з дівчатами, постраждалими від наслідків АТО», якими охоплено 80 жінок і 76 чоловіків; 10 тренінгових занять на тему: «Психокорекція агресії», якими охоплено 80 жінок і 80 чоловіків; шість тренінгових занять на тему: «Вплив психотравмуючих подій на психіку людини» (охоплено 78 жінок і 65 чоловіків).

¹¹⁰ У м. Київ реалізується програма «Забезпечення надання комплексної соціально-психологічної допомоги киянам – учасникам АТО, членам їхніх сімей та членам сімей загиблих (поранених) киян, які брали участь в АТО», спільно з МБО «Партнерство «Кожній дитині» в Україні» реалізовано проект «Соціальна інтеграція та примирення внутрішньо переміщених сімей та дітей у Київській області».

¹¹¹ У ході опитування були опитані 1 025 ВПО у 205 територіальних одиницях країни.

¹¹² Згідно законодавства України безоплатна первинна правова допомога – вид державної гарантії, що полягає в інформуванні особи про її права і свободи, порядок їх реалізації, відновлення у випадку їх порушення та

Протягом трьох кварталів 2017 року за наданням безоплатної правової допомоги до місцевих центрів із надання безоплатної вторинної допомоги звернулися 1 тис. 227 ВПО. 906 таким особам працівниками відповідних центрів було надано консультації (роз'яснення) законодавства України щодо порушених ними питань, 408 особам – безоплатну вторинну правову допомогу у вигляді представництва у суді, інших державних органах; 419 особам – складання документів процесуального характеру; одній особі – захист.

З метою забезпечення доступу до безоплатної правової допомоги ВПО, а також громадян, які проживають на тимчасово окупованих територіях України, місцевими центрами з надання безоплатної вторинної правової допомоги у Донецькій області із залученням фахівців громадських та волонтерських організацій організовано роботу дистанційних пунктів з надання безоплатної правової допомоги на території гуманітарно-логістичних центрів, що розташовані в районах контрольно-пропускних пунктів в'їзду-виїзду Донецької області «Майорськ», «Новотроїцьке», «Гнутово» та «Мар'їнка».

На території Донецької області працює 17 бюро правової допомоги у містах та селищах міського типу – Курахове, Вугледар, Волноваха, Селидове, Костянтинівка, Дружківка, Торецьк, Добропілля, Лиман, Слов'янськ, Бахмут, Авдіївка, Покровськ, Олександрівка, Нікольське, Мангушське, Великоновосілківське, які надають первинну правову допомогу та забезпечують доступ до безоплатної вторинної правової допомоги, сприяють активному поширенню правової інформації, забезпечують доступ до правових консультацій на рівні територіальних громад.

У Луганській області забезпечується надання правової допомоги та консультацій з питань роз'яснення чинного законодавства особам різних категорій як під час прийому громадян, так і під час дзвінків на «гарячу лінію». Діють Сєверодонецький, Старобільський та Міловський місцеві центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги з їх структурними утвореннями в населених пунктах області загальною кількістю 14 точок доступу до безоплатної правової допомоги.

Найчастіше до місцевих центрів ВПО звертаються з таких питань [20]:

- оскарження дій органів соціального захисту по відмові з призначення або зупиненню виплати адресної допомоги, грошової допомоги при народженні дитини, грошової допомоги самотній матері тощо;
- відновлення втрачених документів: паспорта, свідоцтва про освіту, диплома, трудової книжки тощо;
- отримання дозволу для виїзду на неконтрольовану територію;
- оскарження дій ПФУ по відмові у призначенні пенсії, по припиненню виплати пенсії;
- прийняття та оформлення спадщини на неконтрольованих територіях Донецької та Луганської області та в окупованому Криму;
- встановлення факту належності правовстановлюючого документа;
- представництво інтересів в якості потерпілого у кримінальних справах;
- порядок підтвердження трудового стажу для оформлення пенсії;
- порядок оформлення субсидії ВПО при наявності договору оренди житла;

порядок оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб [53].

- складання позовних заяв до суду про встановлення фактів смерті та народження особи на тимчасово окупованій території України;
- складання позовних заяв та представництво інтересів в суді щодо розірвання шлюбу, стягнення аліментів, позбавлення батьківських прав, отримання дозволу на переміщення дитини через лінію зіткнення та кордон України без згоди одного з батьків;
- оскарження дій банківських установ щодо кредитної заборгованості;
- перетинання кордону дитиною без дозволу одного з батьків;
- роз'яснення порядку розірвання трудових відносин з роботодавцем, який не перереєструвався на підконтрольній території, та інші.

Крім особистих звернень також наявні випадки, коли звернення від внутрішньо переміщених осіб надходять електронною поштою. В цьому разі спеціалісти центрів готують правові консультації та надсилають їх на відповідні електронні адреси. Працівниками центрів проводиться інформаційна компанія у засобах масової інформації (телебачення, друковані та Інтернет видання, соціальна мережа Facebook) щодо прав та захисту ВПО, змін у законодавстві.

3) Забезпечення надання комплексної допомоги постраждалим від ГЗН на базі діючої мережі закладів, установ та організацій, які працюють у цій сфері. В Україні діють 692 центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді які надають допомогу особам, які перебувають у складних життєвих обставинах (464 – районних, 138 – міських, 31 – районний у містах, 34 – селищні та сільські). У 2016 році виявлено 13 246 сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах, з них 1288 сімей перебували під соціальним супроводом. Різні види соціальних послуг отримали 10 тис. 923 сім'ї.

Комплексна допомога постраждалим від ГЗН надається 20 центрами соціально-психологічної допомоги. Дівчата, які постраждали від насильства, можуть отримати необхідну допомогу в 83-х центрах соціально-психологічної реабілітації та притулках для дітей. Також, функціонує 21 центр для неповнолітніх матерів із дітьми. МБФ «Українська фундація громадського здоров'я» та міжнародна організація «Право на здоров'я» спільно із Київським міським центром соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді забезпечують діяльність соціальної квартири для вагітних дівчат та матерів з дітьми раннього віку в СЖО.

У Донецькій області відновлено роботу обласного центру соціально-психологічної допомоги, створено обласний Кризовий центр для надання допомоги жінкам, постраждалим від насильства в сім'ї на базі Слов'янської психіатричної лікарні, відновлено роботу обласного Центру психології в м. Дружківка. Ведеться робота щодо відновлення діяльності Луганського обласного центру соціально-психологічної допомоги, який також буде надавати допомогу постраждалим від ГЗН. Мінсоцполітики спільно з ГО «Розрада» та Міжнародною фундацією громадського здоров'я розроблено комплексну програму корекційно-реабілітаційної роботи з дівчатами 14-18 років і жінками, які пережили насильство або належать до груп ризику, а також корекційної роботи з насильниками.

ГО «Розрада» також розроблено та впроваджуються методики:

- психологічної підтримки членів сімей, які втратили близьких;
- надання екстреної психологічної допомоги особі, яка знаходиться у стані шоку, стресу чи травми;
- психологічної діагностики психоемоційного стану дівчат різного віку жертв насильства, зокрема, сексуального;

- психологічної роботи з парою «учасник АТО та його партнерка», а також партнерками учасників АТО з посттравматичними стресовими розладами;
- адаптації ВПО в соціум, активізації їх позиції щодо самореалізації та працевлаштування;
- проведення груп підтримки для жінок, постраждалих від насильства;
- протидії вигоранню фахівців, які працюють з постраждалими від насильства та кривдниками;
- навчання фахівців «Принципи Стамбульської Конвенції, мінімальні стандарти забезпечення допомоги постраждалим від насильства та можливості їх реалізації в регіоні».

В результаті співпраці з ГО «Маріупольська Спілка Молоді» проведено переговори з міжнародною організацією International Alert щодо створення на базі Центру підтримки сім'ї Кальміуського району «Регіонального центру психо-соціальної допомоги» і з 2017 року центр розпочав свою діяльність з надання послуг для ВПО, учасників АТО та для населення м. Маріуполь, постраждалого внаслідок проведення бойових дій.

4) Підтримка жіночих ініціативних груп, проведення груп підтримки та самопомоги для постраждалих від конфліктів з урахуванням потреб дівчат та хлопців, жінок і чоловіків. Активізація жіночих ініціативних груп надзвичайно важлива в умовах конфлікту, оскільки їхня діяльність спрямована не лише на захист прав жінок та забезпечення гендерної рівності, значення жіночого руху полягає в залученні найбільш активних і дієвих представниць жіночої статі, які зацікавлені у вирішенні широкого кола завдань, у тому числі й допомоги ВПО, особам, які постраждали внаслідок конфлікту, в тому числі від ІЗН, підтримки учасників АТО та їх сімей.

Жіночі ініціативні групи активно створюються в регіонах країни та на місцевих рівні. Наприклад, Центром роботи з жінками у м. Київ започатковано проведення груп підтримки та самопомоги для постраждалих від конфліктів, а саме: група підтримки **«Допоможи собі»**, у рамках якої за участю психолога, психотерапевта відбувається обговорення питань, пов'язаних з попередженням та подоланням негативних психологічних проявів, агресії, кризових станів та екстремальних ситуацій, коригування поведінки, та проект **«Кроки подолання насильства в сім'ї»**, яким передбачено надання фахової допомоги жертвам насильства у складанні покрокового алгоритму дій виходу з кризової ситуації. У 2016 році 112 жінок та дівчат скористалися послугами таких груп підтримки.

Стартував перший етап програми можливостей для активних жінок та жіночих ініціативних груп **«ВПО та приймаючі громади: розбудова толерантності через діалог»** у Харківській області, що має на меті посилення громад та надання їм допомоги у напрацюванні рішень у відповідь на різні проблеми, що виникають з ВПО, забезпечення «м'якої» інтеграції ВПО у громади та підтримку місцевої влади у взаємодії із ВПО.

5) Надання медичних, освітніх послуг з питань репродуктивного здоров'я жінкам, які постраждали від конфліктів. Доступ жінок і дівчаток до базових послуг в сфері охорони здоров'я не тільки є одним з основних прав людини, а й ключовим фактором подолання руйнівних наслідків війни. Тим не менше, значна кількість жінок і дівчаток виявляються не в змозі скористатися цим правом, або їх доступ до медичного обслуговування знаходиться під загрозою. Жінки і дівчатка, які проживають в умовах конфлікту і після його завершення в таборах для ВПО і в поселеннях для біженців, страждають від нераціонального харчування та

інфекційних хвороб, пов'язаних з незадовільними умовами життя, антисанітарією і відсутністю медичного обслуговування, в тому числі в галузі охорони репродуктивного здоров'я.

Гендерна нерівність, посилена конфліктом, сприяє підвищенню ризику захворювання жінок і дівчаток на ВІЛ/СНІД. Загальною рекомендацією №30 КЛДЖ, що стосується становища жінок в умовах запобігання конфліктам, в конфліктних і постконфліктних ситуаціях, визнається, що можливості доступу жінок і дівчаток до інформації про інфікування ВІЛ є більш обмеженими, оскільки вони мають недостатньо ресурсів для того, щоб приймати запобіжні заходи, їм складніше домовлятися про дотримання правил безпечного сексу внаслідок нерівних відносин з представниками протилежної статі, а також тому, що саме вони складають переважну більшість жертв сексуального насильства.

Резолюція 1983 (2011) містить висновок про те, що для країн, що пережили конфлікт, поширення ВІЛ та СНІДу внаслідок підвищеного рівня насильства по відношенню до жінок і обмеженого доступу до медичного обслуговування і засобів захисту може в значній мірі підрвати їх здатність до відновлення¹¹³.

Яскраво виражений гендерний характер носять пандемії, що впливають, зокрема, на чисельність населення, однак своєчасне усвідомлення цього факту і його врахування при розробці та реалізації заходів попередження і реагування може істотно обмежити як зону інфікування, так і тяжкість її наслідків. Так, поширене уявлення про те, що за хворими повинні доглядати жінки, призводить до того, що жінки беруть на себе більшу частину навантаження і, як наслідок, піддаються додатковому ризику зараження. У країнах, зачеплених конфліктами, показники материнської захворюваності та смертності досягають найвищих рівнів. У таборах біженців та ВПО недостатньо медичних працівників, а доступ до освітньої інформації про статеве життя, контрацептиви та гінекологічну допомогу обмежений або взагалі відсутній.

Як показує світовий досвід, багато жінок в конфліктних регіонах вмирають або отримують серйозні фізичні ушкодження через недостатній доступ до репродуктивної медичної допомоги. Можливість зробити безпечний аборт або отримати післяопераційний догляд при аборті є життєво важливою частиною такої допомоги. Небезпечні аборти входять в число п'яти основних причин материнської смертності - вони викликають 13% усіх подібних випадків в світі. Вагітність, що настає внаслідок сексуального насильства в умовах конфлікту, додатково поглиблює серйозні, а часом і небезпечні для життя ушкодження, отримані в процесі зґвалтування [15].

З 1999 року організації, які займаються гуманітарною діяльністю, пропонують застосовувати в кризових ситуаціях так званий мінімальний комплекс початкових заходів, спрямований як на охорону репродуктивного здоров'я, так і на надання допомоги жертвам ІЗН. Однак, широкого розповсюдження цей комплекс поки не отримав, основною проблемою залишається відтік лікарів-фахівців [15].

Репродуктивне здоров'я є одним із основних напрямів роботи ЮНФПА в Україні, що включає пропаганду здорового способу життя і профілактику ВІЛ-інфекції. Пріоритетами в цій галузі є вдосконалення політики та нормативного середовища в галузі охорони репродуктивного здоров'я, вдосконалення якості та доступності послуг з охорони материнського здоров'я та планування сім'ї,

¹¹³ Резолюція 1983 (2011), док. ООН S / RES / 1983 (РБ ООН, 7 червня 2011 р.)

зміцнення зв'язків між програмами з охорони репродуктивного здоров'я та боротьби з ВІЛ/СНІДом, профілактику ВІЛ-інфекції серед молоді через програми «Інформація, освіта, комунікація» та програми «рівний-рівному».

В рамках Проекту гуманітарного реагування **«Відповідь на гострі гуманітарні потреби найбільш вразливих жінок та неповнолітніх дівчат, які постраждали від збройного конфлікту на сході України»**, ЮНФПА в партнерстві з Мінсоцполітики та МОЗ розбудовується спроможність первинної ланки медичної допомоги в реагуванні на нагальні потреби осіб, які постраждали внаслідок конфлікту, в галузі репродуктивного та сексуального здоров'я:

- неподалік лінії розмежування відкрито 10 кабінетів медико-психологічної допомоги та запущено три медичні мобільні бригади, які надають невідкладну допомогу жертвам зґвалтувань, послуги з планування сім'ї, профілактики та лікування ІПСШ, профілактики ВІЛ, невідкладної допомоги жертвам зґвалтувань;
- надано 24,5 тис. наборів особистої гігієни, 543 наборів для надання акушерсько-гінекологічної допомоги, 75 тис. гінекологічних наборів, 30 багатofункціональних лікарняних ліжок та 8,6 тис. комплектів теплої одягу;
- 765 медичних працівників пройшли підготовку з надання допомоги постраждалим від ІЗН, у тому числі 209 акушерів-гінекологів;
- серед вразливих категорій населення розповсюджено понад 7 млн. презервативів та 40 тис. тестів на вагітність;
- 32 кардіострумографи та шість інкубаторів для немовлят передано пологовим будинкам, що дозволить врятувати життя більше 900 передчасно народжених немовлят.

Отже, в усіх регіонах країни докладаються значні зусилля щодо створення системи всебічної допомоги постраждалим від конфліктів, що реалізуються за сприяння місцевих органів управління та координуються Мінсоцполітики й МінТОТ. Переважна більшість програм спрямовуються на полегшення інтеграції ВПО до приймаючих громад та сприяння реабілітації учасників АТО. Разом із тим, у регіонах, які зазнали впливу бойових дій, гуманітарна ситуація залишається досить складною та потребує посилення заходів реагування. За словами Гуманітарного координатора системи ООН в Україні Ніла Вокера, з 4,4 млн. постраждалих від конфлікту близько 3,4 млн. осіб досі перебувають у скрутному становищі та потребують допомоги й захисту. В грудні 2017 року було презентовано План гуманітарного реагування на 2018 рік, у рамках якого 32 міжнародних та 16 національних агенцій мають намір надати допомогу для 2,3 млн. постраждалих, при цьому особлива увага буде приділятися людям похилого віку, жінкам та дітям¹¹⁴.

4.2. Підвищення обізнаності населення з питань безпечної поведінки під час перебування в районі проведення АТО, в населеному пункті, розташованому на лінії зіткнення, та на тимчасово окупованих територіях.

Мільйони людей на сході України досі стикаються з ризиками обстрілів та інтенсивних бойових дій, наражаються на небезпеку, пов'язану зі зростанням неконтрольованого обігу зброї та забруднення значних територій вибухонебезпечними залишками. Як наслідок, втрати людських життів, здоров'я, сімейних зв'язків та майна стали характерними та постійними ознаками конфлікту,

¹¹⁴<http://www.un.org.ua/ua/informatsiinyi-tsentr/news/4253-humanitarni-orhanizatsii-potrebuiut-187-milioniv-dollariv-ssha-dlia-nadannia-zhyttievo-vazhlyvoi-humanitarnoi-dopomohy-ta-zakhystu-dlia-2-3-miliona-liudei-na-skhodi-ukrainy-u-2018-rotsi>

від яких потерпає цивільне населення. За словами гуманітарного координатора системи ООН в Україні Ніла Вокера, Україна займає перше місце в світі за кількістю загиблих в результаті вибухів мін, а також входить до трійки країн за рівнем забруднення території мінами.¹¹⁵ Хоча Уряд України вживає заходів з метою протидіяти загрозі від мін та боєприпасів, що не вибухнули¹¹⁶, вони досі створюють постійну загрозу для військовослужбовців і цивільних осіб, особливо неповнолітніх дітей. Так, у Доповіді «Ми боїмося тиші». Захист цивільного населення на Донбасі», що підготовлена Центром з питань цивільних осіб в умовах конфліктів (CIVIC) у 2016 року [54] повідомляється, що протягом 2014 року понад 1 тис. 410 осіб потерпіли від мін та боєприпасів, що не вибухнули, при цьому принаймні 40 із зареєстрованих постраждалих у період з березня 2014 по жовтень 2016 року були дітьми.

Тому одним із ключових завдань у сфері запобігання конфліктам і насильству визначено підвищення обізнаності населення з питань безпечної поведінки під час перебування в районі проведення АТО, населеному пункті, розташованому на лінії зіткнення, та на тимчасово окупованих територіях. Головним заходом із реалізації цього завдання визначено проведення інформаційно-просвітницьких заходів щодо забезпечення особистої та колективної безпеки населення на цих територіях із урахуванням гендерних аспектів, особливих потреб людей з інвалідністю, осіб похилого віку (табл. 4.2). Відповідальні за виконання заходу: Мінсоцполітики, МО, МОЗ, ОДА, КМДА, громадські об'єднання та міжнародні організації (за згодою)

Таблиця 4.2. Заходи та показники, передбачені завданням 6 «Підвищення обізнаності населення з питань безпечної поведінки під час перебування в районі проведення антитерористичної операції, населеному пункті, розташованому на лінії зіткнення, та на тимчасово окупованих територіях»

№	Найменування заходу	Найменування показника	Значення показника:	
			2016	2017
1	Проведення інформаційно-просвітницьких заходів щодо забезпечення особистої та колективної безпеки населення на територіях, де відбуваються або відбувалися воєнні дії, навчання заходам безпеки з урахуванням гендерних аспектів, особливих потреб людей з інвалідністю, осіб похилого віку	кількість проведених заходів	15	15
		кількість осіб, які брали участь у заходах	116	116

Задля детального розуміння проблем, пов'язаних із відчуттям безпеки серед громадян, ПРООН у 2016 році було проведено опитування на рівні громад Донецької, Луганської та Житомирської областей [55]. Результати дослідження показали, що жінки та малозабезпечені особи почувають себе найменш безпечно, зокрема третина опитаних жінок не відчували себе в безпеці навіть у власних будинках у нічний час доби. Основними факторами недостатнього рівня безпеки респонденти вважають економічні негаразди, а майнові злочини (крадіжки, пограбування, шахрайство) залишаються для них більш вагомими, ніж насильство. Разом із тим, 63% респондентів у Донецькій області серед головних проблем у сфері безпеки згадували міни, обстріли та травмування внаслідок конфлікту. Серед основних проблем у сфері безпеки, з якими стикаються мешканці Луганської

¹¹⁵<https://112.ua/obshchestvo/ukraina-zanimaet-pervoe-mesto-v-mire-po-kolichestvu-pogibshih-ot-vzryvov-min-on-423392.html>.

¹¹⁶ З вересня 2014 року по жовтень 2016 року в районах, що постраждали регіонах виявлено і знято 37 тис. вибухонебезпечних залишків [54].

області, також згадувалися міни (7%), обстріли (5%) та травмування людей внаслідок конфлікту (18%).

На думку опитаних громадян, підготовка з питань захисту цивільних осіб (зокрема, й тих, хто проживає в безпосередній близькості до лінії зіткнення) є недостатньою. За відгуками респондентів, їх бракує системних навчань, які б формували практичні навички в умовах ведення бойових дій та терористичних загроз [54]. Через брак інформації вони вимушені на власному досвіді прилаштовуватися та адаптуватися до небезпечних умов проживання.

Тому підвищення рівня обізнаності цивільного населення щодо правил безпечної поведінки в умовах ведення військових дій залишається надзвичайно важливим. На виконання цього завдання, місцеві органи влади звітують про реалізацію цільових інформаційно-просвітницьких заходів. Зокрема, в Луганській області розповсюджуються листівки, плакати з основ безпечної життєдіяльності в житлових будинках, готелях, будинках відпочинку, автобусних вокзалах, адміністративних закладах тощо. Встановлено біл-борди із соціальною рекламою з основ безпечної життєдіяльності в людних місцях населених пунктів області.

До реалізації завдання активно долучаються й НУО. Зокрема, УФЖ проведено низку просвітницьких заходів щодо забезпечення особистої та колективної безпеки населення на територіях, де відбуваються або відбувалися воєнні дії, навчання заходам безпеки з урахуванням особливих потреб людей з інвалідністю, осіб похилого віку, жінок і дітей.

З метою профілактики та посилення обізнаності населення проводяться інформаційно-просвітницькі заходи щодо забезпечення особистої та колективної безпеки й у тих регіонах, які не були безпосередньо зачеплені збройним конфліктом^{117, 118}. Збереження підвищеної небезпеки терористичних актів в громадських місцях вимагає підвищення обізнаності цивільного населення щодо правил безпечної поведінки, оскільки пересічні громадяни (а особливо, діти) відчують брак знань та практичних навичок щодо першочергових дій в умовах надзвичайної ситуації.

¹¹⁷ Зокрема, у Вінницькій області розробляються рекомендації та пам'ятки для населення про можливі ризики під час надзвичайних ситуацій, способи дій і безпечної поведінки, зокрема щодо поводження з вибухонебезпечними предметами. У навчальних закладах запроваджено нові форми просвітницької та профілактичної роботи з питання «Правила безпеки та можливості отримання допомоги в період конфлікту в Україні», проведено більше 40 заходів серед учнів шкіл та їх батьків, педагогічних працівників.

¹¹⁸ За ініціатииви Херсонської ОДА в 2015 році запроваджено соціальний проект «Шериф», що передбачає створення спеціальних громадських формувань, які стежитимуть за порядком в районах області. Потенційні учасники проходять спеціальний відбір, який передбачає психологічне тестування; в рамках проекту організовуються інформаційні заходи з інформування населення.

ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

Україна як держава-член ООН зобов'язана виконувати Резолюцію 1325 та інші резолюції РБ ООН, що входять до Порядку денного «Жінки, мир, безпека». У якості основного інструменту його виконання Україна обрала НПД, одночасно посиливши гендерну спрямованість у сфері прав людини і у секторі безпеки та оборони. Прийняття НПД з виконання Резолюції 1325 на період до 2020 року стало знаковою подією, адже це перший випадок, коли НПД впровадили у країні, де безпосередньо триває збройний конфлікт.

До розробки і виконання НПД залучилося широке коло державно-владних, галузевих, регіональних, громадських та міжнародних суб'єктів, що в цілому віддзеркалює розвиненість та складно структурованість системи суспільних інститутів, які на національному і місцевому рівнях опікуються проблематикою жінок, миру та безпеки в Україні. Метою НПД визначено: забезпечення стабільного миру та розв'язання конфліктів з урахуванням гендерного аспекту; сприяння активізації участі жінок у миротворчих процесах; запобігання і протидія ГЗН; захист жінок і дівчат, які постраждали від конфлікту; допомога та реабілітація постраждалих від конфлікту, у тому числі ВПО.

Шість розділів НПД уявляють собою змістовні кластери, які складаються з 10 завдань, 69 показників та 48 заходів. Усі вони спрямовані на удосконалення системи всеохоплюючого захисту та підтримки жінок і дівчат, розширення функціоналу інституцій, що дотичні до реалізації гендерної політики та політики у сфері безпеки і оборони, розвитку партнерських взаємовідносин між державними та міжнародними структурами, а також структурами громадянського суспільства, що мають активну позицію, володіють унікальними знаннями і досвідом в умовах конфлікту.

У секторі безпеки і оборони впроваджують відомчі плани дій. МВС має проект Плану дій, Нацполіція та ДПС ухвалили власні Плани дій, а МО у 2017 році впроваджує вже другий щорічний План дій на виконання Україною Резолюції 1325. Таким чином, протягом 2016-2017 роках було сформовано інституційні засади реалізації НПД «Жінки, мир, безпека», визначено відповідальних виконавців за конкретними завданнями, що передбачені Планом дій, та запроваджено координуючу роль Мінсоцполітики. Разом із тим, результати аналізу стану виконання НПД свідчать про необхідність посилення ролі ряду міністерств та відомств у реалізації окремих заходів, зокрема більш активне залучення МОН, МОЗ та МІП. Включення до числа виконавців завдань Плану МінТОТ, до повноважень якого належить формування державної політики з питань ВПО, координації діяльності з надання гуманітарної допомоги цивільному населенню під час збройних конфліктів, розбудови миру, відновлення та розвитку Донецької та Луганської областей, дозволить посилити інституційну спроможність реалізації НПД та ефективно використати наявні ресурси.

До реалізації НПД активно залучився неурядовий сектор, представники громадянського суспільства та міжнародні структури та організації, які працюють в Україні. Разом із тим, в умовах децентралізації, значна частина повноважень щодо реалізації окремих заходів НПД перебуває в компетенції місцевих органів самоврядування, включаючи створення комплексної системи захисту громадян, які постраждали внаслідок збройного конфлікту, розширення участі жінок у процесах

відбудови миру на рівні громад, підвищення обізнаності населення з правил безпечної поведінки в умовах ведення військових дій та терористичної загрози, формування нульової толерантності до будь-яких проявів ГЗН та дискримінації. Саме місцеві громади мають стати агентами змін, спрямувавши власні зусилля на розбудову ефективної та доступної системи підтримки для постраждалих, включаючи доступ до тимчасового притулку, медичних, соціальних, психологічних, правових та інших послуг.

На виконання НПД розроблено та затверджено 21 обласний план дій, у тому числі у 8-ми областях України плани стали частиною комплексних обласних програм. На районному рівні вже існує практика розробки відповідного плану заходів РДА. Водночас серед місцевих планів дій значною залишається частка таких, що дублюють НПД та не враховують регіональні особливості.

В усіх регіонах України утворені та діють міжвідомчі Координаційні ради з питань впровадження Резолюції 1325. Моніторинг ефективності виконання НПД в регіонах здійснюють шляхом розгляду проблемних питань його реалізації під час: засідань обласних, міських та районних Міжвідомчих рад з питань сім'ї, запобігання насильству в сім'ї та протидії торгівлі людьми; засідань постійних депутатських комісій; проведення соціологічних досліджень та обговорення їх результатів під час засідань Координаційних рад; засідань круглих столів та проведення міжнародних конференцій. Як показує вибірковий моніторинг, у всіх регіонах відчувається брак гендерно-чутливих статистичних показників, які б дозволяли оцінити фактичні результати реалізації НПД з виконання резолюції 1325, дефіцит фінансових та організаційно-технічних ресурсів для реалізації застережних заходів. Серед проблемних питань, які стримують реалізацію НПД на регіональному рівні, зазначається недостатній рівень методичної підготовки фахівців з питань гендерно-чутливого програмування, зокрема реалізації позитивних дій щодо розширення представництва жінок в управлінських структурах, секторі безпеки та оборони, запобігання та протидії ГНЗ.

Аналіз стану виконання завдань щодо розширення участі жінок у миротворчих процесах доводить, що реалізація заходів НДП призвела до помітних позитивних змін у секторі безпеки та оборони. Підвищення уваги до питань гендерної рівності в силових структурах, проведення цільових інформаційних заходів та адвокаційних кампаній за участі організацій громадського суспільства призвело до розширення переліку доступних для жінок військових посад та відповідного зростання кількості військовослужбовців-жінок. Розробка та ухвалення законодавчих ініціатив, спрямованих на забезпечення рівних прав, можливостей та рівного ставлення до жінок і чоловіків при проходженні військової служби свідчить про суспільне визнання ролі жінок у миротворчому процесі.

Разом із тим, детальний аналіз стану реалізації цього завдання НПД показує, що протягом 2016-2017 років не вдалося досягнути жодного з планових показників рівня участі жінок у миротворчих процесах. Жодна зі структур сектору безпеки та оборони не запровадила у кадровій політиці плани позитивних дій щодо розширення представництва жінок (зокрема, шляхом квотування), а вищі керівні посади силових структур залишаються переважно недоступними для жінок. Тому створення спеціальних робочих груп у МО, МВС та ДПС, а також розробка планів дій МО, МВС, Нацполіції та ДПС, мають сформувати платформу для просування подальших зусиль щодо актуалізації порядку денного НПД «Жінки, мир, безпека».

Посилення міжсекторальної взаємодії, що завдячує активній позиції громадських організацій, підтримці міжнародних донорів та сприянню центральних і місцевих органів влади, формує передумови для успішної реалізації ініціатив, присвячених запобіганню та протидії ГЗН. Оскільки подолання замовчуваності ГЗН виступає запорукою успішної боротьби з насильством та запобігання подібних проявів у майбутньому, численні зусилля спрямовані на реалізацію інформаційно-просвітницьких кампаній з підвищення обізнаності населення щодо форм і проявів ГЗН, наявних послуг, які надаються постраждалим від насильства державними та недержавними організаціями. За підтримки міжнародних партнерів та Мінсоцполітики, місцеві органи влади ведуть роботу зі створення інфраструктури для постраждалих від ГЗН, що включає надання комплексу послуг із надання тимчасового притулку, медичної, правової, соціальної, психологічної та інформаційної підтримки. У східних областях країни працюють мобільні бригади з надання соціально-психологічної допомоги постраждалим від насильства, діяльність яких планується поширити й на інші регіони України.

Аналіз кількісних параметрів виконання цього завдання виявляє переважне досягнення планових показників. Прийнятий Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» дозволив сформувати інституційні передумови для впровадження нових форм надання допомоги постраждалим від насильства. Забезпечення сталого характеру перетворень визначатиметься розробкою низки підзаконних нормативно-правових актів, які мають пройти широке обговорення з місцевими органами виконавчої влади, місцевого самоврядування та представниками громадськості. Разом із тим, існує нагальна потреба в запровадженні сучасних інструментів документування і розслідування сексуального насильства під час конфліктів до вітчизняного правового поля. Тому пріоритетним напрямом реалізації завдання із запобігання та протидія насильству щодо жінок має стати адвокація відповідних законодавчих змін із залученням широкого кола експертів, «лідерів думок», представників мас-медіа та активістів, а також посилення громадського тиску на законодавців.

Визнання та підтримка жіночого медіаторського потенціалу становить запоруку майбутнього розвитку регіонів, які постраждали внаслідок збройного конфлікту на сході України, тому підготовка жінок-лідерок для участі в ухваленні рішень та налагодженні діалогу з усіма представниками суспільства, сприятиме формуванню інклюзивних територіальних громад. Водночас зберігається потреба в підвищенні обізнаності цивільного населення щодо правил забезпечення особистої та колективної безпеки в умовах ведення військових дій та існування терористичних загроз; окремою цільовою групою інформаційно-просвітницьких заходів мають бути діти, жінки, та особи з інвалідністю, які в надзвичайних ситуаціях виявляються найбільш вразливими.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Security Council of the United Nations [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.un.org/en/sc/about/>
2. Security Council Resolutions [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.un.org/en/sc/documents/resolutions/>
3. Preventing Conflict, Transforming Justice, Securing the Peace. A Global Study on the implementation of United Nations Security Council resolution 1325 / UN Women, 2015. – 420 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://wps.unwomen.org/pdf/en/GlobalStudy_EN_Web.pdf
4. Анализ национальных планов действий по выполнению Резолюции № 1325 Совета Безопасности ООН, проведенный ОБСЕ / ОБСЕ, 2014. – 93 с.
5. Sustainable Development Goals [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.un.org/sustainabledevelopment/sustainable-development-goals/>
6. Report of the Secretary-General on Women and Peace and Security / Security Council of United Nations. S/2015/7, 16 September 2015: 54 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://undocs.org/en/S/2015/716>
7. Наказ Мінсоцполітики від 07.05.2015 № 489 «Про утворення Міжвідомчої робочої групи з питань виконання Україною резолюції РБ ООН № 1325» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/rada/show/v0489739-15>
8. Розпорядження КМУ від 23.11.2015 № 1393-р «Про затвердження плану дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 року» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1393-2015-%D1%80>
9. Указ Президента України від 12.02.2016 № 45/2016 «Про затвердження Річної національної програми співробітництва Україна–НАТО на 2016 рік» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/45/2016>
10. Розпорядження КМУ від 24.02.2016 № 113-р «Про затвердження Національного плану дій з виконання резолюції Ради безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2020 року» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/113-2016-%D1%80/paran11#n11>
11. Уряд затвердив Національний план дій з виконання резолюції РБ ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2020 року (інформацію розміщено 25.02.2016) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=248857819
12. Оцінка проблем психологічної, соціально-економічної адаптації та інтеграції жінок з числа ВПО у нові громади (Вінницька, Львівська та Київська області) // Громадська організація «Молодіжна альтернатива» за підтримки Координатора проектів ОБСЄ в Україні, 2017. – 39 с.
13. Кондратюк О. Виконання Національного плану дій «Жінки, мир, безпека»: спільні зусилля парламенту, уряду та громадянського суспільства [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://tsn.ua/ukrayina/vikonannya-nacionalnogo-planu-diy-zhinki-mir-bezpeka-spilni-zusillya-parlamentu-uryadu-ta-gromadyanskogo-suspilstva-748341.html>
14. Розбудова миру та примирення в Україні. Рекомендаційна записка / Protection Cluster Ukraine, 2016. – 22 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

http://unhcr.org.ua/attachments/article/244/Peacebuilding%20%20Reconciliation_Guidance%20Note_Final_UA.pdf

15. Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women (CEDAW/C/GC/30) / UN, Committee on the Elimination of Discrimination against Women, November 2013 : 24 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://undocs.org/en/CEDAW/C/GC/30>

16. *Нечипорук Р.* Війна позначилась на долі українських жінок. 30.06.2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://old.gre4ka.info/statti/28461-viina-poznachylas-na-doli-ukrainskykh-zhinok>

17. Оцінка гендерного впливу на Сектор безпеки та оборони України 2017 року / UN Women, 25.09.2017. – 68 с.

18. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.facebook.com/vlutkovska/posts/1522720157807353>

19. Інформація про стан виконання завдань і заходів НПД з виконання резолюції РБ ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2020 року за 2016 рік / Мінсоцполітики. Розміщено на сайті 17.05.2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://docs.google.com/viewer?embedded=true&url=http://www.msp.gov.ua/files/z1325.doc>

20. Звіт про стан виконання у III кварталі 2017 року заходів, передбачених Комплексною державною програмою щодо підтримки, соціальної адаптації та реінтеграції громадян України, які переселилися з тимчасово окупованої території України та районів проведення АТО в інші регіони України, на період до 2017 року / Додаток до листа Мінсоцполітики [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<https://docs.google.com/viewer?embedded=true&url=http://www.msp.gov.ua/files/vpo/%D0%86%D0%86%D0%86%20-%202017.doc>

21. Політика інтеграції українського суспільства в контексті викликів та загроз подій на Донбасі (національна доповідь) / [Лібанова Е.М., Горбулін В.П., Пирожков С.І. та ін.]; за ред. Е.М.Лібанової. – К. : НАН України, 2015. – 363 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.idss.org.ua/monografii/2016_dopov_Donbas.pdf

22. Обліковано 1 488 051 переселенець / Мінсоцполітики. Розміщено на сайті 04.12.2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.msp.gov.ua/news/14445.html>

23. Звіт національної системи моніторингу ситуації з ВПО / Міжнародна організація з міграції (МОМ), Мінсоцполітики, МінТОТ. – вересень 2017 р. – 40 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

http://www.iom.org.ua/sites/default/files/nms_round_7_september_2017_ukr_0.pdf

24. Постанова КМУ від 07.06.2017 № 390 «Про Урядового уповноваженого з питань гендерної політики» [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/390-2017-%D0%BF>

25. Уповноваженим здійснюється моніторинг стану реалізації Національного плану дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН «Жінки, мир, безпека». Розміщено на сайті 06.06.2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ombudsman.gov.ua/ua/all-news/pr/6617-pj-upovnovazhenim-zdijsnyuyetsya-monitoring-stanu-realizatsiii-natsionaln/>

26. Економічні наслідки насильства щодо жінок в Україні / UNFPA, Український центр соціальних реформ, 2017. – 104 с.

27. Olsson, L. and Tejpar J. (2009). Operational Effectiveness and UN Resolution 1325 – Practices and Lessons Learned from Afghanistan. SDRA.

28. Whitman, T., and O'Neil J. (2012). Attention to Gender Increases Security in Operations: Examples from the North Atlantic Treaty Organization (NATO), The Institute for Inclusive Security.
29. UN Women: Women's Participation in Peace Negotiations: Connections between Presence and Influence: 1.
30. «Невидимий батальйон»: участь жінок у військових діях в АТО (соціологічне дослідження) / За заг. ред. Т.Марценюк. - К.: ФОП Клименко, 2016 р. – 72 с.
31. Morrison, A. and others. (1986). Breaking the Glass Ceiling: Can Women Reach the Top of America's Largest Corporations? The Economist.
32. NATO (2015). Summary of the National Reports of NATO Member and Partner Nations to the NATO Committee on Gender Perspectives: 220.
33. Dahlerup and Freidenvall (2010). Judging Gender Quotas: Predictions and Results. Policy & Politics, Volume 38, Number 3, July 2010: 407-425(19).
34. Cohen D., Green A., Wood E. (2013). Wartime Sexual Violence: Misconceptions, Implications, and Ways Forward. – Washington, DC: United States Institute of Peace.
35. UNHCR (2003). Sexual and Gender-based Violence against Refugees, Returnees, and Internally Displaced Persons. – Geneva: United Nations High Commissioner for Refugees.
36. Vu A., Adam A., Wirtz AL., et al (2014). The Prevalence of Sexual Violence among Female Refugees in Complex Humanitarian Emergencies: a Systematic Review and Meta-Analysis. – Disasters: PLOS Currents.
37. Conflict-Related Sexual Violence in Ukraine, 14 March 2014 to 31 January 2017, Report of the Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, 2017: 36.
38. Analytical Report: Gender-Based Violence in the Conflict-Affected Regions of Ukraine, UNFPA and UCSR, Kyiv, 2015.
39. Заключні зауваження до восьмої періодичної доповіді України про стан виконання Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, схвалені Комітетом на його 66-му засіданні (13 лютого – 3 березня 2017 р.).
40. Повірити у майбутнє. Історія постраждалих від гендерно-зумовленого насильства, UNFPA, 2017, 34 с.
41. Журналистика в условиях конфликта: передовой опыт и рекомендации: Пособие с рекомендациями для работников СМИ. – К.: «Компания ВАИТЭ», 2016. – 118 с.
42. Гендер для медій. Підручник із гендерної теорії для журналістики та інших соціогуманітарних спеціальностей / За ред. М. Масрчик, О. Плахотнік, Г. Ярманової. – К.: Критика, 2017. – 224 с.
43. Potter A. (2005). We the Women: Why Conflict Mediation Is Not Just a Job for Men, Centre for Humanitarian Dialogue, Opinion, October 2005 : 4.
44. Maxwell D. (1992). Gender Differences in Mediation Style and Their Impact on Mediator Effectiveness, *Conflict Resolution Quarterly* 9, No. 4 (Summer 1992):353–364.
45. Report of the Secretary-General on Conflict-Related Sexual Violence, 15 April 2017, S/2017/249: 27.
46. Основні стандарти розслідування. Для співробітників служб оперативного реагування при розслідуванні міжнародних злочинів, червень 2016, GlobalRightsCompliance. – 71 с.

47. Rennison, C. (2002). Rape and sexual assault: Reporting to police and medical attention, 1992-2000. The U.S. Department of Justice, Office of Justice Programs, Bureau of Justice Statistics.

48. International Protocol on the Documentation and Investigation of Sexual Violence in Conflict. Basic Standards of Best Practice on the Documentation of Sexual Violence as a Crime under International Law First Edition : June 2014. Foreign & Commonwealth Office: 146.

49. Універсальний Періодичний Огляд: Альтернативний вимір. Компіляція альтернативних доповідей організацій громадянського суспільства. Третій цикл УПО, Україна, підготовлено в рамках проектів ПРООН. – 204 с.

50. Усиление роли системы здравоохранения в реагировании на гендерное насилие Восточной Европе и Центральной Азии [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://health-genderviolence.org/ru/chast-i-%E2%80%93-sbornik-materialov-dlya-meditsinskikh-rabotnikov/rol-sistemy-zdravookhraneniya-v-reagirova>.

51. Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 31 серпня 2016 р. № 892-р «Про схвалення Концепції Державної цільової програми відновлення та розбудови миру в східних регіонах України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/892-2016-%D1%80>.

52. Постанова Кабінету Міністрів України від 16 грудня 2015 р. №1094 «Про затвердження Комплексну державну програму щодо підтримки, соціальної адаптації та реінтеграції громадян України, які переселилися з тимчасово окупованої території України та районів проведення антитерористичної операції в інші регіони України, на період до 2017 року» [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1094-2015-%D0%BF/page#n10>.

53. Закон України «Про безоплатну правову допомогу» № 3460-VI від 2 червня 2011 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3460-17>.

54. «Ми боїмося тиші». Захист цивільного населення на Донбасі [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

https://www.humanitarianresponse.info/system/files/documents/files/civic_report_ukraine_november_2016_ukr.pdf.

55. Безпека та правосуддя в Україні: Бачення громад трьох областей. 2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

http://mvs.gov.ua/upload/file/report_security_and_justice_ukraine_2.pdf.

55. Гуманітарні організації потребують 187 мільйонів доларів США для надання життєво важливої гуманітарної допомоги та захисту для 2,3 мільйона людей на сході України у 2018 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://www.un.org.ua/ua/informatsiinyi-tsentr/news/4253-humanitarni-orhanizatsii-potrebiut-187-milioniv-dolariv-ssha-dlia-nadannia-zhyttievo-vazhlyvoi-humanitarnoi-dopomohy-ta-zakhystu-dlia-2-3-miliona-liudei-na-skhodi-ukrainy-u-2018-rotsi>.

Додаток 1

Інформація про здійснення заходів щодо попередження насильства в сім'ї у регіонах України за 2016 рік

Регіони	Загальна кількість звернень щодо насильства в сім'ї	З них надійшли від:			Направлені на корекційні програми, осіб	з них:		Пройшли корекційні програми, осіб	Кількість винесених офіційних попереджень	Кількість винесених захисних приписів	Перебувають на обліку з приводу вчинення насильства в сім'ї, осіб	з них:					Кількість сімей, занесених до Банку даних сімей, які опинилися у СЖО (з приводу насильства в сім'ї)	З них кількість сімей, охоплених соціальним супроводом протягом звітного періоду	Кількість осіб, охоплених соціальними послугами (з приводу насильства в сім'ї)	Кількість сімей, направлених до центру соціально-психологічної допомоги	Кількість дітей, які перебувають на обліку з приводу насильства чи	Кількість здійснених заходів з приводу захисту прав дитини від насильства в сім'ї	Кошти, витрачені на реалізацію заходів з питань попередження насильства в сім'ї (грн)
		Дітей	Жінок	Чоловіків		жінок	чоловіків					у службі дільничних інспекторів міліції		у кримінальній міліції у справах дітей									
												жінок	чоловіків	дітей	жінок	чоловіків							
Вінницька обл.	7133	108	5738	1287	747	15	732	395	5557	1468	4779	430	4347	2	0	0	60	19	754	0	21	147	49 268
Волинська	3529	34	3193	302	273	8	265	107	2461	103	2532	176	2355	1	0	0	268	31	725	2	14	50	6 000
Дніпропетров.	5289	27	4476	786	795	64	731	388	6264	87	5593	511	4901	15	107	59	143	117	1293	108	131	178	42 500
Донецька	2927	15	2481	431	67	1	66	12	1559	75	1845	250	1574	1	6	14	342	65	532	0	36	219	0
Житомирська	3260	74	3013	173	56	1	55	23	2511	274	1859	105	1750	4	0	0	57	30	692	1	48	70	25 000
Закарпатська	2446	13	2014	419	0	0	0	0	2055	71	2257	198	2051	7	0	1	133	14	442	1	42	108	78 041
Запорізька	4998	13	4872	113	81	7	74	53	1403	71	1433	117	1293	0	12	11	353	102	1339	6	49	269	0
Івано-Франків.	3863	12	3054	797	0	0	0	0	2945	24	2567	242	2324	1	0	0	68	9	3	5	12	355	0
Київська	3493	53	2943	497	204	12	192	136	1744	213	2935	458	2459	5	5	8	121	108	435	0	37	328	0
Кіровоградська	4724	10	4630	84	25	0	25	0	1603	117	1681	124	1553	4	0	0	89	40	285	2	66	66	32 803
Луганська	930	12	744	174	0	0	0	0	799	48	682	42	636	0	1	3	18	13	23	0	21	256	400
Львівська	3396	29	2960	407	0	0	0	0	3887	540	3912	319	3573	6	7	7	60	34	325	3	37	162	5 000
Миколаївська	2502	3	2396	103	200	7	193	36	2107	148	1744	83	1659	2	0	0	1080	71	1 230	1	49	213	0
Одеська	3456	46	2915	495	136	10	126	5	3674	241	3988	422	3557	9	0	0	974	52	922	12	74	429	0
Полтавська	2835	8	2642	185	0	0	0	0	2827	592	2230	126	2028	2	8	66	40	6	0	0	11	105	0
Рівненська	2708	55	2389	264	0	0	0	0	2986	178	2976	221	2745	10	0	0	545	60	2045	1	48	67	0
Сумська	1736	15	1544	177	0	0	0	0	1251	106	1279	91	1185	3	0	0	82	24	0	0	45	421	5 260
Тернопільська	2727	31	2647	49	224	8	216	37	1904	214	2008	96	1880	7	3	22	65	37	94	0	28	381	49 870
Харківська	5726	27	4816	883	149	24	125	24	4003	472	4213	503	3621	4	30	55	1105	130	1 652	0	70	245	2 870
Херсонська	3670	25	3522	123	0	0	0	0	2066	431	1923	144	1724	3	18	34	74	33	48	0	49	262	500
Хмельницька	1950	5	1787	158	327	31	296	91	1817	167	1681	65	1615	1	0	0	315	40	3 620	6	40	286	321 028
Черкаська	3995	82	3537	376	63	4	59	3	1858	59	1790	123	1665	2	0	0	53	16	186	1	18	196	18 085
Чернівецька	5455	2	5027	426	149	28	121	42	2068	121	2448	358	2075	15	0	0	165	5	653	5	16	55	1 500
Чернігівська	3415	9	3178	228	0	0	0	0	2202	190	2395	298	2083	14	0	0	120	49	550	0	31	301	15 800
м. Київ	9980	113	8519	1348	291	24	267	49	2804	131	2973	537	2399	10	9	18	187	16	1 580	8	39	389	3 000
Всього	96143	821	85037	10285	3787	244	3543	1401	64355	6141	63723	6039	57052	128	206	298	6517	1121	19428	162	1032	5558	656 925

Додаток 2

Інформація про здійснення заходів щодо попередження насильства в сім'ї у регіонах України за 9 місяців 2017 року

Регіони	Загальна кількість звернень щодо насильства в сім'ї	З них надійшли від:			Направлені на корекційні програми, осіб	з них:		Пройшли корекційні програми, осіб	Кількість винесених офіційних попереджень	Кількість винесених захисних приписів	Перебувають на обліку з приводу вчинення насильства в сім'ї, осіб	з них:					Кількість сімей, занесених до Банку даних сімей, які опинилися у СЖО (з приводу насильства в сім'ї)	З них кількість сімей, охоплених соціальним супроводом протягом звітного періоду	Кількість осіб, охоплених соціальними послугами (з приводу насильства в сім'ї)	Кількість сімей, направлених до центру соціально-психологічної допомоги	Кількість дітей, які перебувають на обліку з приводу насильства чи	Кількість здійснених заходів з приводу захисту прав дитини від насильства в сім'ї	Кошти, витрачені на реалізацію заходів з питань попередження насильства в сім'ї (грн)
		Дітей	Жінок	Чоловіків		жінок	чоловіків					у службі дільничних інспекторів міліції		у кримінальній міліції у справах дітей									
												жінок	чоловіків	дітей	жінок	чоловіків							
Вінницька обл.	6385	65	5672	648	782	41	741	224	4306	1000	4638	406	4222	10	0	0	45	20	471	0	29	104	42 080
Волинська	3062	25	2816	221	230	6	224	57	2011	138	2631	154	2477	0	0	0	195	31	420	0	26	60	4 767
Дніпропетров.	6790	0	6122	668	541	29	512	119	5292	331	5653	572	5081	0	0	0	122	108	620	1	152	103	0
Донецька	2523	12	2169	342	40	1	39	92	1743	73	1878	227	1609	10	18	14	390	64	775	128	65	369	0
Житомирська	2330	76	2154	100	39	0	39	12	2218	180	2218	116	2045	4	0	0	44	26	429	1	74		3 000
Закарпатська	2064	19	1692	353	0	0	0	0	1729	53	11	250	1903	1	1	0	173	13	417	0	51	147	19 000
Запорізька	3672	6	3497	169	75	11	64	3	1275	49	1622	140	1462	0	9	11	306	87	1101	20	50	278	0
Івано-Франків.	2487	11	2160	316	0	0	0	0	2132	19	2531	256	2270	5	0	0	46	11	2	11	14	228	0
Київська	3607	32	2992	583	202	13	189	50	1921	285	3292	527	2702	17	24	22	132	98	950	69	51	521	300
Кіровоградська	2662	7	2428	227	14	1	13	3	1331	73	1127	79	1048	0	0	0	74	31	237	1	22	22	10264
Луганська	1080	14	924	142	0	0	0	0	611	62	682	53	627	0	1	1	79	34	85	0	24	379	0
Львівська	2458	19	2210	229	0	0	0	0	2660	454	3505	264	3216	2	7	16	42	12	546	3	36	143	0
Миколаївська	1351	1	1278	112	203	8	195	11	960	95	1551	79	1472	1	0	0	871	50	951	2	57	113	0
Одеська	2373	30	2044	299	139	8	125	81	3163	129	4185	429	3749	7	0	0	542	35	507	0	63	119	0
Полтавська	1102	2	1016	84	0	0	0	0	1743	175	1633	75	1493	0	9	56	25	16	0	0	16	98	3123
Рівненська	2253	28	2007	218	15	0	15	0	2286	235	2895	235	2656	4	0	0	347	42	2173	2	52	245	0
Сумська	1577	11	1432	134	0	0	0	0	1162	118	1449	123	1323	3	0	0	143	25	0	0	39	291	0
Тернопільська	2154	9	2120	28	160	7	153	21	1556	133	1977	85	1859	14	15	16	45	25	75	2	28	255	42 830
Харківська	3714	18	3282	414	120	21	99	35	2541	405	3381	397	2903	5	38	38	856	105	1 397	6	83	195	123 761
Херсонська	3045	73	2782	190	0	0	0	0	2111	192	2429	165	2225	4	10	25	92	16	4	0	33	102	100
Хмельницька	1667	4	1584	79	132	4	128	30	1473	97	1678	58	1617	3	0	0	159	47	360	9	46	253	326 339
Черкаська	1988	42	1491	455	32	1	31	0	1195	36	1566	128	1437	1	0	0	42	24	211	3	17	204	13000
Чернівецька	1642	4	1421	217	81	6	75	29	1489	61	1996	203	1793	4	0	4	64	1	348	2	8	14	1 000
Чернігівська	2176	11	1996	169	0	0	0	0	1382	191	1743	107	1633	3	0	0	92	45	498	2	28	267	15 436
м. Київ	7513	76	6044	1393	288	29	259	48	2860	132	3648	735	2882	8	9	14	239	30	785	5	38	269	270 897

Всього	71675	595	63333	7790	3093	186	2901	815	51150	471 6	59919	5863	55704	10 6	141	217	5165	996	13362	267	1102	4779	875 897
--------	-------	-----	-------	------	------	-----	------	-----	-------	----------	-------	------	-------	---------	-----	-----	------	-----	-------	-----	------	------	---------

Джерело: Мінсоцполітики.

Додаток 3
Чисельність жінок у Збройних Силах України станом на 1 липня 2017 року

Найменування	Військовослужбовці						Працівники			Всього військовослужбовців та працівників
	Всього	в тому числі					Всього	в тому числі		
		офіцери	прапорщики	сержанти	солдати	курсанти		Бюджетні	Госпрозра-хункові	
МОУ і ГШ ЗСУ з ЧБП	6 901	1 483	115	1 841	3 218	244	22 844	17 298	5 546	29 745
МО України	4	4					152	152		156
ЧБП МОУ	3 134	772	21	1 070	1 090	181	17 965	12 594	5 371	21 099
Генеральний штаб ЗСУ	29	26	1	2			58	58		87
ЧБП ГШ	3 734	681	93	769	2 128	63	4 669	4 494	175	8 403
Сухопутні війська	8 488	710		1 681	6 678	129	5 700	5 325	375	14 188
в тому числі:										
Командування СВ і ЧБП	1 790	223		392	1 269	129	1 571	1 203	368	3361
ОК Південь	1 041	75		142	899		580	573	7	1621
ОК Північ	1 776	86		399	1 377		905	905		2681
ОК Схід	1 953	151		404	1 549		1 346	1 346		3299
ОК Захід	1 928	175		344	1 584		1 298	1 298		3226
Повітряні Сили	5 861	567	1 131		4 573	157	2 250	2 017	233	8111
Військово-Морські Сили	1 088	156		296	792		384	384		1472
Всього у ЗСУ	22 338	2 916	1 246	3 818	15 261	530	31 178	25 024	6 154	53 516

Джерело: МО України.

Додаток 4

**Відомості про розгляд заяв, повідомлень про вчинені правопорушення та інші події, пов'язані з насильством в сім'ї,
у регіонах України за 9 місяців 2017 року**

Найменування регіонів	Зареєстровано заяв, повідомлень про вчинені правопорушення та інші події, пов'язані з наси́льством в сім'ї	по них							
		з них	розпочато досудове розслідування	складено адміністративні протоколи	з них підрозділами		рішення не прийнято	по яких матеріали знахо-дяться на розгляді підрозділів	
		подані дітьми			дільничних офіцерів поліції	превентивної діяльності з ювенальної превенції		дільничних офіцерів поліції	превентивної діяльності з ювенальної превенції
Вінницькій області	6 385	65	8	4 946	2 442	70	1 431	717	21
Волинській області	2 389		30	2 359	2 338	21			
Дніпропетровській області	6 936		112	6 773	4 493	146	51	32	
Донецькій області	2 894	517	14	2 098	2 001	97	265	216	49
Житомирській області	2 528	58	63	2 360	2 284	76	47		
Закарпатській області	2 107	12	49	2 058	598	27			
Запорізькій області	3 672	6	530	1 482	736	30	20	9	1
Івано-Франківській області	1 841	41	17	290	147	1			
Київській області	5 016	2		3 612	1 771	94	303	176	
місті Києві	7 160	2	233	4 698	4 290	47	754	750	4
Кіровоградській області	3 119	1	124	1 853	1 521	38	637	634	2
Луганській області	2 461	5	65	582	542	15			
Львівській області	3 485		28	2 922	1 473	39	67	59	8
Миколаївській області	2 640	9	173	1 506	1 482	24			
Одеській області	6 294	7	10	5 821	4 443	139	463	415	7
Полтавській області	1 197	2	2	1 195	1 102	93			
Рівненській області	3 579	92	41	3 468	1 031	56			
Сумській області	3 145	77	41	1 616	1 590	26	38	38	
Тернопільській області	2 120	18		2 013	1 960	53			
Харківській області	3 768	7	3	3 163	3 113	50	8	7	1
Херсонській області	3 045	73	339	2 422	993	53	211	201	10
Хмельницькій області	2 195		131	2 049	704	33	15	14	1
Черкаській області	1 988	42	26	1 407	690	43			
Чернігівській області	1 778	92	6	796	741	55	24	22	2
Чернівецькій області	2 222	5	12	879	826	51			
Усього по Україні	83 964	1 133	2 057	62 368	43 311	1 377	4 334	3 290	106

Джерело: Нацполіція України.